

בעזה"י

שירת התורה

פרשת שופטים

תשפ"ו

שנה ו' גליון 308

תוכן העניינים

יעודי הנביאים הוא רק לבחינת בעלי תשובה ולא
לצדיקים גמורים..... יט
יסוד עיר מקלט הוא להורות שאין לחוטא
מציאות ומקום כלל..... כ
אי עונש דכאשר זמם הוא גם על עצם השקר..... כ
עונש דכאשר זמם על העוולה..... כ
האם מלקות דלא תענה מצד הזממה..... כא
עונש דכאשר זמם הוא גם על עבירת השקר.... כא
דין עדות שא"א יכול להזימה..... כא
איך יתכן הרגו אין נהרגין..... כב
סמיכות פרשה זו לפי שופטים..... כג
חלוקת הפרשה בין הכהן והשוטרים..... כג
הירא מעבירות שבידו..... כג
מספיק זכות של ק"ש בלבד..... כג
למה לא עושה תשובה..... כד
לא כל איסור היא בכלל "עבירה היא בידו".... כה
לכאורה מיירי בצדיקים גדולים..... כו
ירא שלא יקבל ה' תשובתו ואינו ראוי לנס..... כו
שמע ישראל הוא האמונה והבטחון..... כו
גם בעלי עבירה יש להם לבטוח בהקב"ה..... כו
גם באלול יש לפחד ולבטוח..... כו
החפץ חיים חיזק את החיילים בפסוק שמע
ישראל..... כז
מה שכתב חייל הונגרי בענין שמע ישראל..... כז
ההצגה של המשכילים על מלחמת ישראל..... כז
לפי האמת הרבה מכלל ישראל ישארו..... כז
עצם היציאה מביהמ"ד גורם סכנה מיצה"ר.... כז
המקור שהרוצח לא נפטר ע"י עגלה ערופה..... כז
מאי ס"ד דעגלה יפטור את הרוצח..... כח
תועלת הצדקה עבור המתים..... כט
הטעם שמתים צריכים כפרה..... ל
טעם מה שעושים לנשמה ביארציט..... ל
בענין תקיעת שופר דאלול וסגולת ארבעים
ימי רצון..... לג
המנהג לתקוע בשופר בחודש אלול..... לג
מ' יום אחרונים היו בשביל שלימות הריצוי..... לג
ביאור חשבון ארבעים יום..... לג
בזה תלוי באיזה יום מתחילים לתקוע..... לד
איך ילפי' התקיעה ממדבר..... לד
תקיעה דר"ח ותקיעות דכל החודש ב' ענינים הם
לה.....
משמעות המספר ארבעים אצל משה..... לה

פרשת שופטים..... ד
ערי ישראל הם שערים לאור עליון שע"י השבטים
ה.....
המשפטים בחינת השבטים..... ה
המשפט למטה ממתיק הדין למעלה..... ה
ערי ישראל הם מתנה מהקב"ה לגדל הדעת..... ה
רוב עניני הפרשה בענין הנהגה ושררה ועיירות... ו
סמיכות שופטים לפי' ראה וג' רגלים..... ו
שייכות פרשת שופטים לר"ה ויו"כ..... ז
רמז שערים לז' שערי הגוף..... ז
מינוי שופטים בכל שבט ובכל עיר..... ז
לכל שבט יש שער מיוחד..... ז
ענין שופטים בא"י דוקא..... ז
קרבתנות לא מתחלק לשבטים ועיירות..... ח
הלימוד בהטיית משפט ליצ"ט ויצה"ר..... ח
עניי פקחים הוא במילי דעלמא..... ח
פקיחת עיניים הוא רק ע"י האור האמיתי..... ט
לדוד ה' אורי..... ט
עוה"ז דומה ללילה..... ט
ר"ה נותן המבט הנכון על עוה"ז..... י
שופר דאלול מאיר את החושך..... י
סמיכות ג' מצוות אלו לענין דיינים..... י
איסור בעצם עשיית הבמה..... י
ביאור פרשת זקן ממרא..... יא
האם לרבי יהודה ל"ש זקן ממרא רק בתפילין.. יג
דעת הרמב"ם בענין זה..... יג
האם סוגיא דזקן ממרא שייך לבל תוסיף..... יד
המשפט יוצא מן המקום ההוא..... טו
היו"ד שבא לבכות אצל הקב"ה..... טו
עבירות מחמת חשבונות לש"ש גרע טפי..... טו
טעות שלמה המלך לא הי' בשיקול הדעת..... טו
כוחם של דברי חכמים הקובעים המציאות..... טז
אי דין דרבנן יכול להוות סגולה כדין דאורייתא
טז.....
השמיעה לדברי חכמים מתקן הפגם של מאכלות
אסורות..... יז
טימטום הלב במאכלות אסורות במקום פיקו"ניז
מה שצריך לבוא דוקא בכל אוות נפשו..... יח
יהודי א"צ לדעת העתידות..... יח
ההליכה עם הקב"ה גורם לילך בתמימות..... יט
הצורך לערי מקלט לעתיד לבוא..... יט

תוכן העניינים

משמעות מספר ארבעים אצל תורה	לה
מ' יום לענין תשובה ותעניות וסגולות	לה
מ' יום לענין יצירת הולד	לו
ענין מלקות ארבעים	לו
ענין ארבעים הוא לקניית הוייה חדשה	לו
לקניית שלימות ההשגה צריך מ' יום	לו
השייכות בין "פעמים" ל"ימים"	לז
ע"י מספר מ' אפשר לפעול השתנות	לח
הדגשת מ' יום ולילה אצל משרע"ה	לח
שופר דאלול הוא שופר של מתן תורה	לח
ענין ר"ח אלול בשבת	לט

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאוו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות

אור ליום חמישי משעה 11 - 11:30

אפשר לשמוע בקול הלשון: 7-916717 - 03-6171111

בענגלאנד: 7-916717 - 02 08-1917000

או בקו משובב נתיבות-7-0733718341

פרשת שופטים

כן יל"ע מה סמיכות פרשת שופטים לפרשת ראה בכלל, ובפרט לשלש רגלים הכתובים בסו"פ ראה.

יש להקדים כמה הערות על פסוק ראשון:

שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך אשר ה"א נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק:
[ט"ז י"ח]

א: שופטים ושופטים: לכאורה יל"ע דל"ל מצוה מיוחדת על שופטים ושופטים, הלא פשיטא דבלי שופטים ושופטים איש את רעהו חיים בלעו. [אבות פ"ג מ"ב] וזה לכאורה מצוה שכלי ששייך גם לגוים ואיזה חשיבות מיוחדת יש במצוה זו לפתוח בזה הפרשה. והרי הי' יתכן להיות גם בא"י כמו שכ' הרמב"ן כאן לענין חו"ל דאינם חייבים למנות ב"ד, אבל כאשר יצעק המעוות יעמדו עליו הראויים לשפוט וישפטוהו ע"פ תורה. עוד יש לעורר שכבר הוזכרו המצוות המוטלות על דיינים בכמה פרשיות שבתורה, אבל לא נאמר עדיין מצוה מיוחדת במינויים והעמדתם.

ב: תתן לך: משמע שזה מתנה מיוחדת ואיזה מתנה יש בזה, הלא אדרבה לכאורה עולם חסד יבנה ושופטים הוא מצב של דיעבד כשיש עוברי עבירות או מחלוקת, עוד יל"ע מה הודגש בלך.

ג: בכל שעריך: למה העיירות נקראים שער, ובספר השרשים לרד"ק שרש שער פי' לפי שהשער הוא חוזה של העיר, ואם נכנס האויב בשער תפול כל העיר בידם, ואכתי צ"ב למה נקט זה, וכן צ"ב למה נתייחד כל עיר למצוה מיוחדת של שופטים.

ד: אשר ה' אלקיך נותן לך: דרשו חז"ל במכות ז. דבחו"ל א"צ להעמיד ב"ד בכל עיר ועיר. אלא שלמדו מקרא דפ' מסעי לחקת משפט לדורותיכם [ל"ה כ"ט] דיש להעמיד ב"ד בכל פלך ופלך, ורמב"ן כאן הבין ברמב"ם פ"א מסנהדרין ה"ב דבחו"ל אין דין מניית שופטים וב"ד כלל, וצ"ב מה מיוחד בעיר בא"י יותר מחו"ל בענין זה, הלא זה חובת הגוף ול"ש לא"י כלל.

ה: לשבטיך לרש"י תיבת לשבטיך חוזרת על תתן לך, דשופטים ושופטים תתן לך לשבטיך בכל שעריך, ללמד להושיב דיינים בכל שבט ושבט וא"כ ק' דהול"ל שופטים ושופטים תתן לשבטיך בכל שעריך ולמה כתוב שבטים לבסוף.

ה: ושפטו את העם משפט צדק: צ"ע למה לא כתוב "בצדק". ועי' אור החיים הק' דמקודם יעיין בעצם הדין בלי להתייחס לבעלי דינים העומדים לפניו עי"ש.

פרשה זו נקראת פרשת שופטים ע"ש הציווי למנות שופטים ושופטים בכל שעריך, ולמתבונן יראה דהרבה מעניני הפרשה קשורים לענין שופטים ומנהיגים, ורוב הפרשה עוסק בתפקידם של מנהיגי ישראל ובחובת העם לציית בקול מנהיגיו ומורי דרכו, וחמשה מיני מנהיגים נזכרו בפרשה, השופט והנביא המלך הכהן והלוי [עי' ספורנו י"ט ב' דאחר שביאר ענין השופטים והמלך והכהנים והנביאים, סיפר המצות המוטלות על השופטים והם הבדלת ערי מקלט וגבולות הארץ וחקירת העדים וקבלתם, והמצות המוטלות על המלכים והם כי תצא למלחמה כי תקרב אל עיר וכי תצור, והמוטל על הכהנים והשופטים יחד והם עניני עגלה ערופה] וגם עניני משפט שעיקר מקומו בלשכת הגזית בירושלים, וכן זרוע לחיים וקיבה שהוא דין משפט, וגם סוג שררה של שופטים המוזכר בריש הפרשה ובפרשה יציאה למלחמה שמוזכר כמ"פ שופטים.

עוד מבואר עניני עיר ושער הרבה פעמים בפרשה [כעשרים פעם כתוב תיבת "עיר" חוץ ממש"כ ג"כ כמה פעמים התיבה "שער"] שהשופטים נמצאים בכל שער¹ וההוצאה למיתה הוא בשער, וכן ערי מקלט תולה בערים, דשלש ערים תבדיל לך² וכי תקרב אל עיר להלחם עלי' וגו' כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד, רק מערי העמים האלה וגו' לא תחי' כל נשמה, כי תצור אל עיר ימים רבים וגו' ובנית מצור על העיר וגו' ודיני עגלה ערופה תלוי במדידה בין הערים, ושם הוזכר כמה פעמים המושג של זקני העיר, הרי דיש שייכות בעצם בין הזקנים והעיר, ויל"ע איך תולה עניני שופטים ומנהיגים בעניני עיירות, וכן במשנה אבות [פ"א מ"ח] הביא קרא [זכריה ח' ט"ז] "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" הרי דמשפט תלוי בשער.

עוד יש להבחין מה שבפ' ראה יש הדגשה לא לאכול בשעריך רק הכל במקום אשר יבחר ה', ובפ' שופטים הכל נאמר בעיירות ולא דוקא בירושלים ומה מונח בזה. גם יל"ע למה נסמך שופטים ושופטים למצות עליית רגלים בסו"פ ראה.

כן יש להבין למה קוראים אנו פרשה זו תמיד בתחלת חודש אלול, וכנראה יש לזה שייכות גדול לימי הרחמים והסליחות ולהכנה ליום הדין.

¹ ובאמת מצינו שיש שייכות מיוחדת בין השופט להשער כמ"ש ולוט יושב בשער סדום [בראשית י"ט א'] וברש"י דאיתו היום מינוהו שופט עליהם, ובבועז [רות ד' א'] ובעז עלה השער וישב שם ואצל מרדכי ומרדכי יושב בשער המלך [אסתר ב' י"ט] ואולי שתפקידם להיות בשער ולדאוג שלא יכנסו מי שלא אמור להכנס.

² אבל בפרשת משפטים כתוב ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה [שמות כ"א י"ג] הרי דלא כתוב שם עיר – הג"ר ישראל דוד שלעזינגר שליט"א [ובפשוטו היינו כיון דבמדבר לא היו ערים]

המשפט למטה ממתיק הדין למעלה

עוד כתב בענין סמיכות פרשיות, ע"פ המדרש דנבחר לה' מזבח, דזבחים בזמן המקדש דוקא ומשפט וצדקה בכל עת, דכמו דזכו לקבל פני השכינה ג"פ בשנה כמו כן ע"י משפט צדק כביכול השכינה שורה אצל הדיינים כמ"ש בקרב אלקים ישפוט, וכתוב חקיו ומשפטיו לישראל, חקיו הם המועדות כמ"ש חק לישראל הוא ודרשו חז"ל על קידוש החודש שהקב"ה מסכים עם הב"ד לקבוע ר"ח ומועדות, וכמו כן מסכים עם משפט השופטים בצדק, ובמדרש אל תהי מלגלג בדין שהוא א' מרגלי העולם, פי' הגם שהדין הוא לכאורה היפך קיום העולם חסד יבנה, אבל כשיש דין למעלה אין דין למטה, וכשבנ"י עושין הדין בינם לבין עצמם ב"א לחבירו ומכ"ש כ"א שופט בנפשו ששופט את עצמו לתקן דרכיו כמ"ש טובה מרדות א' בלבו של אדם, אז הקב"ה מתמלא עליהם רחמים וע"י הדין מתעורר הרחמים ואדרבה בזה נמתק מדת הדין וכן הוא בצדקה כידוע, וז"ש ויגבה ה' צבאות במשפט כי מתגלה מדת חסד ורחמים ע"י המשפט וז"ש מלך במשפט יעמיד ארץ כי אדרבה המשפט מקיים העולם.

והוסיף לפני זה שם, דיש לרמז דשופטים ושוטרים הם בחינת ר"ה ויו"כ אחר השלש רגלים המשפט בר"ה והחתימה ביו"כ ורגלים העיקר במקדש ור"ה ויו"כ בכל שעריך. [תרנ"ד]

ערי ישראל הם מתנה מהקב"ה לגדל הדעת

עוד כתב במש"כ במדרש אני ה' אוהב משפט, משל למלך שהי' לו פרדס שאוהב אותו נתנו לבנו שאוהב אותו וכו' פי מה שנותן מצות מניית שופטים לבנ"י הוא מתנה מאת הש"י כי אין המשפט ע"פ שכל אנושי רק שבנ"י המה כלים שהקב"ה משפיע להם דעת ורוח הקודש לעשות משפט, וכתוב בכל שעריך אשר ה"א נותן לך, כמו שמצינו בגשמיות יש ארץ מגדלת אוכלוסין וכו' כן בפנימיות א"י המקום גורם ונקרא ערי קודש כדכתיב ערי קדש ה' ה' מן ה' וישע"י סד ט, ובמור"ק כו. ובטור ושור"ע תקס"א דהרואה ערי יהודה בחורבן - אומר: ערי קדש היו מדבר, וקורע.], וכל עיר ה' ענין ושער מיוחד והי' מגדלת דעת ושופט כדכתיב העיר רבתי עם דרשו חז"ל רבתי בדעות, וזהו לשבטיך ששורש י"ב שבטים הם שערים מיוחדים ואח"כ מתפשטין אותן שערים לפרטים, ולא לחנם משבח הקב"ה את א"י והיא הפרדס שנתן לאוהבו ואברהם אע"ה א"ל הקב"ה לך לך וגו' אשר אראך, וע"ש בזה"ק כי לא הי' יכול להשיג דעת שלימה ואמיתית עד שגילה לו הקב"ה סודו בא"י ולכ"כ למען תח"י וירשת ופירש"י כדאי הוא מינוי הדיינים, שזה הי' כל המכוון בנתינת הארץ כדכתיב מלך במשפט יעמיד

ו: למען תח"י וירשת וגו' וברש"י כדאי הוא מינוי הדיינים וכו' וצ"ב מה כ"כ מיוחד במצוה זו שבעבורה יחיו בארץ.

ערי ישראל הם שערים לאור עליון שע"י השבטים

והנראה בעז"ה ע"פ דברי שפ"א במה דאיתא בסופ"א דאבות על ג' דברים העולם קיים על האמת ועל הדין ועל השלום שנא' אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, ויל"ע למה כתיב בשעריכם וכן כאן כתוב בשעריך אשר ה"א נתן לך, אלא כמ"ש במ"א כי אלה הג' הם למעלה מעוה"ז שהוא עלמא דשקרא ודקטטה, וגם בדין אחז"ל שראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בדין, אבל בנ"י בא"י הי' להם אחוזה באלה הג', שהוא המקום שבחר בו הש"י ויצא מכלל העולם, ויש בה הארה מעולם העליון, והם השערים שיש בכל עיר ישראל פתיחת שער מלמעלה וירושלים ובהמ"ק למעלה מכולם, ולכן כי יפלא ממך דבר וגו' וקמת ועלית שזה בחי' האבות, וכל ערי ישראל הם בחי' השבטים כמ"ש לשבטיך, דא"י על דינא קיימא, ולכן כתיב השמרו לכם וכו' ועצר את השמים ולא יהי' מטר כי הוא בדין, ולכן אמרו המרגלים שזה ארץ אוכלת יושבי' היא כיון שאין תחתונים יכולים לעמוד בדין, אבל באמת א"י הי' מסייע לבנ"י להיות זוכין בדין, ובנ"י יצאו מזה הכלל, וזה עצמו שדרשו חז"ל עלה במחשבה לברוא במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים ושיתף מדת הדין, כי בוודאי ישראל הם שעלו במחשבה והם יכולין לעמוד בדין והקב"ה שיתף מדת הדין להיות מרחם על כל העולם בעבור ישראל והם יצאו מן הכלל ללמד על הכלל כולו. [תרס"ג]

המשפטים בחינת השבטים

עוד כתב דמש"כ כאן שופטים וגו' בכל שעריך לשבטיך, ומה ענין לשבטיך י"ל כי המשפטים הם בכח השבטים דיש תורה ומצוות חקים ומשפטים, תורה ומצוות חקים הם ב"א למקום והם בחי' ג' האבות, ומשפטים ב"א לחבירו הוא בחי' השבטים, ולכן בחושן המשפט היו חקוקים שמות השבטים ונשא אהרן וגו' את משפט בני ישראל, וזה בכל שעריך כי הי"ב שערים בכל הי"ב שבטים י"ב גבולין הם השערים הקרובים ביותר לבני ישראל, וזהו סמיכות הפרשה ג"פ יראה בכח האבות שנתראו לפנים, אבל שערי השבטים הם בכל ערי ישראל, לכן היו י"ב שערים בהר הבית שאלה הי"ב מתרחבין והולכים ומאירין לכל א"י, ויתכן דלכן כתוב במדרש שהמשפטים נבחר מזבח שהוא רק בזמן המקדש והמשפטים לעולם והוא כמ"ש שאע"פ שתמו זכות אבות זכות השבטים לא תמו, כי הארות האבות א"י להתגלות רק בכח המקדש אבל השבטים בכל שעריך כנ"ל. [תרנ"ז]

ארץ, וכתוב על עזבם את תורתו ולא הלכו בה, פרשנו ג"כ שהי' צריך להיות הנהגת א"י ע"פ התורה שהיא ענין תורה שבע"פ וכשנשכח מאתנו עיקר המכוון ונעשה כמתנה גשמית חלב ודבש, ניטל מאתנו המתנה. [תרמ"ה]

המבואר מדברי השפת אמת כמה נקודות:

א: ענין משפט אצל כלל ישראל אינו כמשפט בעלמא כשאר העולם אלא מדובר בהארה מעולם העליון, שמתפשט בכל כלל ישראל ע"י כח השבטים, וזה מקושר לעצם מדת הדין למעלה, וכיון שמתחלת הבריאה רצה הקב"ה להנהיג את העולם במדת הדין, אלא שראה שא"א להתקיים רק עם רחמים לכן שיתפו לרחמים עם הדין, אבל עדיין צריך דין ואם אצל כלל ישראל יש הנהגה של דין ומשפט ממילא מתקיים בזה ענין הדין והמשפט שלמעלה, ושוב יוכל כבר להתקיים מדת הרחמים עליהם ועל כל העולם כולו.

ב: הארת האבות הוא ע"י ג' רגלים דוקא ודוקא במקום המקדש ודוקא בזמן המקדש, אבל הארת י"ב השבטים הם שערים כלליים המתפשטים בכל הערים הנמצאים בא"י, ולכן כל הערים הם שער הסמוך ביותר לכל ישראל להארה העליונה.

ג: עפ"י הנ"ל הערים יש להם בעצמותם כח לגדל ולהשפיע דעת ורוח הקודש לעשות משפט, וכלל ישראל הם הכלים לקבל דעת זה, וזה עיקר מכוון נתינת א"י ולכן הו"ל גדר מתנה ואם עוזבים זה ולא מנהיגים את א"י ע"פ התורה והדעת הזה ממילא מפסידים מתנת א"י.

ובזה יש ליישב בעז"ה ההארות על הפסוק הראשון:

א: מצות שופטים ושוטרים לא דמי כלל לשאר אומות העולם שהוא סתם במקרה כדי שלא יהי' מצב שאיש את רעהו חיים בלעו, אלא דזה מעיקרי מכוון נתינת א"י שיועמדו שופטים שינהיגו את הארץ עפ"י הדעת המיוחדת שמקבלים מן העיירות שיש שלהם קדושת א"י.

ב: תתן לך זה גדר מתנה מיוחדת שכלל ישראל יהיו הכלים לקבל הדעת והרוח הקודש המיוחדת הזו לעשות משפט, ועי"ז לתת קיום לכל העולם.

ג: הא דהמשפט תלוי בעיירות כיון דמעלת ערי ישראל בארץ ישראל היה בזה שהם היו שערים לההארה המתפשטת מכח השבטים. ולכן נקט שער דהכל תלוי בענין השער.

ד: עיקר המשפט בא בכח קדושת ערי ישראל ששם מתגלה השער שבא מכח הארת השבטים שמכוחה מתגלה הדעת והרוח הקודש כדי להנהיג המשפט הנכון.

ה: רצה להדגיש דעיקר המתנה הי' בכח השבטים דוקא, ולכן הודגש אשר ה"א נותן לך לשבטיך דהמתנה הוא דרך כח השבטים, וממילא העיירות מהוות שער להארה זו.

ו: לכן נקט משפט צדק לרמז למש"כ רמב"ן לקמן בשם מדרשו של ר' נחוניא בן הקנה דצדק זה מדת דינו של עולם ובאור החיים הק' כאן דב"ד עליון יקרא צדק, ובא לרמז דבזה שהם שופטים כאן המשפט ע"פ תורה הם מנהיגים דין המשפט למעלה ג"כ ומתקיים כבר בזה מדת הדין.

ז: כיון דעיקר מכוון נתינת הארץ הי' להנהיג את הארץ עפ"י הדעת והרוח הקודש שמתפשט מכח ערי ישראל, ממילא אם יקיימו ענין הנהגת המשפט שבא מכח הקדושת הארץ יזכו לחיות בה.

רוב עניני הפרשה בענין הנהגה ושררה ועיירות

ובזה מובן היטב מה שמצד אחד עניני הפרשה סובבים בעניני הנהגה של שופטים ושוטרים מלך ונביא, מצד שני איירי בענינים התלויים בעיר כגון מניית שופטים בעיירות והפרשת ערי מקלט ואיך לכבוש עיר בא"י ומאידך עיירות הרחוקות ממך וגם המדידה בין הערים, כיון דעיקר כחם של מנהיגים בישראל להנהיג ע"פ תורה ודעת אמיתי הוא מכח קדושת ערי ישראל שבארץ ישראל, ולכן עם מתנת א"י בא המתנה של מנהיגי ישראל, ואם מנהיגי ישראל באמת ינהיגו ע"פ הדעת שהם מקבלים מכח קדושת א"י יהי' לכלל ישראל קיום בארץ, ולכן יש גם הדגשה בפרשת עגלה ערופה כמ"פ על זקני העיר שהיא שיקחו את העגלה ערופה, וירצו את ידיהם ושהם יגידו ידינו לא שפכו וגו'.

סמיכות שופטים לפ' ראה וג' רגלים

ובזה א"ש הסמיכות לפ' ראה בכלל וג' רגלים בפרט, וההבדל בין פ' ראה שתלוי הכל במקום אשר יבחר ה' ופרשת שופטים התלוי בעיירות, כיון דפרשת ראה ענינו דברים התלויים במקדש כקרבתו ומעשר שני וכדומה וזה בבחינת ג' אבות ומכוחם יש ג' רגלים וזה רק בזמן ובמקום מקדש, אבל פרשת שופטים הוא התפשטות ההארה מכח י"ב שבטים דרך י"ב שערים ומתפשט לכל ערי ישראל וברית השבטים לא תמה ואפילו שאין ביהמ"ק קיים ולכן נבחר משפט מזבח. [ובדרך רמז שופט לשון פשט – שופטים הוא ההתפשטות של האור של פרשת ראה]

שייכות פרשת שופטים לר"ה ויו"כ

מינוי שופטים בכל שבט ובכל עיר

הנה בסנהדרין טז: דרשין ממש"כ "לשבטיך" דמעמידין שופטים לכל שבט, ומבכל שעריך ילפינן דמעמידים שופטים לכל עיר. וקשה דאם כבר מעמידין לכל עיר ל"ל לכל שבט, ותוס' שם ד"ה שופטים תי' דאם יש בעיר אחת מב' שבטים עושים שני סנהדראות, ורמב"ן כאן תי' דיש שופט על כלל השבט והוא ממנה על כל עיר, ורמב"ם השמיט הא דכל שבט וכנראה מחמת קושיא הנ"ל.

לכל שבט יש שער מיוחד

ולד' התוס' קשה דלמה לא מספיק שופט אחד לכל העיר ומה איכפ"ל דיש שם ב' שבטים, ולשפ"א הנ"ל א"ש דכיון דענין המשפט נשפע דרך השערים המיוחדים ליי"ב שבטים לכן לכל שבט בעי שופט מיוחד, וכ"כ בכת"ס עה"ת ע"פ שכ' המג"א סי' ס"ח בשם רח"ו דלכל שבט יש שער מיוחד לכן צריך שופט מיוחד לכל שבט, דיש יי"ב שערים בשמים למנהגי יי"ב שבטי ישראל שעולה תפלתם כ"א שער שלו, וכן הוא הורדת ההשפעה ושכל העיוני בחלקי התורה לכל שבט וצינור המיוחד לו להורדת שפעו ע"ד ותן חלקינו בתורתך, ולכן רצה הקב"ה שיהי' סנהדרין לכל שבט ולא משבט אחר דאל"כ יצא משפט מעוקל ולא ידון ב"ד של שבט זה עפ"י מנהג של שבט אחר ובזה פי' לשון הפסוק עי"ש.

ענין שופטים בא"י דוקא

עוד כ' הרמב"ן ע"פ גמ' מכות ז. דהגם דכאן מ' דרק בא"י יש מצות מניית שופטים מ"מ בפ' מסעי נתרבה דיש דין סנהדרין גם בחו"ל ממש"כ שם "והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם" [במדבר ל"ה כ"ט] רק דבחו"ל א"צ להעמיד לכל עיר ועיר כא"י רק פלכים פלכים [ופירש"י במכות שם פלך זה הפרכיא ובסנהדרין נו: ומכות יב: פירש"י ד"ה פלך מדינה, ובב"ח שם פי' עיר, וצ"ע דכאן מוכח דפלך אינו עיר וע"ע רש"י ב"ב כ"א. פי' הרבה מדינות בפלך אחד] וצ"ב דעד כמה שיש חיוב למנות שופטים בחו"ל למה לא יהי' חיוב על כל עיר, דלא מסתבר לומר דבחו"ל יש פחות יהודים ומפוזרים יותר ומספיק לכל מדינה, דהרי יתכן שיהי' עיר מלא יהודים כמו עיר בא"י.

והנראה בעז"ה לדברי שפ"א הנ"ל דרק בא"י העיר מגדלת דעת בעצם ויש מעלה בעצם העיר וכמו שהרחבנו לעיל, ולכן כל עיר מחייב שופט מיוחד אבל בחו"ל חלות שם עיר לא מעלה ומוריד, ולכן המדינה לא מתחלקת לערים ומספיק שופט לכל מדינה.

ובזה א"ש דקוראים פרשה זו בתחלת חודש אלול, כיון דעיקר ענין ר"ה ויו"כ הוא בחינת שופטים ושוטרים, ועיקר ענין משפט נוגע לכאור"א לשפוט את עצמו בכל מעשה ומעשה שעושה ומה שכבר עשה, וכיון שכל משפט אצל ישראל בעצמו מקושר למשפט למעלה א"כ בזה ששופט את עצמו כבר לא יצטרך שישפטו אותו למעלה ויזכה בדין בר"ה ויו"כ. ויתכן דכל ענין המשפט בב"ד של מעלה לכל מעשי האדם בין בר"ה וביו"כ בין בהסתלקותו מן העולם, ומה שמתבצע אח"כ מה שפסקו עליו, נובע ממה שנתחדש פרשה בתורה ענין שופטים ושוטרים דהוא עצם מה שהדיינים נושאים ונושאים בדינו ופוסקים את דינו בפועל, ואח"כ מתבצע למעשה ע"י השוטרים, וממילא יש כן גם בב"ד של מעלה, ולכן הזמן מסוגל עכשיו להתבונן בענין זה שיהי' נשפט על כל מחשבה דיבור ומעשה שעושה, ועפ"י יפסקו עליו מה שיהי' אתו ברוחניות ובגשמיות. [ויתכן שכדאי ללמוד הסוגיות דר"ה ט"ז-י"ז בעניני דין האדם ואיך שוקלים הזכיות והעבירות והא דג' ספרים נפתחים וכו' וכן הדין דלעתיד שכ' שם, ורמב"ן בספר הגמול שמבאר באריכות כל השלבים של הדין ואם זה יהי' סוגיא לעיון זה ממילא ישפיע על האדם]

רמז שערים לז' שערי הגוף

וכבר רמזו הרבה ספרים ע"פ ספר יצירה דמש"כ בכל שעריך קאי על שבעה שערים בגוף האדם ב' עיניים ב' אזנים, הפה, וב' נחירי האף לכעס. ויש להעיר דיש בזה שינוי בין הספרים דז"ל השלה"ק כאן [דרך חיים תוכחת מוסר] "בכאן יש רמז מוסר להא דתנן בספר יצירה [פ"ד מ"ב], "שבעה שערים הם בנפש, שתי עינים שתי אזנים והפה ושני נקבי האף" והוא חושב השערים שהם בראש של אדם. אמנם יש שער לברית המעור, וגם כן פה התחתון. וצריך האדם להיות שומר השערים, דהיינו הראייה והשמיעה והדיבור, והכעס היוצא מאף. גם כן צריך לשמור שער ברית הקודש, שלא יוציא זרע כי אם לקדושה. גם פה התחתון, שלא ימלא כריסו כבהמה קיא צואה. ועל אלו השערים ישים האדם לעצמו 'שופטים' ושוטרים, כלומר, שישפוט את עצמו תמיד, זהו תיבת 'לך' שאמר 'תתן לך'. וישגיח תמיד שלא יהיה שם שום עבירה, כי כמעט אלו המקומות מקום שלם, ויהיה תמיד בקדושה ובטהרה "עכ"ל השלה"ה. ובחיד"א בנחל קדומים בשם ר"ח וויטאל שכללם בה' שערים ראי' שמיעה, ריח, דיבור, מישוש, ובתיבת גומא לפמ"ג כ' ה' שערים ומנה שש, שתי עיניים שתי אזנים וחוטם חשבו לאחת ופה, וגם לעומת השלה"ק והרח"ו שפירשהו לשמור מעבירה פי' הפמ"ג דקאי על עשיית מצוות וריח הוא כמו להריח בשמים של הברלה.

קרבנות לא מתחלק לשבטים ועיירות

והנה בפסחים סו: בתוד"ה ואין וכו' הקשו מ"ש דלענין פסח שני דרשינן איש נדחה ואין ציבור דהוא רוב ישראל נדחה, ורק רוב ישראל נתמעט מאיש, ולענין לדון עובד ע"ז בסקילה ע"י ב"ד של כ"ג הנאמר בפרשה זו לקמן, דרשינן בסנהדרין דרק איש אחד אתה הורג ע"י ב"ד של כ"ג, אבל העיר כולה או שבט כולה דנין ע"פ רק סנהדרין גדולה, ולמה לא ממעטין רק רוב ישראל, ותי' דמצינו שחילק בעיר הנדחת, ובתוס' חולין כ"ט. ד"ה איש נוסח הקושיא הוא משבט, ותירצו דהתם מצינו שמשום עיר בעלמא חילק הכתוב בין יחיד לרבים לענין עיר הנדחת לפיכך מסתבר לחלק משום שבט. ואכתי לא נתבאר היטב למה באמת חילק הכתוב בין ענין פסח שני וע"ז.

ולהמבואר בריש דברינו ע"פ שפ"א א"ש, דפסח שני הוא קרבן ולענין קרבנות ביארנו דתלוי במה שנתבאר בפ' ראה דל"ש ענין עיירות ושעריך דהכל תלוי רק במקום אשר יבחר ה' ששם הארת ג' אבות, וזה מקום שעולים לשם כל כלל ישראל ביחד, ולא מספיק לזה הארת השבטים, ולכן הכל תלוי ברוב ישראל, אבל ענין המשפט והעונשים המסור לשופטים תלוי בשבטים ועיירות וזהו עצם ענינה של פ' שופטים, ולכן הכל מתחלק לפי עיירות ושבטים ולכן אם עיר כולה או שבט כולה עבדו ע"ז כבר הדין משתנה.

הלימוד בהטיית משפט ליצ"ט ויצה"ר

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שוחד וגו' צדק צדק תרדוף וגו'. [שם י"ט]

וברש"י שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד וא' יושב וכו' וזה ענין הכרת פנים, ומש"כ כאן ענין שיהי' צדק י"ל דגם איסור הכרת פנים וכדומה נכלל בענין צדק, וכמבואר בחו"מ ריש סי' י"ז מה שנלמד מבצדק תשפוט אמיתך, דגדר הצדקת המשפט הוא השוויית שני בעלי הדינין בכל דבר, שלא יהא אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דברייך, ואל יסביר פנים לאחד וידבר לו רכות וירע פניו לאחר וידבר לו קשות, ואם הי' אחד מהם מלוכש בגדים בזוים אומרים למכובד או הלבשהו כמותך או לבוש כמוהו וכו'.

וכיון שכבר ביארנו בשם שפ"א ועוד ספה"ק שכאן מרמז על מה ששופט האדם את עצמו, רמז הסבא מקלם דגם ענין זה מרמז על יצ"ט ויצה"ר שבאים אצל האדם, ואינם משתווים כלל, שהיצר הרע נקרא מלך זקן וכסיל וכבר בא לאדם מיד כשנולד וכבר הכניס לאדם כל מיני הנחות ודמיונות, וכשבא היצ"ט כשהוא בן י"ג כבר לא שומעים לו ונקרא מסכן, וחכמת המסכן בזוי, ועוד שהיצה"ר מלוכש בבגדים יקרים שמנצנץ לו כל הבלי

עוה"ז ומה שהיצ"ט מציץ אינו נוצץ, ועוד כפי שהמשיל הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דהיצר הרע נותן כסף מזומן שנהנה מתאוותיו מיד, אבל היצר טוב נותן רק צ'ק דחוי לאחר הזמן שאומר לו שבעוד כמה שנים יראה פרי בעמלו או שכר בעוה"ב, ונמצא שאינם משתווים.

וכיון שעליו לקיים מצות שופטים ולשפוט עצמו במשפט צדק, עליו להשוות ביניהם ולהגיד ליצה"ר או שיפשוט מעצמו בגדיו היקרים או שיתן ליצ"ט בגדים יקרים, וזה מתקיים ע"י עצת חז"ל בברכות ה. דלעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה או ק"ש, שאלו דברים מלבישים את היצר טוב גם בבגדים יקרים, כיון שע"ז האדם נעשה מרומם יותר ומקבל מבט אחרת על עניני רוחניות, ובכלל זה יש ללמוד דברי אור החיים הק' פ' כי תבוא [לקמן כ"ו י"א] "כי אילו היו בני אדם מרגישים בעריבות ומתיקות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחרי' ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב" וכו' וכן מש"כ בריש פ' ראה עה"פ את הברכה אשר תשמעו וגו' [לעיל י"א כ"ז] "כי השמיצה בתורה הוא תענוג מופלא ומחיי הנפש והמרגיש בטעם התורה תשיחנו נפשו כי עליו לשלם גמול טוב לנותן מתנה טובה מופלאת ואצ"ל שאין לתבוע שכר עלי'".

אבל אם לא נצחו ועדיין מרגיש שהמלבישים של היצה"ר נוצצים יותר אז צריך להוריד מהיצה"ר הבגדים שלו ע"י הזכרת יום המיתה, וי"ל דבכלל זה ההתבוננות שכל תאוה והנאה מעוה"ז אין לו קיום כלל ולמחר שוב לא הי' לו הנאה זו כלל ורק יתחרט מזה, אבל כל ענין רוחני הוא נצחיות ול"ש בו מיתה ולעולם יהי' לו הנאה ורוחנית מזה.

וכ"כ בשפ"א תרל"ד בקיצור "דאפי' בשעת הטענות לא יהי' רך לזה וקשה לזה ויש לו לקבל טענות היצה"ט כמו היצה"ר וכשאין לו נגיעה יכיר האמת והצדק".

עיני פקחים הוא במילי דעלמא

ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים וגו' [שם]

הנה וודאי עיני חכמים אין הכוונה על העיניים כפשוטו, רק על עיני השכל, [אולם ראה להלן] וא"כ למה נקט עיניים ולא נקט לשון סילוק חכמה, ובפ' משפטים [שמות כ"ג ח'] כתוב הלשון כי השחד יעור עיני פקחים, וצ"ע למה לא נקט שם חכמים, ופי' שם רש"י ע"פ המבואר במפרשים שם, דאילו הי' נאמר ל' חכמה הו"א דרק חכמים בחכמת חיצונית אין להם לקחת שוחד, אבל החכמים בתורה שבוודאי לא יטו הדין מותר, לכך נקט לשון פקחים דשייך רק בחכמת התורה דרק זהו מה

שמפקחת עיני שכלו שנא' "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך" [תהילים קי"ט י"ח] ללמדנו שאפילו הוא חכם גדול בתורה ונוטל שוחד אף שבסופו לא הטה הדין סוף שתטרף דעתו וישתכח תלמודו ויטה את הדין בפעם אחרת, וגם פשוטו של מקרא יתקיים בו ויכהה מאור עינו בפועל. ע"כ מה שמבואר ע"פ רש"י שם.

אבל אכתי צ"ב דכאן בפ' שופטים נקט לשון חכמים. והגר"א [הובא בפנינים משלחן הגר"א] פי' דעל הדיין להיות גם חכם בתורה וגם פקח במילי דעלמא דבלי פקחות במילי דעלמא בקל יהא אפשר לרמותו, וגם שהמציאות צריך להיות לו מבוררת היטב כדי שידע איזה דין צריך לפסוק כאן, והמשיל הגר"ר אליהו דיסקין שליט"א לאחד שבא לרב אורטודוקסי משלנו, ושאל אם מותר לנהוג בקאדילאק [סוג רכב] בשבת, השיב לו אני יודע מה זה שבת אבל איני יודע מה זה קאדילאק, הלך לרב ריפורמי ושאלו כנ"ל אמר לו אני יודע מה זה קאדילק אבל איני יודע מה זה שבת.

וזה"פ בסנהדרין ז': דינו לבקר משפט אם ברור לך הדבר כבוקר אמרהו ואמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך, ומהו ענין שני המשלים, אלא בוקר קאי על המציאות הנכרת כל העולם כמו הבוקר, ומרמז על המציאות שיהי' מבוררת אצלך, וחכמה כאחותי קאי על חכמת התורה שיהי' ברור לך כאיסור אחותו המפורש בתורה, ומי שלוקח שחד מאבד שני הענינים דמאבד הפקחות ונעשה שוטה וכן מאבד חכמת תלמודו.

פקיחת עיניים הוא רק ע"י האור האמיתי

עוד דיש לבאר במה שנקט עיניים דוקא ע"פ מה שנוגע גם לחודש אלול ולהכנה ליום הדין, ונקדים בזה דברי הגר"ר ישראל דוד שלזינגר שליט"א:

לדוד ה' אורי

הנה יש לבאר מה שאומרים כל ימי אלול לדוד ה' אורי³ ואיתא במדרש [ויקרא רבה כ"א ג] אורי זה ר"ה ויל"ע במה נתייחד ר"ה להיות נקרא אורי. ולזה יש להקדים לבאר ענין האורה.

הנה בברכת יוצר אור בפשוטו מיירי באור הגשמי שנברא בששת ימי בראשית, אולם ראה בטור סי' נ"ט הביא דמנהג אשכנז לחתום כאמור עושה אורים גדולים כי לעולם חסדו אור חדש על ציון תאיר וכו' ואין נוהגין כן בספרד,⁴ וכ"כ רש"י שאין לחתום באור העתיד שאינו מעין החתימה לפי שסדרו חז"ל הברכה על האור

המתחדש בכל יום ולא על אור העתיד, אבל הרא"ש כתב דהוי שפיר מעין החתימה ופתיחה, דיוצר אור היינו אור שברא הקב"ה בששת ימי בראשית ולא הי' העולם כדאי להשתמש בו וגנזו לצדיקים לע"ל, ועל אור זה נאמר והלכו גוים לאורך והיינו נמי אור חדש שחדש בששת ימי בראשית שעתיד הקב"ה לחדש לנו וכן דעת ר' שרירא גאון. ובב"י הביא דיש מקומות שאומרים לעושה אורים גדולים ואור חדש בציון תכין כמ"ש קומי אורי וגו' ובדברי קדשך כתוב לאמר קל ה' ויאר לנו וכו' ע"ש.

עוה"ז דומה ללילה

הנה יש לבאר דענין האור הרוחני שנוגע גם היום הוא האור שמאיר החושך של עוה"ז שגורם לטעותים, דהנה עוה"ז דומה לחושך כפי שהאריך בזה המסילת ישרים פ"ג שהביא דברי חז"ל תשת חושך ויהי לילה זה העוה"ז שדומה ללילה, דחושך הלילה גורם לשתי טעיות או יכסה את העין שלא יראה בעיניו כלל או שיטעה אותו עד שיראה עמוד ויחשוב שהוא אדם או להיפוך, כן חומריות וגשמיות הוא חושך לעין השכל וגורם לו שתי טעיות א' שאינו מניחו לראות המכשולות שבדרכי העולם ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים, וכו' והטעות השני' שמטעה ראייתם עד שרואים הרע כאילו הוא טוב ממש והטוב כאילו הוא רע וכו' וכ"ז מפני היותם תחת החשך וכבושים תחת ממשלת יצרים ע"ש באריכות.

והרחיב בענין זה בשיחות הגר"ח שמואלביץ זצ"ל ע"פ מדרשים דהיצה"ר באמת הוא רק דמיון שוא ודומה ללסטים שכולם פחדו ממנו ופקח אחד הבין שבעצם אין לו כח כלל, וביאר בזה מה שהשיב המלאך ליעקב ששאלו מה שמו ואמר "למה זה תשאל לשמי", [בראשית לב ל] וביאר כיון שאינו אלא דמיון שוא ממילא ל"ש בו שם דענין שם הוא רק כשהוא מציאות קבועה ואמיתית.

הגה"צ רבי שלום שברדון זצ"ל באחד הפעמים שהי' בלונדון, אמרו לו שיש שם מוזיאון מעניין של דמויות כל מיני אנשים ומושלים ומלכים משנים קודמות משעוה [נקרא בלשון אנגלית "מאדאם טוטו"⁵] וחשב דאולי אם יבקר שם יהי' לו משהו ללמוד מזה בשביל הדרשות שלו, וסיפר שכשהגיע לשם ראה שכל מי שנכנס עבר דרך שני שומרים והיה אומר להם "בוקר טוב" יפה ואח"כ היה פורץ בצחוק כיון שמיד אח"כ תפס שהיו רק דמויות של שעוה שנראים ממש אמיתיים. מיד למד ר' שלום מזה לענין הבלי עוה"ז דבאמת היצה"ר הוא דמיון שוא וכל

⁵ מליוני אנשים כבר ביקרו שם במשך השנים, אבל נקודה אחת נצחית של מוסר של ר' שלום, שווה יותר מכל הגוים שהם כמר מדלי וכשחק מאזניים נחשבו ואין להם קיום.

³ ראה פנים יפות פרשת אחרי דיש שם י"ג פעמים שם הוי"ה כנגד י"ג מדות של רחמים.

⁴ וכן נשמט בסידור אריז"ל.

העולם אומרים לו כל יום בוקר טוב ומשתעשעים אתו ועושים אתו עסקים ובסוף יבחינו שהכל הי' רק דמיון שוא.

הג"ר לייב חסמן זצ"ל למד מענין המצגת שהתחדש בזמנו ע"י פרוז'קטור על הקיר ועי"ז היה אפשר לראות כל מיני תמונות ואירועים, וא' בא להצגה כזה והי' חושך וחשב שיעזור אם ידליק את האור וצעקו עליו שיכבה את האור, דרך ע"י כיבוי האור אפשר לראות היטב, ואמר ר' לייב ללמוד מזה שכל מה שהוא רק דמיון אפשר לראות רק כשהוא חושך, ורק ע"י חושך עוה"ז אפשר לחשוב שיש ממשות בעצת היצר אבל ברגע שיהי' אור כבר יתבטלו כל הדמיונות.

ר"ה נותן המבט הנכון על עוה"ז

הנה הכח המנגדי לחושך זה של עוה"ז הוא הוא האור של לדוד ה' אורי זה ר"ה, דאם עושה ההכנה הראוי' ליום הדין הנה הוא יקבל המבט הנכון על עניני עוה"ז, ובזה אפשר' מה שמברכין כל יום יוצר המאורות לראשונים דקאי גם על אור הרוחני, א"כ שפיר יש לכוון על אור זה שמאיר לנו חושך עוה"ז, ומי שחושב שכבר ראה ע"י האור הטבעי בחוץ הוא חי בטעות, דזה כמו ראיית חמור את השמים שאינו נקרא שראהו, ורק ע"י האור הרוחני נקרא ראי', ושפיר יש להמשיך אח"כ הברכה דאהבה רבה והאר ענינו בתורתך וכו' לבקש על אור התורה.

שופר דאלול מאיר את החושך

וד"ז מיישב היטב גם ענין תקיעת שופר באלול דמבואר בפרקי דר"א דבא' באלול תקעו כדי שלא יטעו שוב במנין ארבעים יום, וצ"ע מה זה שייך לנו הטעות במנין וכן למה כ' ע"ז שהקב"ה התעלה באותו שופר [והארכנו בזה במקום אחר] אלא דעיקר טעותם של ישראל בחטא העגל הי' ד"ורא העם כי בשש משה" שהיצר הראה להם דמותו של משה מוטל במטה, גם הראה דמות חושך ואפילה ולכן טעו, ולכ' א"כ איזה תביעה יש עליהם, וביאר ר' שמחה זיסל דהטענה עליהם הי' שהי' להם להיות כ"כ ברור בעיני השכל האמת עד שגם החוש לא יוכל לבלבלם, וא"כ התקיעה בשופר הי' המסר שיהי' האמת ברור להם כ"כ עד שלא יוכל שום בילבול להטעותם, וזה מה שאנו תוקעין באלול לעורר נקודה זו שיתגלה לנו אור האמת שלא נטעה לילך אחר עצת היצר וזה מה שאנו מבקשין לדוד ה' אורי שאנו רוצין לעורר האור האמיתי. ע"כ חלק מדברי הרב שליט"א.

עכ"פ לפ"ז יתיישב מה שנקט הפסוק לשון עיניים להורות דכ"ז שרואה סתם בעיניים גשמיים הנה אינו נחשב ראי' כיון שהוא בחושך וזה כמו חמור שרואה

שלא נקרא שרואה, ורק ע"י האור הרוחני האמיתי בזה יש לו עיניים אמיתיים ורואה הכל נכון.

ודברים אלה כתוב בשפת אמת בקיצור בשנת תרל"ה "וע"ד הלצה כי עיני הבשר גשמיים הם עיני פתאים רק הסתכלות הפנימיות בעיני השכל נקראת עיניים מחוכמים, והשוחד יעור עיני חכמים הללו די קליגע אויגען."

[ע"ע שיעורי דעת להגרי"ל בלוח זצ"ל ח"א אמונה והשגחה שיעור ט"ו דברים נפלאים בביאור ענין אורי זה ר"ה]

סמיכות ג' מצוות אלו לענין דיינים

לא תטע לך אשירה וגו' ולא תקים לך מצבה וגו' לא תזבח לה' אלקיך וגו' [שם כ"א כ"ב י"ז א']

הנה הדבר ברור דג' ענינים אלו יש להם שייכות למניית שופטים, וכן מבואר ממה שדרשו חז"ל סנהדרין ז': על לא תטע לך אשירה דכיון דנסמך לשופטים רמז לנו דאם ממנה דיין שאינו הגון כאילו נטע אשירה אצל המזבח, וכן הוכיח החת"ס ממש"כ במדרש דב"ר ה' ו' דעל כסא שלמה היו שש מעלות, והי' כתוב על אחד לא תטה, על השני לא תכיר, על השלישי לא תקח, על הרביעי לא תטע, על החמישי לא תקים, על השישי לא תזבח, וכבר נדחק מהרי"ק שורש קי"ז לבאר השייכות, וכן בכלי יקר כאן דמה ענין לא תזבח ולא תקים ולא תטע לכסא שלמה אשר הוכן למשפט עי"ש בכלי יקר ובחת"ס מה שביארו, ובתרגום יונתן ביאר אשירה לענין גברא טפשא, ומצבה לענין גברא זידנא וביאר בש"ך עה"ת דמצבה ענינו קומה זקופה וגאווה, ולא הסביר התרגום יונתן ענין לא תזבח ובספורנו ביאר ענין לא תזבח שלא יהי' הדיין בעל מדות רעות.

ובספר שערי אהרן כתב דכאן הוא א' מההוכחות שציוני הפרקים אינם ממקורות שלנו ונוגדים את המסורת, כיון שבוודאי לא תזבח הוא המושך להקודמים, ובאמת בחומשים שהודפסו לפי המסורת כמו של הג"ר משה אליעזר פויזן זצ"ל הפרק מתחיל מתחלת פרשת שופטים.

איסור בעצם עשיית הבמה

ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה"א: [שם]

ופירש"י דהכוונה אפי' להקטיר עלי' לשמים, וברשב"ם מבואר דזה לאו על עשיית במה בשעת איסור הבמות מאחר שיש לך מזבח קבוע אחר ירושה כדכתיב [לעיל י"ב ח'] לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום וגו' להקריב בכל מקום וכדכתיב [בדה"י ב' כ' ל"ג] רק הבמות לא סרו ומפרש שם שלא היו מקטירים כי אם לה'. אולם

בחינוך מצוה תצ"ג כתב דאין בכלל זה איסור עשיית במה לשמים בזמן איסור הבמות דזה נשמע ממילא ממש"כ בפ' כי תבוא [כ"ז ו'] "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה'"א" וזה רק שם דעדיין לא נבנה המקדש.

והנני להעתיק כאן מכתב שכתב מו"ז הג"ר בנציון זצ"ל בענין זה לחתנו דודי הג"ר דוד צאהן שליט"א מראשי ישיבת סנדרלנד.⁶

ב"ה עש"ק שופטים תשמ"ב ב' דר"ח אני לדודי ודודי לי
אהובי חתני כבני נ"י ובתי אהובתי תח'

ובניכם...

ברשב"ם האי פרשתא כתב, דלא תקים לך מצבה הוה איסור בנין במה בזמן איסור במות, ובחינוך מביא לדעת הרמב"ם לאו הבא מכלל עשה, מזבח אבנים חבנה דפ' כי תבוא.⁷

ונראה בגמ' לענין לבנות במה לנכרי, שלגוי אין איסור להקריב, בזבחים קטז: [דאין גוי מצווה על שחוטי חוץ] ורמב"ם פ"ט ממעה"ק הט"ז, דאי מקרא דלך י"ל דוקא לישראל ולא לנכרי משא"כ לרמב"ם אין חילוק.⁸

והנה לתוס' מנחות ק"ט ע"ב [ד"ה והעלה] מוכח דאין איסור דאורייתא כלל בבניית במה, שהקשה למ"ד חוניו לשם שמים נתכוון, הלא מקריב קרבן בחוץ, ולא הקשו איך בנה מזבח הא יש איסור דאורייתא, וש"מ דלא ס"ל דיש איסור דאורייתא, אך מדרבנן וודאי יש איסור, כדמוכח כן מגדרים כ"ב. דהנודר כאילו בנה במה בזמן איסור הבמות.

ומעתה אפשר לפשוט בעיית השפת אמת בליקוטים לפ' ראה, ופשיטות החת"ס באו"ח תשו' ל"ב אי יש איסור הריסה מקרא דלא תעשון כן, לבמה בזמן איסור במות, דהחת"ס פשיטא ליה בבמה שנבנית בהיתר דיש איסור הריסה,⁹ השפ"א מסתפק לומר אפילו נבנית באיסור,¹⁰

⁶ ממכתביו הקבועים למשפחתו כל עש"ק.
⁷ ברמב"ם פ"א מבית הבחירה ה"ג הזכיר רק שאסור לבנות בית ולהקריב בו קרבן בזמן איסור במות ולא הזכיר איסור עשיית הבמה.

⁸ לשון הרמב"ם שם ד"גוים מותרים להקריב עולות לשם בכ"מ שהוא והוא שיקריבו בבמה שיבנו ואסור לסייען ולעשות שליחותן שהרי נאסר עלינו להקריב בחוץ ומותר להורות להם' וכו' ולא נתברר היטב בדבריו אי בכלל האיסור הוא לסייע להם בבניית הבמה. ולד' מו"ז יהי' איסור בזה וזה. **בצ"פ פ"ח מערכין ה"ח ותרומות עמ' 8 ומכתבי תורה קל"ח** בענין וע'.

⁹ לישונו שם "אין ספק כי לא גרע קדושת הבמה מקדושת ביהכ"נ" "אין ספק אצלי שאסור לנתחן אבן מבמה לא מיבעיא בשעת היתר הבמות אלא אפי' בשעת איסור הבמות משבונה ביהמ"ק מ"מ אותם הבמות ושבנו בשעת היתר, נ"ל שאסור לנתחן מהם שום דבר ושלמה החסידים ולא הרסם" ע"ש באריכות דלכן לא הרסוהו כל המלכים החסידים והיו למכשול לשחוטיו חוץ.

דלמה שכתבתי ודאי יש איסור הריסה דהרי יש לה דין במה עכ"פ לנכרי, ואין שייך אי עביד לא מהני דזה אם הדין בנין מזבח הוא דין לשמה,¹¹ אבל מוכח מרמב"ם דדין בנין מזבח שצריך בנין הוא דין חוץ לדין לה', שבפרק י"ט ממע"ק הביא רק חצי קרא דויבן נח מזבח, ולא הביא לה', ועי' הסוגיא זבחים ק"ח, וא"כ שייך סברת רע"א דאי עביד מהני בעי שיתוקן האיסור, וכאן א"א לתקן האיסור ע"י שלא מהני, א"כ דין מזבח יש לו ולמה לא יהא איסור הריסת מזבח.

באהבה עזה ובתקוה לראותכם בקרוב

אביכם אוהבכם

ביאור פרשת זקן ממרא

כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם וגו' ובאת אל הכהנים הלויים וגו' ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' על פי התורה אשר יורוך וגו' לא תסור מן הדבר וגו' והאיש אשר יעשה בזדון וגו' [שם ח - יב]

לפז"ר פסוקים אלו מדברים לכל יחיד מישראל שאם יהי' לו ספק בהלכה ולא יהי' לו מי לישאול במקומו אז יעלה לביהמ"ק ללשכת הגזית, וכפי אשר יאמרו לו כן יעשה גם אם הוא לא מבין ומי שיעיז ולא קיים מה שמורים לו אז חייב מיתה.

אולם מעיין בסוגיית הגמ' בסנהדרין פו:- פט. מבואר דדרשו חז"ל פסוקים אלה דקאי על זקן ממרא, דדרשו "כי יפלא - במופלא שבבית דין הכתוב מדבר, ממך - זה יועץ, שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים, דבר - זה הלכה, למשפט - זה הדין, והיינו כפי שביאר בס' תורה תמימה, דאחר שהזהירה התורה למנות שופטים בכל עיר כמבואר בריש פרשה זו, הוסיפה התורה להורות, שאם יתהוו חלוקי דעות במשפטי התורה או שיסתפקו באחת ההלכות אז ידרשו פתרונה מסנהדרי גדולה היושבים בירושלים בלשכת הגזית ומהם תצא תורה לכל ישראל. לתכלית ענין פרשה זו להורות שאסור לחלוק על ב"ד הגדול שבירושלים בכל דין ומשפט, ואפילו ת"ח

¹⁰ השפ"א דקדק ממש"כ **במלכים י"ט** שטען אליהו את מזבחותיך ה' ופירש"י במות יחיד והרי אז ה' בזמן איסור הבמות, אם לא דקאי דוקא על מה שנבנה בהיתר.

¹¹ הנה קי"ל כר' יוסי **זבחים ק"ח**. דאינו חייב עד שיעלה לראש המזבח שנא' ויבן נח מזבח לה', **וברש"י שם ד"ה עד שיעלה** חידש דבעינן שיבנה מזבח לשם הקרבה, ומבואר דכ"ל זה אין עליו שם מזבח, ובפשטות הלימוד ממש"כ ויבן נח מזבח לה' הרי דצ"ל לה' ולפ"ז יש לדק' לשמה, וא"כ ע"י דינא דאי עביד לא מהני ויש איסור דאורייתא לבנות במה לא יחול חלות לשמה ויתוקן האיסור, אבל ברמב"ם השמיט מלת לה' מקרא דויבן נח, וגם מ' מרמב"ם דאפי' מצא מזבח בנוי מהני, וא"כ ל"ש בזה אי עביד לא מהני כיון דלא יתוקן האיסור במה שאין עליו שם מזבח דא"צ שום חלות. וראה **זבח תודה** לה"ח זי"ע שהסתפק גם בדעת רש"י.

מליתן אם לקחו ממנו כסף זה הרי זה גזל והמקדש בו אשה אינה מקודשת, ולמי שמחייב הרי היא שלו ומקודשת והבא עליה במזיד ענוש כרת ובשוגג חייב חטאת. וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה אם זו צריכה לשתות או לא, הרי לדברי האומר צריכה לשתות אז אם מת הבעל קודם ששתתה הרי זו אסורה ליבמה ולדברי האומר אינה צריכה מתייבמת. וכן בעריפת העגלה שהרי לדברי האומר חייבים להביא הרי היא אסורה בהנאה והמקדש בה אשה אינה מקודשת, ולהיפך מי שאומר שפטורים מתקדשת והוי אשת איש וכמש"כ, וכן אם נחלקו בלקט שכחה ופאה שאם זה לבעה"ב וקידש בו אשה מקודשת והוי אשת איש. כ"ז דעת רבי מאיר. ודעת רבי יהודה דילפינן ממש"כ על פי התורה אשר יורוך - דעד דאיכא תורה ויורוך. דהיינו רק בדבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים. ודעת רבי שמעון דילפי' ממש"כ אשר יגידו לך מן המקום ההוא - "אפילו כל דהו" דהיינו גם דבר שהוא מדברי סופרים לגמרי.

והנה לפו"ר רבי יהודה חולק על רבי מאיר לחומרא ולקולא דהיינו שלא הצריך כלל דבר שנוגע לכרת, וגם לא יחייב דבר הנוגע לכרת אא"כ עיקרו מדברי תורה ופירושו בד"ס. והנה בדף פח: תנן דיש חומרא בדברי סופרים מבדברי תורה לענין זקן ממרא, דהאומר אין תפילין מן התורה כלל, פטור. מאידך אם אמר שצריך חמש טוטפות במקום ארבעה וכוזה מוסיף על פי' חכמים בביאור מלת טוטפות חייב, ודבר זה בוודאי לא אתיא כר"מ דלא נוגע לכרת אלא זה כשי' רבי יהודה דעיקר התנאי הוא שיהי' עיקרו מה"ת ופירושו בד"ס ויל"פ דעיקר הקפידא שבא לפקפק על דברי חכמים אבל בחולק על מש"כ בתורה הרי הוא ככופר בעלמא ואין בו סכנה.

והנה בגמ' שם נתוסף ע"ז עוד שתי תנאים ואמרין "אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף, ואם הוסיף גורע" דהיינו בנוסף למה שצריך שיהי' עיקרו מה"ת ופירושו מד"ס, צריך שיהי' שייך להוסיף על פירוש חכמים, ושהוספת הזה יגרע ויפסול את המצוה. "ואין לנו אלא תפילין אליבא דרבי יהודה" היינו שרק בתפילין שייכא ד' תנאים אלו, שעיקרו מה"ת, וחכמים פירשו שצריך ארבעה בתים, ושייך להוסיף לחמישה בתים או יותר, ואם הוסיף בתים, פסל בכך את כל התפילין. אבל כלולב הגם דשייך הוספה אבל אי צריך אגד הרי גרוע ועומד מעיקרא, ואי א"צ אגד כל אחד לחודי' קאי ואינו פסול, וכן בציצית כיון דקשר עליו דאורייתא הרי זה גרוע ועומד, אבל בתפילין במוסיף בית אח"כ הוא פוסל מצד שבית החיצון אינו רואה את האויר. וכ"ז רק כשי' רבי יהודה דס"ל דזקן

מומחה ומוסמך בסנהדרין צריך לקבל הוראותיהם ואסור לו להרהר אחריהם, ואם נסתפק בדין ובא ושאל לסנהדרין שבלשכת הגזית ולא קיבל דעתם אלא הורה לעשות היפך הוראתם חייב מיתה, ואם הורה רק בדרך לימוד, היינו רק גילה דעתו בדין זה שהיא היפך מדעת הסנהדרין ולא הורה לעשות אז רק מנדין ומכין אותו ומונעין אותו מללמוד כפי ראות עיני הב"ד כפי שהשעה צריכה לכך, וזה ילפינן מדכתיב להלן פ' י"ב והאיש אשר יעשה ודרשין אינו חייב עד שיוורה לעשות. וכמה פרטים יש בדבר זה עד שיבא לחיוב מיתה, כי אינו מתחייב רק אם הוא חכם שהגיע להוראה והוא מוסמך בסנהדרין, אבל תלמיד שלא הגיע להוראה מענשין אותו רק כפי ראות עיני הב"ד כמבואר לעיל, וזה נלמד מלשון כי יפלא ממך דבר - במופלא שבב"ד הכתוב מדבר, וביאר הרמב"ם טעם הדרשה, מי שלא יפלא ממנו אלא הדבר הזה, אבל תלמיד שלא הגיע להוראה הכל נפלא ממנו, ויתכן לומר דמהאי טעמא נקרא זה החולק על סנהדרין בשם זקן ממרא לרמוז שהוא חכם מובהק ולא תלמיד, והוא ע"ש המאמר הנודע אין זקן אלא מי שקנה חכמה, אבל ודאי אין צריך זקן בשנים דוקא ומה שלא נקרא חכם ממרא י"ל דלא רצה לכנות בשם זה את המורד בהאמת.

עוד כתוב שם בברייתא פי' הפסוק "בין דם לדם - בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה. בין דין לדין - בין דיני נפשות, דיני ממונות, דיני מכות, בין נגע לנגע - בין נגעי אדם, נגעי בתים, נגעי בגדים, דברי - אלו החרמים והערכין וההקדשות. ריבת - זו השקאת סוטה, ועריפת עגלה, וטהרת מצורע. בשעריך - זו לקט שכחה ופאה".

והנה גם במה שהורה הזקן נגד החכמים נאמרו בו תנאים ונחלקו בה תנאים שם, דדעת רבי מאיר דילפי' דבר דבר [ממש"כ בפ' ויקרא לענין פר העלם דבר של ציבור ונעלם דבר מעיני הקהל] דאינו חייב עד שיוורה בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת, כגון שנחלקו באשה זו אם היא מאיסורי עריות או לא, או אם מראה דם זה טמאה באשה או לא, אלא דא"כ תקשה איך נפרש ברייתא הנ"ל אליבי' הרי רוב דברים אינם נוגעים לכרת, לזה מאריך הגמ' טובא, דלאו דוקא בדבר שכעת חייבין על זדונו כרת אלא גם בדבר המביא גם בצד רחוק לידי דבר שחייבין על זדונו כרת ¹² כגון שנחלקו בעיבור השנה, שמביא לידי חמץ בפסח, ובחרמין וערכין והקדשות, כגון אם נחלקו אם זה חייב ליתן או לא, הרי למי שפוטר

¹² עי' בספר נחל אשכול לחיד"א על מגילת אסתר [ג ח] במש"כ שם "ודתיהם שונות מכל עם" דר"ל דזקן ממרא אם הוא חולק עם הסנהדרין אפי' בדבר שבא אחר מאה דברים לידי כרת הוא זקן ממרא וממיתין אותו, וכל כך הם מתמירין והם משונים מכל עם דאף דמה שהורה זקן ממרא הוא בענין ממון אחת דתו להמית כיון דאפשר במציאות רחוק לבא לידי כרת ועל כך הם מקפידים על דיניהם".

בדבר המביא לידי כרת, אבל בדבר שאינו מביא לידי כרת ל"ש להתחייב רק במצות תפילין בלבד, הרי צירף שי' ר"מ ור"י. אלא שהוסיף בפ"ד דחיוב זה דתפילין הוא מפי הקבלה משא"כ בשאר מצות. וראב"ד בפ"ד השיג עליו דממנ"פ אי סובר כר"מ הרי פוטר בתפילין ואי כר' יהודה יתחייב גם על לולב וציצית, דסו"ס נפסל בתוספת ומה איכפ"ל דגרוע ועומד, ודברי הגמ' הוא רק דל"ש נוסח כל המוסיף גורע רק בתפילין ואילו הי' תנאי כזה בזקן ממרא היו מתמעטים אבל לקושטא לא נתמעט כלל. [וכבר כתב לח"מ דאלו דברים רחוקים מאד לומר דכל הגמ' הוא רק בדרך את"ל, ולכך ביאר דכוונת הראב"ד דאדרבה גרוע ועומד יותר סבה להיות זקן ממרא רק הגמ' בא לרבות אפי' מה שהוא בגדר מוסיף גורע וזה שייך רק בתפילין דבלולב וציצית גרוע ועומד ופשוט דהוי זקן ממרא] אלא שאח"כ כ' די"א בדעת רבי יהודה דדוקא בתפילין משום דכתיב ע"פ התורה וכתיב לא תסור מן הדבר וצריך שיהא שם הדבר ולא יסור ממנו שלא יפסול אותו בתוספתו ואם היה גרוע הרי אין שם דבר ולא ימצא זה אלא בתפילין ולדעת רבי יהודה דמחייב על הוראת מצות עשה, ובסוף מסיק כשי' הר"ן והטורי אבן, דמודה רבי יהודה בחייבי כריתות, דל"ש תנאים אלו דמוסיף גורע רק במצות עשה דשייך ביה לא תסור מן הדבר אבל תעשה אותו וזו היא מצות עשה ע"כ דברי הראב"ד.

והק' כס"מ דאם נצרף מה שהביא בשם י"א דדברי ר"י דוקא בתפילין ושר"י מודה לר"מ, א"כ י"ל דזה גופא שי' הרמב"ם [וכך השיבו להרמ"ה כשהשיג על רמב"ם וכ"כ רדב"ז לעיל פ"ג בד' הרמב"ם] ולמה מקשה עליו. ות"י דכיון דרמב"ם כ' על תפילין שזה מפי קבלה משמע דאינו מצד שי' רבי יהודה. ולח"מ השיג עליו דבכל דרשא דרך הרמב"ם לומר מפי קבלה ולכ"כ דהרי לשי' ר' יהודה יש תנאי גם בדבר הנוגע לכרת שהפירוש לא יהי' מפורש בתורה רק ע"פ פירוש חכמים ורמב"ם סתם בדבר הנוגע לכרת בכל גווני ומוכרח דלא פסק כר' יהודה. וכס"מ לעיל פ"ג ורדב"ז פ"ד כ' בד' הרמב"ם דס"ל דמוכרחים לפסוק כר"מ כיון דיש אריכות בגמ' כ"כ לפרש הברייתא כוותי', מאידך מוכרחים לפסוק כר"י דר"מ ור"י הלכה כר"י. וכן שיש סוגיא שדנה בביאור דברי ר' יהודה.

ובאור שמח כתב דבר נפלא דמה שפסק הרמב"ם דזקן ממרא בעי בדבר שזדונו כרת כו' לבד תפילין הוא מסברא, שאם תבקש בכל המצות עשה לא תמצא עשה סתומה כזו, והמחלוקת בה היא סכנה לבטלה חלילה לגמרי, ולעקור אותה מישראל, ונמצאו בכלל האפיקורסים, הואיל דלא נזכר מנין הבתים ואופן עשייתם, והמצוה עצמה נכתבה במלות סתומים, שלשון טוטפות הוא מלשון הסתכלות, וכן מקום הנחתן כל אלה לא באו בכתובים, והמחלוקת בה רב הנזק, לכן גם

ממרא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים. ע"כ הגמ'. ולא נתבאר בגמ' מנ"ל תנאי זה שכל המוסיף גורע, וכן למה גרוע ועומד לא נכלל בזה, הרי אדרבה לכ' גרוע ועומד גרע טפי שפוסל מעיקרא, ויתבאר לקמן בד' הראב"ד שתי מהלכים בזה.

האם לרבי יהודה ל"ש זקן ממרא רק בתפילין

והנה בפשטות מגמ' זה מבואר דלדעת רבי יהודה ל"ש כלל כל דין זקן ממרא רק בתפילין, ואכן כתבו התוס' ד"ה ואין לנו דלשיטתו "כל הנך דרשות דדרשינן לעיל מקרא דכי יפלא לא חייש" ר"ל מה דדריש "בין דם לדם - בין דם נדה, דם לידה, דם זיבה וכו' ל"ש כלל לשי' רבי יהודה, וצ"ע טובא דא"כ איך נפרש פשטי' דקרא בין דם לדם ובין נגע לנגע, וכבר ציין רעק"א בגליון הש"ס לד' הטורי אבן בר"ה כח: ד"ה מצוות שהקשה כן וכתב "ופשוט בעיני שדברים הללו לא יצאו מפי רבותינו בעלי התוס' אלא איזה תלמיד טועה אמרו" ועוד הוכיח דגם ר"י מודה דשייך זקן ממרא בשאר מצוות, דהרי רבי אלעזר בעצמו שפי' כאן שיטת רבי יהודה, דן בגמ' פת. למה לא הרגו עקביא בן מהללאל מדין זקן ממרא, והא ד' דברים שנחלקו עקביא ורבנן במס' עדיות לא נוגע לענין תפילין כלל, ובהכרח דגם ר"י נמי מודה לר"מ דעל דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת נמי חייב, רק שבא להוסיף דגם בדבר שלא נוגע לכרת שייך זקן ממרא. אולם בחידושי הר"ן פז. מבואר דכוונת התוס' דתחלת הפרשה לא איירי כלל בזקן ממרא, רק שנאמר מצוה כללי לשמוע לחכמים בכל אותן דינים שכוללין כל מצות שבתורה, ורק מש"כ ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יגידו לך תעשה ולא תסור וגו' והאיש אשר יעשה בזדון וכו' מיירי בזקן ממרא ובזה נאמר תנאי דבעי' תורה ויורוך, ומ"מ חולק על תוס' דמשמע שכל הפרשה בדין זקן ממרא היא. ועוד דלא מסתבר כלל לומר דלא חייב הכ' מיתה בזקן ממרא אלא בתפילין בלבד, ועוד דאמרינן לקמן על זקן ממרא אין מוחלין לו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל והיאך ירבו מחלוקת בענין תפילין בלבד. ועוד דהרי פשוט דגם ר"מ מודה למש"כ במשנה דבאומר אין תפילין בתורה פטור, דבזה ל"ש שם הוראה, ולד' התוס' יוצא דרבי יהודה בא למעט משי' ר"מ, וא"כ הול"ל אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מה"ת וכו' ולכן ס"ל לר"ן דר' יהודה לרבות בא על דברי ר"מ לומר שלא רק בדבר שנוגע לכרת חייב, אלא גם במצות עשה, ובזה יש הגבלה רק בתפילין.

דעת הרמב"ם בענין זה

וכן פירשו כמה אחרונים שיטת הרמב"ם שפסק בפ"ג ממרים ה"ה ופ"ד ה"ב במש"כ דל"ש זקן ממרא רק

בדורות האחרונים נתרבו בה הספיקות בעוה"ר, סדרן, ופתוחות, וכן אם מניחין בחוה"מ ועוד. ונמצא מה שפסק רבינו כפי הסברא, ולכן לא נקטה גם המשנה בסנהדרין רק דין תפלין, וכתבה האומר אין תפלין כו', שאפילו סתומה כזו אם עוקרה פטור מדין ממרא, רק חייב מדין אפיקורס וכיו"ב, שהחולק על המפורסמות ומקובלות בדבר מפורסם אינו אלא טועה, או עקשות מוחו וזדון לבו.

האם סוגיא דזקן ממרא שייך לבל תוסיף

ובעצם דברי הגמ' לדעת רבי יהודה דבעי' דבר שיש בו להוסיף ואם הוסיף גורע, ונתבאר שם דדוקא אם ההוספה מגרע אח"כ אבל אם גרוע ועומד מתחלתו [כגון הוספה בד' מינים למ"ד צריך אגד או הוספה בחוטי ציצית למ"ד קשר עליון דאורייתא] פטור, וכן לאידך גיסא אם נחשב כדבר נפרד [ד' מינים למ"ד א"צ אגד, וחוטי ציצית למ"ד קשר עליון לאו דאורייתא] פטור, לא נתפרש בגמ' האם זה שייך לאיסור בל תוסיף, דהיינו דחיוב זקן ממרא ל"ש רק שמורה להם לעשות דבר שע"ז עוברים בלאו דבל תוסיף, והאם מה דפעמים ההוספה גורע תלוי באיסור בל תוסיף, ומה דנחשב לחודי' מסלק איסור בל תוסיף, או דל"ש לזה כלל רק דכתוב כאן תנאי חדש בחיוב מיתה דזקן ממרא, דלא מחייב אא"כ בא להורות לקיים המצוה בשלימותה עם תוספת מסויימת, ואותה תוספת יפסול את המצוה, אבל לא תלוי כלל אם עוברים בבל תוסיף, וכן הא דאמר' דאם א"צ אגד או קשר עליון לאו דאורייתא האי לחודי' קאי והאי לחודי' קאי, האם זה בא לסלק איסורא דבל תוסיף, או דל"ש לזה כלל, רק דיש כאן גדרים חדשים לענין זקן ממרא, וגם לפי הצד דהגמ' שייך לאיסור בל תוסיף מ"מ חלק זה של לחודי' קאי יתכן שבא רק למעט חלק הפסול ולא איסורא דבל תוסיף.

ונראה דנחלקו בזה הראשונים דרש"י בד"ה ואין לנו כ' "ואם הוסיף גורע דקא עבר בבל תוסיף ולא עבד מצוה" וכן נקט בחי' הר"ן בפשיטות, ובתוך דבריו [בד"ה אי סבירא לן] שהק' דמאי איכפת לן דגרוע ועומד הרי סו"ס מורה לעשות דבר של איסור שיוסיפו ה' מינים ועוברים משום בל תוסיף ואף שפסול מתחלתו מה בכך. ותי' דע"י דגרוע ועומד לא עבר בבל תוסיף כלל, ולענין ד' מינים הו"ל כנוטל ענף של זית ושל רימון דפשוט דא"ע בב"ת, וממילא לא נחשב הוראה כלל ולא נחשב מעשה של עבירה רק גרם ביטול מצוה בשב ואת תעשה. [ומה דיש בל תוסיף בברכת כהנים ול"א דגרוע ועומד דפשיטא דנחשב ברכה גם עם ההוספה].

אולם במאירי בסנהדרין שם כתב דכל סוגיא זו לא נאמר רק לענין זקן ממרא אבל לענין המצוה וודאי בכל גווני

עובר בבל תוסיף וגם נפסלה ואינו יוצא בה ידי חובה גם היכא דלחודי' קאי, והוכיח כן מהא דאיתא בסוכה לא: דאין להוסיף על ד' מינים ופריך פשיטא ומשני ס"ד כיון דלולב א"צ אגד האי לחודי' קאי ולא מקרי תוספת קמ"ל, והרי בסנהדרין מבואר דבאמת לא מקרי תוספת, ובהכרח דלענין קיום מצות לולב שאני דלא איכפ"ל בזה דלחודי' ובכל גווני נקרא הוספה וגם נפסלה. וכתב דבזה יתבאר שי' הרמב"ם פ"ז מלולב ה"ז דפסק דלולב א"צ אגד ואעפ"כ פסל בהוספה בד' מינים חוץ מן ההדס שנעשה לנוי. [וכתב "ונמצאו לדעתנו שהשלמנו דעת גדולי המחברים ושיטת סוגיא שבמסכת סוכה עם סוגיא זו ואף לדעת שו"ת שלום שאמרו על כל פנים שסוגיא זו חולקת עמהם יש לומר שנראה להם לדחות סוגיא זו מפני אותה של מסכת סוכה שהיא עיקר מקומה"]. ובספר יראים [סימן שעא שעב דפוס ישן - לב] בלאו דבל תוסיף הביא סוגיא דסנהדרין דמ' דל"ש איסור בל תוסיף בלולב וציצית, והק' דבספרי פ' ראה מפורש דיש איסור בל תוסיף בלולב וציצית וכתב "ולולי שראיתי בפי' רש"י ז"ל שפי' בסנהדרין אין לנו אלא תפילין ועובר על בל תוסיף הייתי מפרש ההיא דסנהדרין בזקן ממרא לבד ולא משום איסור בל תוסיף". היינו דלולב דברי רש"י הי' לומד כשי' המאירי.

והנה התוס' בסוכה לא: ובסנהדרין פח: הקשו הסתירה בין הסוגיות, ובסנהדרין תי' דבהכרח סוגיא דסוכה הוא רק מדרבנן הרי נקטו בעיקר כשי' רש"י דסוגיא דסנהדרין שייכא כולה לבל תוסיף, ובסוכה תי' דהאי כללא דלחודי' קאי בא רק לומר דהמצוה לא נפסלת ויצא ידי המצוה אבל וודאי עדיין עובר בבל תוסיף דאורייתא, הנה נקט ג"כ כשי' רש"י רק דחלק זה דלחודי' מסלק רק חלק הפסול ולא חלק עבירת בל תוסיף. וריטב"א [סוכה לא. ד"ה אבל בשם רמב"ן, ורבינו דוד [סנהדרין שם ד"ה והא] תירצו דסוגיא דסנהדרין במין אחר ורק מדרבנן דלא אתי למיסרך ג"כ נקטו דסוגיא דסנהדרין שייכא לגמרי לבל תוסיף.

וכבר הבאנו כמה פעמים מח' הפוסקים באו"ח סי' ל"ד האם הא דמבואר בעירובין צה: דבמניח שתי זוגות תפילין עובר בבל תוסיף האם הוא דאורייתא או דרבנן, דט"ז שם סק"ב הביא מדברי מעדני יו"ט על הרא"ש [הלכות קטנות הל' תפילין סי' ה' אות כ'] במש"כ הרא"ש דל"ש בל תוסיף בב' זוגות תפילין, וכ' מעדני יו"ט דלכ' יש בזה סתירת הסוגיות דמצד גמ' סנהדרין האי לחודי' קאי ואינו עובר וכד' הרא"ש, מצד שני מפורש בסנהדרין דעובר, ותי' דזקן ממרא שאני אבל בל תוסיף איכא וכ' הט"ז "ואיני מרגיש טעם בחילוק זה דמ"ש איסור זה דלא ימרה פי' ב"ד מאיסור בל תוסיף" ולכן נקט הט"ז כשי' התוס' בסנהדרין וחדש דכל הסוגיא בעירובין הוא רק דרבנן. והעיר עליו רעק"א בהגהותיו וז"ל "תמיהני דהא

נשים, ובהכרח כמ"ש בספה"ק¹⁴ שהי' לו חשבון לתקן כל העולם ולהכניס כל האומות לממשלת הקב"ה והי' בזה תיקון השלם, וכענין ערב רב של משה רבינו, ושלמה שהי' בבחינת סיהרא בשלימותא הי' באמת מסוגל לזה, וסבר אם יקח וישלוט בסך זה באומות יהי' תיקון השלם. נמצא דהמכשול שלו לא הי' מפני תאוה וכדומה אלא מצד חשבון, וזה גרע יותר דזה נקרא עקירת המצוה דסובר שלא נאמר לו המצוה כלל.

עבירות מחמת חשבונות לש"ש גרע טפי

וכן מצינו בברכות י. בימים ההם חלה חזקיהו למות וכו' מת אתה בעוה"ז וכו' מאי כולי האי דלא עסקת בפו"ר, ואמר הטעם כיון שראה שיצא ממנו מנשה שיעבוד ע"ז וישפוך דם נקי, א"ל ישעי' בהדי כבשי דרחמנא למה לך, והק' המפרשים למה זה כ"כ חמור שיתחייב מיתה כשהוא רק ביטול מצות פו"ר, הרי זה לא ברשימה דסו"מ סנהדרין שאין לו חלק לעוה"ב, ומסבירים דאם עובר בגלל חשבונות זה עקירת המצוה וגרע טפי, וחזקיהו לא נכשל בחשבונות שלנו כקנאה תאוה וכבוד, וזה אמר שלמה ג"כ אני ארבה ולא אסור, זה מהלך שהאיסור לא קיים כלל, ולכן בא הפרשה לבכות אצל הקב"ה.

ויוצא לפ"ז דלעבור עבירות מחמת חשבונות גרע יותר מעבירה מחמת תאוה וכדו', ולדברינו בריש הפרשה א"ש דשייך זה לפרשה שלנו שהוא ענין המשפט, שכאו"א יש לו לעשות חשבון טוב, וכל ענין שופט ומשפט רע של היצה"ר הוא עשיית חשבונות לא נכונות.

עוד תי' הרב הנ"ל למה דוקא כאן בכה היו"ד לפני הקב"ה, ע"פ יומא כ"ב: שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתים ולא עלתה לו, וקשה וכי משוא פנים יש בדבר, והתשובה כיון דשאל חטא בעיקר מצוות המלך גרע טפי, והביאור דמי שמקיים מצוה עושה קיום לפרשה זו הכתובה בתורה, למשל קישוט שעושים באירועים גדולים כמו חתונות של אדמורי"ם שחוצבים אותיות בעץ, ומאירים את הרקע ע"י אור, ה"נ יש פרשה כתובה בתורה וע"י קיום המצוה הוא מאיר הפרשה ההיא, ולכן במצוה שתלוי רק במלך אם לא יקיימו המלך אין לפרשה קיום ואור כלל.

טעות שלמה המלך לא הי' בשיקול הדעת

ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וגו' [שם]

תוס' כתבו חילוק זה פ"ג דסוכה דמכח דהאי לחודא קאי אף דעבר בבל תוסיף מ"מ יצא ידי המצוה. וזקן ממרא לא הוי אלא כשמגרע המעשה עיין שם" הנה הבין רעק"א בכוונת התו' יו"ט דר"ל כד' התוס' בסוכה דבעצם סוגיא דסנהדרין שייכא לבל תוסיף רק חלק זה דלחודי' קאי נוגע רק לזקן ממרא דאז לא נפסל המצוה ובזקן ממרא יש תנאי דהמצוה יפסל, אולם בד' הט"ז י"ל דהבין כוונת התוס' יו"ט כדברי המאירי והיראים הנ"ל דכל הסוגיא דסנהדרין לא נוגע כלל לבל תוסיף ורק לזקן ממרא, ולזה הק' הרי סו"ס גם בזקן ממרא כתוב תנאי שיהי' בו להוסיף וא"כ בפשטות יש לה אותם גדרים של הוספה כמו בל תוסיף.

המשפט יוצא מן המקום ההוא

ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' וגו' [שם י]

צ"ב מה הכוונה מן המקום ההוא אשר יבחר ה' עי' בחת"ס שעמד בזה. וביאר הג"ר ישראל דוד שלעזינגר שליט"א כהמשך לענין האורה שהארכנו בזה לעיל, דאיתא בגמ' דדין זקן ממרא תלוי דוקא באם הסנהדרין נמצאים בלשכת הגזית, וביאר הטעם דהנה המקדש נקרא אורו של עולם כמבואר בב"ב ד. לענין הורדוס ונאמר והלכו גוים לאורך, ואיתא במדרש בראשית דהאורה שברא הקב"ה לקח ממקום המקדש שמשם נבראת האורה, ו"המקום ההיא" ו"המקום הזה" שניהם בגימ' אורה, והמקום ההיא גורם לאורה האמיתי שלא נחי' עם השקר ורק אז מתברר השקר של הזקן ממרא ולכן נקט קרא דיש לעשות את הדבר אשר יגידו לך ע"פ האור היוצא מן המקום ההיא.

ובענין כוחן הגדול של חכמים המתבאר בפסוקים אלו ראה להלן לענין לא יסור לבבו שהארכנו בזה.

היו"ד שבא לבכות אצל הקב"ה

ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וגו': [שם י"ז]

עי' ילק"ש מלכים י', שהיו"ד השתטח לפני הקב"ה ששלמה מבקש לעקור יו"ד ממנו.¹³ ויל"ע הרי יש בתנ"ך הרבה חטאים של יחידים ושל רבים, ולא מצינו בשום מקום שהלכה הפרשה לבכות אצל הקב"ה.

וביאר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א דבעצם יל"ע במה שהי' לו 700 נשים, מה יכול לעשות עם ריבוי עצום של

¹⁴ עי' רסיסי לילה לר' צדוק הכהן אות כ' שרצה שכל הגוים יכירו כח מלכותו ית' ולכן ביקש דגם הגוי כשיתפלל אל בית המקדש יענה. וע"ע ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו.

¹³ ראה בכרם הצבי לרצ"ה פרבר וצ"ל חמשה הסברים למה דוקא היו"ד בא לבכות יותר משאר האתיות.

וא"ש מה שכתוב גם שם כמה גדולים דברי חכמים, היינו כוחם במציאות אבל אין הכוונה להתפעלות כמה הם צודקים.

באותו ענין מסופר באחד שהי' לו מחלת ריאה קשה, וא"ל הרב שיסע לא"י ויתרפא, וביאר כיון שהי' לו מחלה דתלוי מח' שו"ע ורמ"א ולמחבר זה לא טריפה, וכיון שכן נפסק בא"י א"כ יתרפא שם ממחלתו.

אי דין דרבנן יכול להוות סגולה כדין דאורייתא

ובענין אי הדרבנן יש להם כח סגולי לשנות גם בדאורייתא, נחלקו אחרונים בברכת וצויתי את ברכתי דשמיטה אי שייך בזמן הזה דשמיטה דרבנן, דדעת הסמ"ע חו"מ סי' ס"ז סק"ב דליכא ברכה, וחזו"א חלק וס"ל דיש ברכה, והמציאות כאן בארץ מורה שיש ברכה, וכידוע הרבה סיפורים בענין זה וי"ל כיון דהחזו"א הי' מרא דאתרא דא"י לכן פסקו כן בשמים, וכן אמר מרן הגר"א זצ"ל שטיינמן זצ"ל, אולם שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצ"ל להוכיח כשי' החזו"א ממה דאיתא בפסחים קט': דבד' כוסות לא חיישינן לזוגות כיון דהוי ליל שימורים והרי ביו"ט שני הוא רק דרבנן ואעפ"כ יש ד' כוסות ומכא דגם דין דרבנן מעורר הסגולה דליל שימורים.

ובזה שיש ברכה בא"י בשמיטה בזמנינו יש שטענו דאינו ראי', דזה אינו מצד ברכת התורה, דהברכה דתורה הוא על וכי תאמרו מה נאכל וגו' היינו האכילה מעצם השדה ובזמנינו שום חקלאי לא אוכל מן השדה שלו, אלא שכיון שמוסר נפשו על שמיטה מקבל ברכה של פרנסה בכלליות דז"פ שכל מי שמוסר נפשו גם על מצוה דרבנן שיקבל ברכה מן השמים.

ובענין הנ"ל בכוחן של חכמים כתב מהר"ל על אותם בזמנו שזלזלו ביין נסך כיון שטענו דבזמנינו ל"ש חשש ע"ז, והוכיח דלא תלוי בזה דהרי גם תינוק בן יומו עושה יין נסך, ואין הטעם מצד לא פלוג גרידא, רק דיש טעם נסתר בזה והוא כיון דיין הוא מאד רגיש, ולכן טומאה מתדבק שם בקלות, ולכן גוי בעצם נותן בו כח טומאת ע"ז. ועד"ז י"ל באיסור ייחוד, דאסור להתייחד גם אם ברור לו שלא יכשל, כיון דעצם זה שעבר על איסור ייחוד מכניס בו רוח טומאה ועלול להכשל עכ"פ בפעם אחרת, וכן במזלזל בשבת גם באיסור קטן דרבנן, יקבל רוח טומאה של כפירה וספיקות באמונה. ע"כ מדברי הגר"ר אליהו דיסקין שליט"א.

ויש להוסיף שמפרשה שלנו הוכיחו בירושלמי ע"ז טו. דחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, שהרי בנביא אמר הקב"ה אל תאמינו לו רק ע"י אות או מופת אבל

איתא בסנהדרין דף כ"א: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן ונכשל בהן גדול העולם, כתיב לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכו' וכן אמר אני ארבה סוסים ולא אשוב וכו' וביאר הגר"ר אליהו דיסקין שליט"א דזה פשוט דלשלמה המלך הי' שיקול דעת עצום בכוחות הנפש, כמו שרואים במשלי דבאמת יש על כל משל אלף פירושים, והגר"א לא גילה רק ב' וג' פירושים, והרב ר' שלמה הופמן זצ"ל שהי' גאון עצום בכוחות הנפש אמר שכל חכמת הפסיכולוגיא נמצא בגר"א על משלי והרבה יותר, וא"כ ל"ש לומר שטעה בשיקול הדעת אלא הי' בטוח שלפי עוצם קדושתו וחכמתו א"א להטות לבבו, וכ"כ במשנת ר' אהרן, אלא שנעלם ממנו היסוד שהתורה קובעת מציאות הבריאה, ואם התורה כותבת דריבוי נשים מטין הלב אז זה גופא יגרום להטיית הלב, גם אם בעצמותו הוא מחוסן ומחוזק מכל השפעה.

כוחם של דברי חכמים הקובעים המציאות

ובזה פירש מה שמצינו בשבת י"ב: אצל רבי ישמעאל בן אלישע ¹⁵ בענין איסור לקרות לאור הנר שמא יטה ואמר אני אקרא ולא אטה, וקרא והטה ואמר "כמה גדולים דברי חכמים" וקשה האם לא הי' לו אמונת חכמים לפני זה, ולהנ"ל א"ש דכאן ההתפעלות לא הי' מה שהיו צודקים בחשש שלהם, דבאמת אצל רי"ש בן אלישע אין חשש הטי' כלל, דלא יתכן שטעה בשיקול הדעת שלו, והרי גם לדידן ביו"כ מותר לקרוא לאור הנר מחמת פחד הדין, ופשוט דלרי"ש בן אלישע הי' פחד מחילול שבת יותר מפחד הדין שלנו, אלא שלא ידע שכמו שדברי תורה קובעים המציאות כך דברי חכמים קובעים מציאות, ואחרי שחז"ל גזרו וחששו להטי' אז מי שיקרא לאור הנר עלול באמת להכשל, ועד אז לא הי' לרי"ש ממי ללמוד יסוד זה ולזה קרא עכשיו ואמר כמה גדולים דברי חכמים שגם דבריהם קובעים המציאות.

ובזה א"ש משנ"ת ביבמות קכ"א. מים שאין להם סוף אשתו אסורה, וצ"ע הרי הסיכוי שישורוד הוא א' מאלף והרי שקדו על תקנות בנות ישראל ולמה חששו לזה, ועי"ש בגמ' שהי' סיפור שא' באמת חזר ממים שאין להם סוף והסיקו גם שם כמה גדולים דברי חכמים, ולהנ"ל יובן דגם שם נאמר יסוד זה, דהחווה מלובלין הק' כקו' הנ"ל דהרי חז"ל שקדו על תקנת בנות ישראל ולמה התחשבו עם צד רחוק כזה, ותי' שהם קובעים המציאות ואם יפסקו להתיר האשה א"כ לא יוכל להנצל, אבל מעתה ע"י הפסק שלהם יהי' להם הכח להנצל,

¹⁵ ע"ע בפנינים משלח הגר"א עוד שתי פירושים להשוות הא דרי"ש בן אלישע לשלמה המלך.

בחכמים צוותה התורה לשמוע לכל אשר יורוך גם בלי אות ומופת. עי"ש משל בזה.

ועי' לקמן בענין ירא מעבירות שבידו ביציאה למלחמה בענין עבירה דרבנן דסח בין תפלה לתפלה, ובעשיית תשובה ע"ז, האם דינו כעשה שאינו זו משם עד שמוחלין לו או דינו כלאו דתשובה תולה ויו"כ מכפר.

השמיעה לדברי חכמים מתקן הפגם של מאכלות אסורות

ודבר נפלא מצינו בענין חביבות הקב"ה בזה ששומעים לדברי חכמים דהנה בדרשות הר"ן דרשה י"א [שהוא על עניני פרשת שופטים] העיר בהא שאמרה תורה לשמוע תמיד לדברי חכמים גם נגד נבואה ובת קול, והרי לא ימלט שיטעו לפעמים ואם זה במאכלות אסורות הרי זה מזיק לנפש, ובשלמא אי נימא דאין טעם למצוות התורה ובעצם אין שום נפק"מ בין טמא לטהור בעצם שהכל רק גזה"כ ורצון ה', א"כ באופן שרצה ה' לשמוע לחכמים אז טמא הוא כטהור, אבל כיון שאנו נוקטים שכל דבר שאסרה התורה יש בה טעם כיון שבטבע זה מזיק לנפש, אז איך ישתנה טבע הדבר עי"י הסכמת חכמים, הרי זה דומה אם יסכימו הרופאים על איזה סם שיפעול דבר מה נגד מציאותו האמתית שבוודאי לא יעזור כלום, וא"כ בוודאי ה' עדיף לשמוע לבת קול או לנבואה דאז יתברר לנו מציאותו האמתית.

והי' אפשר ל' דאה"נ בכה"ג יהי' בזה היזק אבל כיון שברוב פעמים מכוונים לאמת אז כדאי להשוות לשמוע להם תמיד אף אם לפעמים יהי' היזק כיון שההפסד שלא לשמוע להם הוא הרבה יותר דאז יהיו בספיקות ובמחלוקת תמיד וא"כ יצא הפסדו בשכרו. וכמו בענין האכילה דיכול לגרום היזק לאדם אבל אי"ז סבה למנוע מלאכול לגמרי דאז ימות וודאי.

אולם באמת כתב הר"ן וז"ל "ואני סובר עוד, שאי אפשר שימשך ממה שיכריעו הסנהדרין הפסד בנפש כלל, גם כי יאכילו דבר האיסור ושיאמרו בו שהוא מותר. לפי שהתיקון אשר ימשך בנפש מצד ההכרעה למצות החכמים מורי התורה, הוא הדבר היותר אהוב אצלו, כאמרו [ש"א טו כב] הנה שמוע מזבח טוב, ותיקון ההוא יסיר הרוע אשר הוא מעותד להתילד בנפש מצד אכילת הדבר האסור ההוא. וכיוצא בדבר זה בעצמו יקרה בגוף, כי המאכל המזיק, כשיאכלהו האוכל על דעת שמועיל אליו, הנה מחשבתו תפעל באוכל ההוא, ויסור ממנו היזקו, אם לא שיהיה מופלג. כן הענין כשימשך האדם אחר מצות הסנהדרין, גם כי ישיגו ויכירו בדבר האסור שהוא מותר, הימשכו אחר עצתם, והיותו נמשך אחריהם, יסיר מנפשו כל אותו רוע שהיה ראוי שיתילד מצד אכילת

הדבר האסור ההוא. ולכן צותה התורה ואמרה לא תסור מן הדבר אשר יגידו אליך ימין ושמאל".

הרי לן כח שמיעה לחכמים דזה כ"כ אהוב להקב"ה עד שעצם השמיעה להוראתם עושה תיקון בנפש לבל יוזק מהמאכל האסור.

טימטום הלב במאכלות אסורות במקום פיקו"נ

והנה יש לדייק מדברי הר"ן דמאכלות אסורות פוגמים בנפש האדם בעצם גם באופן שמותר לו לאכול ע"פ הלכה ולכן הוכרח לחדש דעצם השמיעה לדברי חכמים מהווה תיקון לאותו פגם, ולפ"ז בחולה שצריך לאכול מאכלות אסורות מצד פיקוח נפש עדיין יש חשש פגם. וא"כ מי שהוכרח לאכול בשר בלי הכשר בימי חוליו צריך כפרה ותיקון. וצ"ע מדברי הר"ן בפ"ח דיומא ניומא ד: מדפי הרי"ף דלכן עדיף לשחוט לחולה בשבת ולעבור באיסור סקילה מלהאכיל לו נבילה שזה רק איסור לאו, כיון דבנבילה עובר בלאו על כל כזית, אבל בשבת יש רק איסור אחד של שחיטה. וצ"ע דלמה לא אמר הטעם כיון דנבילה מטמטם, [וכן באמת ביאר הנצי"ב בהרחב דבר דברים ו א] ומבואר דס"ל דכיון דאוכל מצד פיקוח נפש אין חשש טימטום. [ועי' משנ"ב סי' רד ס"ק מז דהטעם דבאכל מאכל של איסור במקום סכנה מברך עליו תחלה וסוף דכיון דסכנתא הוא התירא קאכיל ואדרבה מצוה קעביד להציל נפשו ואין זה בכלל שאר דבר איסור שאין מברכין עליו ויש לדחות דאף דעושה מצוה ומברך עליו סו"ס יש טימטום]

וראיתי שהגרי"צ זילברשטיין שליט"א דן בזה [חשוקי חמד יומא ו:] וצייין למש"כ בשו"ת משנת רבי אהרן [סי' טו ד"ה ואף לפי] דאין חשש כלל להאכיל לחולה שיי"ב סכנה נבילות וטריפות, כיון שנדחה אצלו האיסור מדין פיקוח נפש, ואף דקיי"ל דפיקוח נפש הוא דחויא בלבד ולא הותרה, מ"מ אחר שנדחה והותר לא חשיב עבירה כלל. ולא דמי לטומאה דאי רק דחוי' בציבור בעי' ציץ לרצות [יומא ו:] אי"ז מצד האיסור דאיסורא ליכא כלל, אלא דלבד מאיסור הקרבה בטומאה יש פסלות בקרבן וצריך ציץ להכשיר הפסול, ול"ש זה לענין פיקוח נפש להתיר מאכלות אסורות. מבואר מדבריו שאין בזה כלל מעשה עבירה ושום צד מכשול.

אולם עי' במשך חכמה [דברים ו, יא] עה"פ 'ובתים מלאים כל טוב', שדרשו חז"ל [תולין יז]. שאפילו כתלי חזירים הותרו בשבע שנות כיבוש הארץ. מכל מקום השמר לך, כי טבע הדברים האסורים שמטמטמים את הלב כמש"כ [ויקרא יא, מג] ונטמתם בם, ואפילו אם אוכלן בהיתר, ולכן יחלל שבת לחולה ולא יאכילנו נבילה, עכ"ל. ולכ' מבואר דגם באין לו ברירה וה"ה חולה יש טימטום. וכ"מ בש"ך יו"ד פ"א סקכ"ה שביאר דברי הרמ"א שם שלא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים,

אף דבלא"ה אסורה מחמת עצמה, אלא דנפק"מ אם היא חולה ומצד עצמה מותרת מ"מ לא תאכל בשביל התינוק מ' דיהי' פגם בתינוק אף באוכלת מחמת סכנה.

ובתניא [אגה"ק סימן כו] כתב וז"ל: בדבר איסור אינו יכול לעלות לא בשבת ולא בחול גם כשמתפלל ולומד בכח ההוא, אם לא שאכל לפיקוח נפש שהתירו רבותינו ז"ל ונעשה היתר [גמור], עכ"ל. ומבואר דהוי היתר גמור. והעירו שתוספת התיבה [גמור] היא במוסגר, ואינה בדפוסים ראשונים. [וצ"ע במש"כ "התירו רבותינו ז"ל", הרי הוא היתר מה"ת ממש"כ "וחי בהם"].

ובמדרש רות רבה [ו ד] די"א דמה גרם לאחר להתקלקל, מפני שהיתה אמו מעוברת בו ועברה על בתי ע"ז והריחה, ונתנו לה מאותה המין ואכלה, והיה מפעפע בכריסה כריסה של חכינא [נחש]. הרי שהיתה מסוכנת והדבר השפיע על העובר, ויש לחלק דעצם הסכנה הגיע מחמת איסור.

וכ"ז בחולה שאכל מאכ"א אבל חולה שהוכרח לאכול ביו"כ ל"ש טמטום דיומא קא גרים, והוי כמחלל שבת לצורך פיקו"נ דכ' משנ"ב סי' של"ד סק"ז דא"צ כפרה וגם לא יעשה כפרה שלא ימנע בעתיד, מאידך יתכן דגרע דסו"ס ביטל מצות עשה דועיניתם את נפשותיכם.

מה שצריך לבוא דוקא בכל אוות נפשו

וכי יבוא הלוי מאחד שעריך וגו' ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה' ושרת וגו' [י"ח ו-ז]

וברש"י למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו אפילו במשמר שאינו שלו. ויש לעיין למה הודגש בקרא ובא בכל אות נפשו, ועמד בזה בחת"ס ופי' כל הפרשה ע"ד דרוש בב' אופנים:

בשנת תקס"א פי' דקאי במי שדרכיו מקולקלים והוא הלוי הנלוה ונדבק לא' משערי העולם ולא במקום אשר יבחר ה', אם דעתו לשוב העיקר הוא החשקות והתאוה הרבה שבוער בו בקרבו לשוב, ואז מיד תקובל תשובתו כדכתיב בדניאל י' כי מן היום אשר וגו' ומאז יבוא בכל אות נפשו וחשקו הרב אל המקום אשר יבחר ה', הוא המדרגה העליונה של כל הצדיקים ובשרו הכתוב ושרת בשם ה' אלקיו ככל אחיו הלויים הדבקים ונלוים תמיד לפני ה', חלק כחלק יאכלו דלשעבר הי' הצדיק נוטל חלקו בג"ע ועוד יותר גדול הבעל תשובה מהצדיק שלא עוות מעולם ודי לו לתקן עצמו, משא"כ הבעל תשובה שצריך להוציא יקר מזולל מעמקי הקליפות ואז מעלה עמו כל פגמי משפחותיו ואבותיו כמבואר לענין שה לבית אבות וזה"פ לבד ממכריו אל האבות.

עוד כתב החת"ס בשנת תקס"ב דקאי על מי שגר מרחוק וא"א לבוא מעצמו ולעבוד בגופו ממש עבודת ה', רק אך בכל אות נפשו ותאותו וחשקו הוא משתוקק וחפץ לעבוד את ה' ומתפלל וקורא בשם ה' וחפץ וחושק הרבה אז יהי' מחשבתו הטובה נרצית ככל הלויים העומדים לפני ה'.

אבל ע"פ פשט דקאי על כהן שבא בפועל עדיין קשה למה נקט בכל אות נפשו. והנני להעתיק שוב אחד ממכתבי מו"ז זצ"ל בזה.

בס"ד שופטים תשד"מ

אהובי חתני כבני נ"י ובתי אהובתי תחי'

עם הילדים ...

רק דיוק בפרשה, הנה כתוב "וכי יבוא הלוי וגו' ובא בכל אות נפשו ושרת" הרי דנשתנו עבורו כל סדרי המשמרות, ומ"ט, משום דבא בכל אות נפשו, ומשמע שלא היה מניח שום תאוה אחרת אצלו רק בכל אות נפשו בא, ולכן גם לו ראוי לחלקו שלא כסדר המשמרות.

אסיים בברכות שבתא טבא וכל טוב סלה

אביכם אוהבכם

הרי דביאר, דבא הכתוב לפרש למה מגיע לו הכבוד שישתנו עבורו כל סדרי המשמרות, כיון שבא בכל אות נפשו והיינו שלא הניח אצלו שום רצון אחר רק לבוא לשרת את ה' לכן הכל משתנה לפניו, ויש ללמוד מזה דאם האדם רוצה באמת לשוב אל ה' ולהתעלות ברוחניות אז ישתנו לפניו כל הסדרים ויזכה להתעלות גם אם לפי הסדר והטבע אינו ראוי לזה וכדברי הח"ס לעיל. ועוד יש ללמוד מזה לחומרא דעליו להניח כל רצון אחר ולמלא כל ישעו וחפצו רק ברצון זה להתעלות ולהתקרב אל ה' אבל ברגע שאינו בכל אות נפשו רק יש לו רצונות אחרים שוב אין לו הסגולה המיוחדת הזו.

וע"ע בספר דברי שאול עה"ת שכתב דרק אם בא לש"ש וחשק לעבוד את ה' יוכל לשרת אבל אם בא בשביל שרוצה לקחת שלא לפי המשמר אינו יכול.

יהודי א"צ לדעת העתידות

כי אתה בא אל הארץ לא תלמד לעשות וגו' קסס קסמים מעונן ומנחש וגו' תמים תהי' עם ה"א וגו' ואתה לא כן וגו' נביא מקרבך מאחיד וגו' [שם ט' – ט"ו]

הנה רוח הפרשה מורה דהגוים עושים כל מיני דברים כדי להתודע מה יקרה בעתיד דקוסם הוא במקלו אם

אלך או לא אלך ומעונן הוא באיזה זמן יתחיל בעתיד, אבל תמים תהי' וגו' והיינו דבאמת גם לך יש לדעת עתידות, אולם א"צ לחפש במעוננים ומכשפים וכדו', כיון דלך יש נביא שהם יודעים העתידות מפי הקב"ה וכ"פ הרמב"ן דרך ממנו תדרוש העתידות מנביאו או מאנשי חסידו ר"ל אורים ותומים, וכ"פ הספורנו תמים תהי' שגם בדרישת העתידות לא תדרוש זולתי ע"י נביא או ע"י או"ת, וכ"פ הרשב"ם.

אולם רש"י הוסיף בביאור מצות תמים תהי' "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ואל תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהי' עמו ולחלקו". היינו דאין ענין כלל לחקור אחר העתידות כיון דהכל מונהג ע"פ הקב"ה.

ו"ל דמוכרח כרש"י, דהרי לא בכל הזמנים יש נביא כמו בזמנינו וא"כ מה יעשו אז, ובהכרח דנאמר במצות תמים תהי' דאין שום צורך לחקור ולחפש אחר העתידות רק כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהי' חלק ה'. וביאור המשך הפרשה הוא, כי גם מה שהם אומרים לך אין שום סבה וענין לשמוע, רק מה שיבא אליך ע"פ נביא או רוח"ק לזה תשמע אבל להם אין לשמוע כלל שלא נוגע לך כלל.

ופירושו של רש"י בתמים תהי' הוא הבדל יסודי בין יהודי לגוי, דגוי רוצה תמיד להיות מסודר בחיים לדעת בדיוק איך יחי' מחר ואיזה כסף יש לו לשנים הבאות, ומתי הוא נוסע ומתי הוא חוזר לביתו, אבל יהודי חי יום יום עם אמונה ובטחון, והי' זה נוגע מאד בתקופת הקורונה שהרבה לא היו מסודרים בתוכניות שלהם, ובפרט הי' נוגע לעשרות אברכים ובחורים כמוני שהיו תקועים באנגלי' בלי אפשרות לשוב לארץ ישראל, ועיקר הקושי הי' שלא הי' ידוע כלל מה יהי' בעתיד, דאם הי' ברור לכמה זמן זה ימשך לא הי' כ"כ קשה, והקושי היה כיון שיתכן היום או מחר נצליח ליסע או לעוד כמה שבועות, ובמצב כזה יש הבדל בין גוי ליהודי דגוי רוצה להיות מסודר בחיים ואם יהי' לו איזה דרך ע"פ כישוף וכדו' לדעת מה יקרה בעתיד הי' רץ לזה, אבל יהודי שחי בתמימות עם הקב"ה ואינו חוקר אחר העתידות אף שמשתדל בדרך כלל להיות מסודר בחיים, מ"מ יודע שהכל מושגח מהקב"ה ואם הקב"ה רוצה שלא יהי' מסודר ולא ידע מתי יסע, אז הקב"ה יחליט מתי יסע ואין סבה לבהלה.

ההליכה עם הקב"ה גורם לילך בתמימות

ומחו' הג"ר ברוך חיים הלוי דינר שליט"א השווה לזה סיפורו של המשמש של הרה"ק ר' מאיר'ל פרימישלנר זי"ע שפעם אחרי המקוה עלה עם הרה"ק הנ"ל על הר

תלול מושלג והמשמש הי' מחליק כל הזמן אבל הרה"ק הלך בלי שום מכשול, ותמה המשמש ע"ז וא"ל הרה"ק כיון שאני הולך תמיד עם הקב"ה לכן איננו נכשל, וזה יל"פ בקרא תמים תהי' - למה אפשר לילך בתמימות בלי מכשולות - כיון דעם ה"א שאתה הולך תמיד עם ה"א.

וזה"פ ואתה לא כן נתן לך ה"א שאצלך לא יהי' בגדר כן דהיינו ד"כן וכן" צריך להיות בדוקא רק הכל יהי' כפי רצון ה' וכמו שנרמז גם במש"כ לא תעשון "כן" לה"א.

הצורך לערי מקלט לעתיד לבוא

ואם ירחיב ה"א את גבלך כאשר נשבע לאבותיך וגו' כי תשמור את כל המצוה הזאת וגו' כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך וגו'. [י"ט ח'- י']

וברש"י דקאי על קיני קניזי וקדמוני, וכבר הקשו הרבה ספרי קודש דהלא לעתיד יכולע המוות לנצח ולא ישא גוי אל גוי חרב, וכן הרי הבטחת י' עממין הוא רק כשיתקיים ואת יראתי אתן בלבבם וא"כ לא יצויר כלל הורג נפש בשגגה, דהרי ההורג והנהרג כבר חטאו במזיד כמבואר ברש"י פ' משפטים וכיון שכבר יראו את ה' לא יהי' כלל רציחה במזיד וא"כ ל"ל ערי מקלט.

יעודי הנביאים הוא רק לבחינת בעלי תשובה ולא לצדיקים גמורים

ובחת"ס כ' דאין לסמוך על נס, עוד חידש חידוש עצום דמש"כ בפ' נצבים והטיבך והרבך מאבותיך היינו קיום יעוד כל הנביאים, הוא דוקא כשיהיו ישראל בגדר בעלי תשובה דזה המשך הפסוק ושבת עד ה"א, ובע"ת גדולים מצדיקים, אבל אילו יקיימו ישראל כל המצוות ויהיו בבחינת צדיקים גמורים בלי שום חטא אז לא יהי' שינוי גדול, וזהו לשון הפסוק כאן שיקיימו את כל המצוות כל הימים היינו בלי שום פגם כלל ואז נצטרך ערי מקלט, אבל אם יהי' הגאולה ע"י בחינת בע"ת באמת לא נצטרך להוסיף ערי מקלט. ועד"ז חידש במשך חכמה דאם יהי' הגאולה בבחינת אחישנה ע"י שיקיימו כל המצוות אז עדיין עולם כמנהגו נוהג ולא יהי' הבדל רק שיעבוד מלכיות בלבד אז נצטרך ערי מקלט, אבל אם יהי' הגאולה בעתה יהי' שינוי גמור בעולם ולא נצטרך ערי מקלט, ולכ"כ אם ירחיב לשון ספק דתלוי אם יהי' בעתה או באחישנה. וכ"כ באריכות באלשיך הקדוש. וזה חידוש להלכה. ולא נזכר בחינוך ורמב"ם חילוקים בזה.

וראה במנ"ח כאן [מצוה תק"כ] דלעתיד לבוא תתפשט א"י לכל העולם ואעפ"כ נצטרך להוסיף רק ג' ערים כיון

דע"פ סברא א"צ כלל לערי מקלט ורק זה גזה"כ ולכן סגי בג' ערי מקלט.

יסוד עיר מקלט הוא להורות שאין לחוטא

מציאות ומקום כלל

ומפי הג"ר ישראל דוד שלעזינגר שליט"א שמעתי לפרש ע"פ דרוש, בהקדם מה שיש להעמיק בענין פנימיות ערי מקלט בפרט בחודש אלול אשר כבר רמזו האריז"ל בקרא דפ' משפטים והאלקים אנה לידו ושמתי לך מקום [ובקיצור שו"ע הביא רמז זה הראשון לכל הרמזים] דאלול הוא מקלט לאדם, ויש להעמיק במה שנקרא ערי מקלט בפ' משפטים מקום, דמה הביאור בענין מקום.

וביאר ע"פ מש"כ שפ"א פ' מסעי תרל"א לפרש הטעות דשרו של רומי שבצרה תקלוט כבצר דתמוה דמהיכי תיתי יטעה בזה [וראה אור החיים הק' לקמן י"ט י"א עה"פ וכי יהי איש שונא דקאי על היצה"ר ועל הטעיות שעתיד לטעות שבצרה קולט כבצר ושגם בשוגג קולט] בשם ח' הרי"ם כי ההורג נפש בשגגה אין לו מקום בעצמו שנא' ולא רץ לא יכופר וגו' אך השי"ת נותן לו מקום לגלות שמה וזה בצר היא החיזוק והתוקף שנותן השי"ת שיוכל להתחזק בה, וכמו כן התורה קולטת כמ"ש את בצר במדבר וכו' וזאת התורה כי מי שיודע שחטא ואבד מקומו ושב להקב"ה יוכל להנצל ע"י התורה, אבל אם עולה בדעתו שיש לו מקום אינו קולט כלל, כי כל מה שקולט הוא רק ביודע שאין לו מעצמו מקום ובצרה היינו שלוקח העוז והחיזוק לעצמו ולכן אינו קולט.

ובפ' וישב תרס"ד פי' עה"פ שאמר ראובן הילד איננו ואני אנא אני בא, דראובן הוא זה שפתח בתשובה תחלה ולכן הושע הנביא שבא מראובן פתח ג"כ בתשובה, כי זו תשובה שלימה שאינו מוצא לעצמו שום מקום ומציאות בעולם ע"י החטא וכדפי' ח' הרי"ם על ענין בצרה תקלוט כבצר דההפרש ביניהם כי באמת בע"ת שיודע שע"י החטא אין לו מקום אז השי"ת נותן לו מקום, כמ"ש ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה, וזה בצר ותוקף שניתן לבעל תשובה, אבל אם הוא סומך ע"ז זה נקרא בצרה שסומך ע"ז המקום ואז אינו קולט כלל, וזה רמז את בצר במדבר פי' אם הוא בעיניו כמדבר שאין לו מציאות אז בצר וקליטה יש לו והוא בחינת ראובן, והוסיף דבוודאי חוטא גמור אין לו באמת מקום אבל ראובן הי' צדיק ובמקרה בא לידי חטא ואעפ"כ לא מצא בעצמו מקום וזה הרמז בצר במדבר בארץ המישור לראובני שאף שהי' באמת ישר וצדיק ונעשה כמדבר, זכה להורות תשובה לדורות ונקבע ערי מקלט הראשון בארצו וכל מה שקרה לראובן הי' להורות תשובה.

נמצא לפ"ז דענין עיר מקלט הוא להורות ולהזכיר לאדם החוטא שבאמת אין לו מציאות ומקום כלל בעולם רק הקב"ה יתן לו מקום. ולפ"ז י"ל דמה שלע"ל נצטרך ערי מקלט אינו בשביל לנוס שמה בפועל דהרי באמת לא כתוב כלל בקרא שיהי' לנוס שמה אם ירצח בשוגג, אלא זה יהי' להזכיר לנו כל הזמן ענין זה כי אין לחוטא מקום כלל בעולם ורק הקב"ה הוא זה שנותן המקום. וזה ביאור הפסוק ולא ישפך דם נקי וגו' היינו שיחי' בהרגשה כל הזמן כי החוטא מאבד מקומו וממילא לא יגיע לשפיכת דם כלל.

וראה רבינו יונה בתחלת שערי תשובה כשאיירי בענין רעת המתאחר מלשוב, דנראה ממשל שלו במחלת שתשובה הוא מקום שצריך לנוס שמה ולהנ"ל א"ש דזהו המקום שהקב"ה הכין לכל חוטא.

[ואמר בשם הגרי"ד קופלמן זצ"ל דגדר תשובה אינו להיות יוטר פרום" רק לשוב ולחזור בדרך אחר, וכמשל מי שנמצא ברכבת שנאמר לו שנמצא ברכת שנוסע לכוון ההפוך והטפס מתיישב בכוון הפוך וזה לא מהני רק שעליו לרדת מהרכבת ולעלות על רכבת אחר.] ע"כ מדברי הרב שליט"א.

אי עונש דכאשר זמם הוא גם על עצם השקר

כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה ועמדו שני האנשים וגו' ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וגו' [שם ט"ז – י"ט]

פרשה זו בא לחדש ענין עדים זוממין דהיינו שאחרי שבאו עדים להעיד איזה עדות על משהו לחייבו ממון או מלקות או מיתה, באו עדים אחרים ואמרו דעמנו הייתם באותו יום במקום פלוני, וא"כ בוודאי אתם מעידים שקר, וחקרו ב"ד ונתברר שאכן צודקים העדים השניים, נאמר עונש מיוחד שצריך לעשות להם כפי מה שחשבו לעשות להנדון.

עונש דכאשר זמם על העוולה

והנה באמת כבר נאמר בעשרת הדברות [שמות כ' י"ג] לא תענה ברעך עד שקר וא"כ בוודאי עברו על לאו בזה שהעידו שקר, אבל מצד זה לא היו מקבלים עונש למ"ד לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכמפור' במכות ב: וכאן נתחדש עונש מיוחד לעשות לו כאשר זמם ומ"מ מבואר שם ד: דלא תענה הוא אזהרה לעונש דהזמה. וגדר עונש זה לכ' אינו על עבירת השקר, וכפי ששמעתי ממו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א, ההוכחות לזה, דא"כ לא יתכן לחלק בין העונשים דיהי' תלוי מה חשב על חבירו דהרי מצד עבירת השקר הכל אחד, ובהכרח העונש הוא על העוולה שרצה לעשות, וכלשון הפסוק "שקר ענה באחיו" ולפי גודל העוולה כך יוגדל עונשו,

עונש כאשר זמם לא תענה הוא רק בגדר אזהרה ואין לוקין עליו, אבל כשלא מתקיים דין הזמה דינו כשאר לאוין שבתורה שלוקין עליו.

עונש דכאשר זמם הוא גם על עבירת השקר

והנה' בעז"ה דהנה יש לדקדק לשון הפסוק "והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו" דצ"ב כפל הלשון ובמכות ה. דרשו מכאן דעד שתשקר בגופו של עדות היינו שצ"ל עמנו הייתם על העדים ולא על ההורג או ההורג, וכ' ריטב"א דדרשי' מיתורא דכ' פעמיים שקר, ועי' ספורנו דר"ל שהעיד במכוון ולא במוטעה, אולם יתכן עוד לומר דהפסוק בא לרמז על שתי עוולות שעשה א: עצם זה שהעיד שקר שזה עבירות לא תענה, ב: מה שעשה עוולה לאחיו וע"ז נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו וגו' והיינו דכתוב כאן דהעונש הוא גם על עצם עבירת השקר וגם על מה שזמם לעשות עוולה לחבירו, ולפ"ז גם באופן דא"א להתקיים דין הזמה ולוקין מצד לא תענה אי"ז פרשה מחודשת, וא"כ יתכן דגם ע"י מלקות נקרא שנתקיים בו דין הזמה קצת, גם על הצד דאין העונש עבור הזממה, כיון דחלק מעונש כאשר זמם הוא גם עבור עצם השקר.¹⁹

דין עדות שא"א יכול להזימה

והנה בפרשה זו כתוב גם הלכות עדות שנא' ועמדו שני האנשים וגו' וכיון דכתוב ביחד עם פרשת הזמה ילפי' דין חדש בהלכות עדות דבעי' עדות שאתה יכול להזימה ובפשטות כיון דבעי' קרא כדכתיב, עי' לשון התוס' מכות ב. ד"ה מעידין "דמהיכי נפק"ל דבעי' עדות שאתה יכול להזימה מכאשר זמם" אולם ברש"י ב"ק עה: ד"ה היכא מבואר טעם הדבר דלא יפחדו מלהגיד עדות שקר וכן מבואר בס' מים חיים להפ"ח כתובות לג.²⁰

אולם יש להבחין שיש ב' חלקים בדין זה א: כשא"א לקיים העונש דהזמה כגון בן גרושה ובן חלוצה לפי הצד דמלקות לא נקרא דין הזמה, או במעידין על הטריפה שהרג דגברא קטילא רצו להרוג [סנהדרין עח.] וממילא חסר בכאשר זמם. ב: כשא"א לקיים בו ודרשת וחקרת היטב כגון שאינו יודע א' משבע חקירות כמו באיזה יום ואיזה שעה דבכה"ג ל"ה עדות כלל מה"ט

וכן הוכיח מב"ק ד: דעדים זוממין נמנים בין כ"ד אבות נזיקין לשלם ממיטב, מבואר דגדר החיוב הוא לשלם עבור ההפסד כמו כל המזיקים שנתחדש בתורה שעל זממת ההפסד מחוייב בתשלומין.

האם מלקות דלא תענה מצד הזממה

אלא דנתב' ריש מכות דבאופן דל"ש לקיים דין הזמה כגון במעידים שהוא בן גרושה ובן חלוצה או שחייב גלות [ונתמעטו בכה"ג מלקיים דין הזמה כמבואר שם הטעם מקראי] דמ"מ חייבים מלקות מקרא דפ' כי תצא [לקמן כ"ה א'] והצדיקו את הצדיק וגו' ודנו ראשונים ואחרונים האם זה גילוי דממילא לוקים על עבירת לא תענה הגם דאי"ב מעשה,¹⁶ אולם אין זה עונש על הזממה דלזה בעי' כאשר זמם לעשות, וא"כ פ' כי תצא איננו השלמה לפ' שופטים, או דזה מלקות מחודש מצד והצדיקו וגו' דהיינו דבמקום שא"א לתת עונש על הזממה כפי מה שחשב ממש, יש לתת עונש אחר על הזממה,¹⁷ וא"כ במלקות זה יש קצת קיום "כאשר זמם" והוי זה השלמה לפ' שופטים, אלא דנתחדש דבעונש זה לא בעי' כאשר זמם לעשות ממש אולם סו"ס העונש הוא על הזממה שרצה לעשות עוולה לחבירו.¹⁸

והנה אי נימא דהמלקות דלא תענה אין בו קיום דין הזמה א"כ המלקות של לא תענה הוא רק על עצם השקר ולא מצד מה שעשה עוולה לאחיו וא"כ שייך לקבל מלקות גם בעדות שקר בעלמא שלא על חבירו כגון עדות החודש, [אולם חידוש מצינו בשו"ת רעק"א קמא קע"ו דמדנאמר בקרא לא תענה ברעך א"כ ל"ש המלקות רק במפסיד לחבירו אבל במעיד בחבירו בלי שיפסידו כגון בעדים שאמור פלוני הרג ובאו עדים שניים ומכחישים עדים ראשונים לומר שלא הרג שבאו רק להציל הנדון בכה"ג לא ילקו] אבל עונש דכאשר זמם מפורש בקרא דזה מצד העוולה שרצה לעשות לאחיו וכמו שנתבאר, וא"כ עונש דמלקות על לא תענה ועונש דכאשר זמם ל"ש זה לזה כלל. וצ"ב הרי מבואר בדף ד: דלא תענה הוא אזהרה לעונש כאשר זמם וא"כ עיקרו בשביל עונש דזממה, ואיך ילקו עליו מצד לאו דעלמא על עבירת השקר ורמב"ן ב. כ' דאכן כשמתקיים

¹⁶ כן מבואר מד' התוס' ד: ד"ה ורבנן ובפיה"מ פ"א מ"א רמב"ן וריטב"א ב: ד"ה ותיפוק.

¹⁷ כן מבואר בתוס' מכות ב. ד"ה מעידין בתי' ראשון דבמלקות דבן גרושה ובן חלוצה נקרא שנתקיים בו דין הזמה וכן מבואר ברא"ש ב"ק עה: ה"ר בשמ"ק ד"ה עדות. וכמ"ש בבית מאיר יו"ד קכ"ז.

¹⁸ ונפק"מ בחקירה זו א: אי בעי' שיגמר הדין על פיהם דרק אז נגמר הזממה על חבירו, ב: אי בעי' התראה דהרי עדים זוממים א"צ התראה ג: אי נאמר בזה הדין דכאשר זמם ולא כאשר עשה ד: אי בעי' שיוזמו כולן ה: אי בעי' שיוזמו או סגי שהוכחשו. והנה על שני דינים הראשונים יש לנו גמ' מפ' דבדף ה: ע"פ רש"י שם ד"ה חייבי גליות מפ' דבעי' שיגמר הדין על פיהם ולדין ב' מפורש בכתובות לג. דיינו כעדים זוממים מצד משפט אחד יהי' לכם משפט כל הזוממין שיהי' שווה ומ' דגם מלקות דב"ג הוא עונש על הזממה. והאריך בכ"ז מו"ז הג"ר בניצין וצ"ל בספרו ילקוט שיעורים כתובות מעמ' קס"א והלאה.

¹⁹ וא"ש שי' רעק"א קע"ו דגם אם המלקות לא באים כלל מדין הזמה כגון בעדות ממון להחזיק ממון ביד המוחזק דתיכף כשנגמר הדין הרי נחשב כאשר עשה, וא"כ בהכרח דאין המלקות מצד כאשר זמם ומ"מ סגי לענין דין עשאא"ל.

²⁰ הפ"ח מפרש בזה ד' התוס' שם דע"י מלקות בן גרושה מקרי עדות שאתה יכול להזימה ולכ' הרי אי"ז כאשר זמם, לזה כ' דעיקר הטעם דבעי' יכול להזימה כדי שיפחדו מעונש וא"כ מה איכפ"ל איזה עונש יקבלו. אולם כבר העיר מו"ר הגר"א אריאל שליט"א דלשון התוס' ריש מכות מורה דבעי' שיהי' להם קיום כאשר זמם ממש היינו דהמלקות ג"כ בא עבור מה שרצה לעשות עוול לחבירו ולא מחמת עצם עבירת שקר.

איך יתכן הרגו אין נהרגין

ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו [שם י"ט]

ודרשו חז"ל מכות ה: כאשר זמם ולא כאשר עשה ולכן הרגו אין נהרגין. הנני בזה שוב להעתיק מכתב מו"ז צ"ל.

ב"ה עש"ק לפ' שופטים (תשל"ט)

אהובי חתני כבני נ"י ובתי תח'

זכורני שמטו משמיה דהגר"ח זצוק"ל וחפשתי ולא מצאתי עד שמצאתי בספר אבן בוחן²² - ספר שאלות עבור נערים לומדים לנסות חריפותם -, ושם הקושיא דאיך אמרי' כאשר זמם ולא כאשר עשה, הא כתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וא"כ הוו רוצחים ויתחייבו מיתה מטעם רוצחים, וראיתי שם שתירץ משום דבזה אחר זה לרבנן כולם פטורים או עכ"פ האחרון, והעם הם האחרונים ולא העדים שהם הראשונים.²³

אלא דמעיקרא חשבתי דהקושיא מעיקרא ליתא, לפי מה דקי"ל בכתובות ל"ג. דעדים זוממים אין צריכים התראה וכיון שכן הרי לא היו מותרים על רציחה, ולא יתחייבו רק מדין הזמה אשר על זה נאמר ולא כאשר עשה.

אלא דהתבוננתי דהקושיא מ"מ טובה שהרי שם שקיל וטרי הגמרא מנלן דעדים זוממים א"צ התראה ע"ש, ולמה לא מוכיח מדין כאשר עשה דע"כ אין צריכים התראה דאל"כ ליתחייבו מיתה, וע"כ צריכים לתירוצן הנ"ל.

באהבה עזה ושבתא טבא

וכל טוב סלה

אביכם אוהבכם

כעת דיברתי עם אחי הגאב"ד שליט"א [הג"ר בצלאל זצ"ל אב"ד גייטסהעדן] דעל רציחה לא היתה התראה אפילו אי עדים זוממים צריכים התראה הויה התראה על עדות שקר ולא על רציחה.

²² הקשו כן כמה אחרונים ואחד מהם הוא בחמדת ישראל קוני' נר מצוה דף פ"ב והוסיף שם דא"א לפוטרים מצד אנוסים דהרי ה' בידם לקטוע יד שלהם ואז לא יצטרכו להורגו כמבואר בגמ'. ובשור"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' קנ"ח כתב דבאמת הורגים אותם מצד רציחה ובאהלי יעקב י"ז [ששפורט] הביא תי' זה ודחאו, ועי' גליון תורתך שעשועי עמ' קל"ו - קל"ט אריכות בקושיא זו ע"פ שפ"א ופני מנחם והובא כ"ז בספר כמוצא שלל רב כאן.

²³ אבל זה קשה דמבואר בגמ' סנהדרין מה. דלא שנה בה אדם מעולם ולעולם כבר נהרג ע"י העדים.

כמבואר בסנהדרין מא. וד"ז הוא מצד ביטול עצם העדות.²¹

והנה בתוס' ריש מכות דנו דכל עדות בן גרושה יתבטל כיון דל"ש לקיים בו דין הזמה וא"כ הוי עדות שאאי"ל, ותי' בב' אופנים א: דבמלקות מתקיים דין הזמה ב: דבסוג עדות דל"ש לקיים בהם כאשר זמם כלל לא נאמר דין עדות שאתה יכל להזימה. ולתי' שני יש מאחרונים [נובי"ק אהע"ז סי' ע"ב ומנ"ח מצוה ד' אות ג'] שכ' דא"כ גם לא איכפ"ל אם לא ידעו איזה מן החקירות וה"ה בעדות קידוש החודש דל"ש לקיים דין הזמה לא בעי' עדות שאי"ל, אולם בשור"ת בית הלוי ח"ג ו' דל"ש זה לזה דכוונת התוס' הוא רק לחלק דעונש כאשר זמם דזה לא בעי' אבל עדיין בעי' שיהי' יכול להתקיים עצם דין הזמה שהוא ביטול העדות, וא"כ אם אמרו איני יודע בחקירות עדותן בטלה.

ומו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א הוכיח כדבריו דהרי כבר הק' רעק"א תשו' קע"ו דגם לפי' א' בתוס' דס"ל דמלקות נחשב שנתקיים דין הזמה ל"ש זה בעדות החודש דגם אם יהי' מלקות אי"ז מדין הזמה כלל דהרי אינו מעוול אף אחד ול"ש בזה ד' התוס', וגם בלא"ה ס"ל לרעק"א דאין לוקין על עדות שקר דקי' החודש דבעי' לא תענה ברעך דוקא, ולכ"כ דצ"ל דגם תי' א' דתוס' ידע דעדות כזה שאינו על חבירו כלל ל"ש כללא דעדות שאי"ל, רק דבב"ג וב"ח סו"ס הוא מעיד על חבירו לכן לתי' א' בעי' שיוכל התקיים דין הזמה. ולכ' יק' על רעק"א מתוס' כתובות כב: ד"ה הנח דמפור' בדבריהם דהא דאין עד נעשה דיין הוא מצד עדות שא"א יכול להזימה וזה נאמר על עדות החודש כמבואר שם, ולד' הבית הלוי א"ש דכל דברי רעק"א נאמר על מה דבעי' שיתקיים דין עונש דכאשר זמם וזה ל"ש בעדות החודש דאי"ז עדות על חבירו, אבל מה דבעי' דרישה וחקירה זה שייך בכל סוג עדות ולענין זה עדיין בעי' יוכל להזימה.

ולדברינו לעיל יתבאר יותר דבפסוקים אלו כ' באמת ב' חלקים א: חלק עבירת עדות שקר דזה נוגע באמת בכל עדות שבתורה וע"ז נאמר דין דו"ח ושיוכל להתקיים חלק זה. ב: חלק מה שמעוול את חבירו וע"ז נאמר העונש דכאשר זמם ובזה יש עוד דין דבעי' עדות שאי"ל שזה נוגע רק בעדות לחבירו.

²¹ והפשטות הוא דדין זה הוא דין נוסף לעצם הדין דבעי' דו"ח, וכן נקט בנובי"ק אהע"ז סי' ע"ב סתירת ההיתר הראשון ד"ה כ"ז אולם ד' הבית הלוי ח"ב סי' ל"ט ח"ג סי' ו' דזה מעצם תנאי העדות שיתברר האמת ולא סתם דבעי' קרא כדכתיב, ומה דנקטו בגמ' הלשון עדות שא"א יכול להזימה הוא, דזה סימן להבדיל בין זה לבדיקות דכיון דע"ז אפשר להזימן הרי מוכח דזה חלק מעצם העדות.

סמיכות פרשה זו לפ' שופטים

כי תצא למלחמה על אויבך וגו' לא תירא מהם וגו' ונגש הכהן ודבר אל העם וגו' שמע ישראל וגו' ויספו השוטרים לדבר אל העם מי האיש הירא ורך הלבב וגו'. [כ' א - ט]

וברש"י סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן וגו' ולדברינו ריש הפרשה א"ש בפשיטות דרוב עניני הפרשה הוא בענין הנהגה ושררה, ויציאה למלחמה נעשה ע"י הכהן משיח מלחמה והשוטרים כמבואר כאן בפרשה.

חלוקת הפרשה בין הכהן והשוטרים

הנה סדר הפרשה ע"פ גמ' סוטה מב. ולד' רש"י מחולק לשלשה, דתחלת הדברים שהוא החיזוק שלא יפחדו הי' מפי הכהן וכהן משמיע, ואמצע הדברים מי האיש אשר בנה וגו' כהן מדבר ושוטר שמשמיע דברי הכהן. וסוף הדברים מי האיש הירא הי' רק ע"י השוטרים ויל"ע באמת למה.

וביאר בשו"ת חת"ס אה"ע קנ"ה ע"פ רמב"ן כאן דהכהן שהוא עובד ה' יזהירם ביראתו ויבטיחם, אבל השוטרים ידברו בנוהג שבעולם פן ימותו במלחמה כי בדרך הארץ בכל מלחמות ימותו אנשים גם מכת הנוצחים, עוד כ' רמב"ן דכאשר הבטיחם הכהן שהשי"ת יושיעם ולא יפקד מהם איש ראוי שיבטחו בו הצדיקים ויזהירו השוטרים היראים מעבירות שבידם. ובוזה ביאר החת"ס מה ששינה הרמב"ם בפ"ה מדעות הי"א הסדר דבית וכרם דבקרא הקדים כרם לבית ורמב"ם הקדים בית, וביאר דלצדיקים העיקר הוא הבית לביהמ"ד והכרם הוא פרנסה והכנה שיוכל ללמוד והמאוחר הוא העיקר שהוא הבית, אבל לבינונים הכרם הוא העיקר שבונה בית כדי שיוכל אח"כ להתעסק בצרכי פרנסתו, וכיון שחלק האמצעי שהכהן והשוטרים מדברים הוא בין לצדיקים בין לבינונים א"כ קרא נקט כבינונים ורמב"ם כצדיקים.

הירא מעבירות שבידו

והנה בעיקר מ"ש מי האיש הירא ורך הלבב נחלקו תנאי במשנה סוטה מד. דלדעת רע"ק הירא ורך הלבב - כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. ודעת רבי יוסי הגלילי הירא ורך הלבב - זהו המתיירא מן העבירות שבירו, ולפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן. ודעת רבי יוסי דהיינו אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין, ופריך בע"ב שם "מאי איכא בין רבי יוסי לר"י הגלילי" ומשני איכא בינייהו עבירה דרבנן, והא דתניא שח בין תפילה לתפילה - עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, אתיא

כר"י הגלילי. וברבינו יונה סוף פ"ה דברכות הביא בשם מדרש, דה"ה בשח בין ישתבח ליוצר. וכ"כ בהגהות מימוניות [פ"ז דתפילה] ומנהיג [הל' תפילה סי' ד] ובטור [או"ח סי' נ"א] ובב"י [שם סי' נ"ד] בשם ירושלמי ואין כזה בירושלמי לפנינו.²⁴

והנה בביאור העבירה דשח בין תפלה לתפלה לרוב ראשונים העבירה הוא עצם השיחה וההפסק, אבל לרש"י [סוטה מד: מנחות לו. ד"ה עבירה] העבירה היא מה שלא בירך אח"כ שוב, וברא"ש הל' תפילין סי' ט"ו העבירה קשור לתפילין דוקא "שמפני קיום מצות תפילין ותיקונן יתקיים באנשי המלחמה וטרף זרוע אף קדקוד". אולם הבאר שבע [סוטה מד:] הקשה על טעם זה, דבירושלמי איתא "השח בין ישתבח ליוצר אור עבירה בידו וחוזר מערכי המלחמה", והתם לא שייך טעם זה, [וכבר הבאנו דבירושלמי לפנינו ליתא ורבינו יונה הביא רק ממדרש וא"כ אולי לא הי' לפני הרא"ש] ועוד דמשמע בסוטה שם שעל כל עבירה דרבנן חוזר מערכי המלחמה. ולכ"פ דנקט הבבלי דוקא "שח בין תפלה לתפלה", והירושלמי דוקא "שח בין ישתבח ליוצר אור", לרבותא דאפילו בהנך חוזר מערכי המלחמה אף שהיה צד לומר שמותר להפסיק ביניהם, וכ"ש כגון דשח בק"ש או בתפילת י"ח או שאר עבירות דרבנן עי"ש.

ובביאור שי' ריה"ג דחלק על רע"ק כתב בגור ארי' דס"ל דאין מה לפחד מצד קשרי המלחמה דהרי כבר חיזקם הכהן בתחלת דבריו, ובהכרח שהפחד הוא מחמת עבירות, ולפ"ז נמצא דתחלת החיזוק הי' מועיל רק לצדיקים גמורים שאין בהם חטא וסוף הדברים שנאמרו ע"י השוטרים הי' למי שיש בו חטא.

מספיק זכות של ק"ש בלבד

אלא שיש כאן קושיא גדולה לפ"מ שהביא רש"י דברי חז"ל עה"פ שמע ישראל דאפילו אין בכם אלא זכות ק"ש בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם, א"כ איך שייך לחזור מחמת עבירה קטנה כזה, הרי אין לך יהודי שלא יהי' לו הזכות דק"ש.

ובדברי דוד להט"ז תי' דלרבים יש הבטחה מצד ק"ש אבל ליחיד אין הבטחה, ועדיין צ"ע דא"כ איך שייך חיזוק מצד שמע ישראל אם כאו"א יפחד מחמת עוונות

²⁴ ובפרס יוסף כאן מצא במאור ושמש [ר"פ כי תצא] שהביא בשם חז"ל דהמקדים תפלה של ראש לתפלה של יד הוא עבירה וחוזרים עלי' מעורכי המלחמה, וכן הביא ג"כ בספר עטרת ישועה להרה"ק מדזיקוב זצ"ל [פר' בשלח] והוא פלא ואין כזה בחז"ל. אמנם בירושלמי סנהדרין [פ"ו ה"ן] אי' דחסיד א' נענש ומת ולא נקבר כהוגן בגלל שהקדים תפלה של ראש לשל יד ע"ש. וראה גם בארחות לחיים לרא"ש מלוניל [הל' תפילין סי' כ] הביא בשם ירושלמי דעל הקדמת תפילין של ראש לשל יד יש עונש ע"ש. ובדאי כוונתו לירושלמי סנהדרין הנ"ל, אך לשון שהביאו המאור ושמש והעטרת ישועה הנ"ל לא נמצא.

שלו. ובספר **ישרש יעקב** לר"ח **אבולעפיה** תי' דמצד מעש"ט מספיק אפי' ק"ש אבל אם יש לו אפי' עבירה קטנה יש ממה לפחד. וצ"ע אם יש לו רק מ"ע אחת של ק"ש היינו שאין לו שאר מצוות וא"כ יש בזה עבירה ג"כ.²⁵

למה לא עושה תשובה

עוד קשה דהרי מבואר בגמ' **סוטה מג**: דמהני תשובה [עיי"ש לענין גזל בית] וא"כ למה לא יעשה תשובה וי"א כיון דבעינן שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד, וק' הרי העבירה הוא להפסיק בין ישתבח ליוצר או להפסיק בין תפילין הוא כ"כ קלה ואין ע"ז תאוה ויצה"ר כלל, ולמה יתקשה לשוב ע"ז ולקבל בהחלטה גמורה שלא ישוב לכסלה עוד. ואכן **בחת"ס פי' דמ"ש ילך וישוב** לביתו הכוונה לתשובה. **והבית ישראל** [ליקוטי יהודה] הוסיף בהדגשת מלת "ילך" כענין יעזוב רשע דרכו.²⁶ **ובאמרי אלימלך להרה"ק ר"א מגרודזינסק זי"ע** עמד בשאלה זו עשרות פעמים בספרו ותי' דרק צדיקים גדולים שלא חושבים על עבירות שבידם ודאגתם רק לכלל ישראל ולשכינה הק' יכולים לצאת למלחמה] וידידי **ש"ב הגר"ר אברהם משה נוסביוס שליט"א** רצה לחדש לענין ד' חילוקי כפרה דאמרי' **ביומא פו**. דבביטול עשה סגי בתשובה גרידא, אבל בלאו תשובה תולה ויוהכ"פ מכפר, ולא נתבאר מהו הדין בעבר עבירה דרבנן, והנה אי טעם דלאו תולה עד יו"כ הוא דלאו חמיר יותר מעשה א"כ בוודאי דרבנן קיל יותר מעשה, אולם יתכן דאין הטעם מחמת חומר הלאו, רק עיקר החילוק אם רק חסר לו מצוה או שעשה עבירה בקום ועשה, דבביטול עשה די' רק חסרון אז התשובה ממלא חסרון אבל בעבר עבירה בקום ועשה הרי קלקל במעשה ולזה לא סגי בתשובה, ולפ"ז גם בעבר איסור דרבנן בקום ועשה, יהי' יותר חמור מביטול עשה ותשובה תולה ויוהכ"פ מכפר, וא"כ יתכן דבסח בין תפלה לתפלה או בין ישתבח ליוצר גרע מגזל, דגזל הוי לאו הניתק לעשה

²⁵ ראה בקובץ **עין הפרשה שנת תשע"ט** [גליון ק"ע] שהביאו כ"ה תירוצים לעיקר הקושיא. וחלק מהם מיישבים גם הקו' למה ל"מ תשובה.

²⁶ **חסידי גור** כשהיו נתפסים לצבא ונשלחו למרחקים שהיו באים להפרד מהשפת אמת ולבקש את ברכתו טרם צאתם לשדה הקרב והי' מוסיף לעודדם ולחזקם שישארו דבוקים ביראת ה'. ורגיל הי' לומר "מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו היינו כל מי שהוא ירא שמים, ילך וישוב בתשובה ואז מוכטח לו שישכח לביתו מן המלחמה" ובדברים אלה היה מעורר את רוחם ומחזקם שיארו באמונתם בתוך הנסיונות ואל יפחדו מן הסכנה. [ממענות אריות עמ' שע"ח]

וע"ע **שפ"א שנת תרלא** שהביא מחי' הרי"ם ש"דקדק עמ"ש הירא מעבירות שבידו, כי הסימן שנמחל לו בשאינו ירא ובטוח לבו בה'. כי כפי הסתלקות החטא מתקרב להשי"ת ע"כ. ולכאורה הוא מדה טובה להיות ירא מהחטא. אך מי שיש בו יראה כראוי א"י לצייר בלבו החטא כלל אף שכבר חטא, וכ"כ בשרה ותכחש כו' כי יראה, והלא ידעה כי בפני ה' מדברת רק כנ"ל, וזה תשובה שלימה שאינו משיג החטא שנעשה איש אחר כנ"ל, והסח בין תפלה כו' חוזר מעורכי מלחמה ופי' רק היסח הדעת, ומ"מ אם ירא מזה לא הי' נכנס למלחמה כנ"ל עכ"ל.

ורינו כביטול עשה כיון דהשבת הגזילה מתקן עצם החסרון בהדי תשובה, [כ"ה פשטות המשנה והגמ' **יומא פה**: דלאו הניתק לעשה דינו כעשה לענין חילוקי כפרה אולם עי' **מנ"ח מצוה שס"ד סק"ד** שהאר"י בזה ע"פ שי' הרמב"ם] ולכן מבואר בגמ' דמהני תשובה, אבל בהפסק בין תפלה לתפלה או בין ישתבח ליוצר תשובה תולה ויו"כ מכפר. [שו"מ כן בס' **אמרות משה להגר"מ ברזם שליט"א** פ' שופטים וכ' דלא מצא מבואר להדיא אי על עבירה דרבנן מתכפר בתשובה לחוד ולכ' למבואר ברבינו יונה דרבנן קיל מביטול עשה מתכפר בתשובה לחוד אולם לרמב"ם ריש ה' ממרים דבכל דרבנן יש לאו דלא תסור דינו כשאר ל"ת, ועבירה דרבנן בשוגג לד' הנתיבות רל"ד א"צ כפרה כלל אבל אחרונים רבים חולקים עליו ובקובץ **קול התורה** [כ"ד עמ' ל"ג] הצי"ע הגר"ר נפתלי נתנאל גרינבוים וצ"ל פשרה, ע"פ רמ"א אור"ח סי' שמ"ג ס"א דקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שא"צ תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, מבואר דשייך שלא יצטרך תשובה ואעפ"כ יש ענין להטהר וי"ל דה"ה בשוגג דרבנן, ולכ' מד' המרדכי שיובא לקמן מבואר דעל שוגג א"צ תשובה ויש לדחות דאף דצריך תשובה מ"מ אינו חוזר מעורכי המלחמה]

ובאמת זה תלוי מהו העבירה בסח בין תפלה לתפלה, דאה"נ לרוב ראשונים העבירה הוא עצם השיחה וא"כ י"ל כנ"ל, אבל דעת רש"י [עיי' תוס' מנחות לו. ד"ה עבירה היא שדקדק כן מרש"י] דאין איסור בעצם השיחה רק דד' רש"י דלעולם מברכין רק ברכה אחת על תש"י ופוטרת את של ראש אבל בסח הוי הפסק ומתחייב לברך שנית על של ראש ואם סח ולא בירך עוה"פ, הוי עבירה בזה שביטל מלברך, אבל אם בירך ליכא איסורא אלא אדרבה יש לו מצוה ושכר ברכה, [והק' עליו ראשונים ואחרונים דאין לא נחשוש משום גורם ברכה שא"צ כמפורש **ביומא ע**. עיי' בזה **בשור' בנין שלמה ח"ב סי' ד'** בתשובה שכ' זמן קצר לפני פטירתו] ולרש"י העבירה הוא ביטול מצוה דרבנן וא"כ יק' למה לא מהני תשובה. וי"ל למש"כ הגר"י קמיניצקי וצ"ל [באמת ליעקב סוטה מד: וברכות לה: וחזר על יסוד זה בספרו אמת ליעקב פ' כי תבוא לקמן כו יג] להוכיח מדברי רש"י אלו דעשיית מצוה בלי ברכה לא הוי חסרון שלימות בעלמא, רק דמהווה מעשה עבירה כמו בנהנה מן עוה"ז בלי ברכה, ובזה פי' מה שפירש"י בפ' כי תבוא על הא דלא עברתי ממצותיך ולא שכחתי על ביטול ברכה, דזה ציור של מעשה עבירה ע"י שכחה. וא"כ י"ל דגם בזה תשובה תולה ויו"כ מכפר.

שו"מ **במרדכי** [הל' קטנות הלכות תפילין רמז תתקסט] בשם רבינו אלחנן דדוקא סח מזיד ולא שוגג ואפי' מזיד ושב בכל לבו אין חוזר, מבואר להדיא דבשב בכל לבו מהני, ועיי' **באר שבע סוטה מד**: שהק' עליו דמאי קמ"ל פשיטא, דאל"כ מי היה יוצא למלחמה, דהא אין אדם בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, [ולא ברור אי קושייתו גם על שוגג וגם על מזיד עם תשובה או על א' מהן] ולהנ"ל י"ל

בעבירה בשוגג עם תשובה קמ"ל דבשוגג א"צ תשובה ובמזיד מהני תשובה.

לא כל איסור היא בכלל "עבירה היא בידו"

עוד יש לדקדק במאי דקאמרו חז"ל דסח בין תפלה לתפלה או בין ישתבח ליוצר **עבירה היא בידו וחזור עליו מעורכי המלחמה**, דאם באו לומר דיש איסור להפסיק למה לא אמרו סתם אסור לשוח, וא"כ ממילא נדע דלד' ר' יוסי דגם באיסור דרבנן חוזרין ה"נ בזה, וי"ל עפ"מ ש"כ הרא"ש [בהלכות קטנות הלכות תפילין סימן טו] דגם אם הפסיק לעניית קדיש וקדושה צריך לחזור ולברך ברכת להניח, והגם דבזה אינו חוזר מעורכי המלחמה **דאין העבירה גדולה כ"כ לחזור עליה מעורכי המלחמה** מ"מ איכא איסורא שגורם לברך ברכה שאינה צריכה, כדמוכח **ביומא ע. וסוטה מ:** דכל היכא שיכול לפטור עצמו בברכה אחת אם גורם שצריך ברכה אחרת מיקרי ברכה שאינה צריכה. מבואר מד' הרא"ש דגם אי נימא דגם על איסור דרבנן חוזרים מעורכי המלחמה מ"מ יש מדרגות באיסורא דרבנן ואיסור דגרם ברכה שא"צ אינו בכלל זה.²⁷ וכנראה שיש איסורים דנקרא **שיש עבירה בידו** ויש איסורים שלא נקרא עבירה בידו הגם דצריך לשוב גם ע"ז, וא"כ י"ל דזה גופא קמ"ל חז"ל דלא באו לומר סתם דיש איסור, רק דזה נכנס בכלל ההגדרה **דעבירה היא בידו**, וי"ל דהטעם דחוזר מעורכי המלחמה דכל עבירה יוצר איזה מציאות של רע ומלאך משחית שמלוה לאדם ומקטרג עליו ולכן כשנמצא במלחמה ויש מצב סכנה יכול להיות ניזוק מאותה מציאות של רע וזה גופא גורם לפחד דאף דאיהו לא חזי מ"מ מזלי' חזי, אבל בסוג עבירה שלא נקרא "עבירה היא בידו" לא מתהווה ממעשיו אותה מציאות של רע. [אולם יש לדחות הראי' מד' הרא"ש דלשיטתו אזיל דמה שחוזר מעורכי המלחמה

דקמ"ל דלא נימא דתשובה תולה ויו"כ מכפר, ותמיד נחכה לעשות מלחמה רק אחרי יוה"כ [באופן ששייך]. עי"ל דס"ד דבשוגג צריך לעשות תשובה ובמזיד לא מהני תשובה לענין זה דכדי לזכות לנס צריך שלא חטא במזיד, קמ"ל דעל מזיד מהני תשובה ועל שוגג א"צ תשובה. עוד יש לדקדק בדברי רבינו אלחנן שכתב **"בשב בכל לבו" כנר'** כיון דיש מדרגות רבות בתשובה, בעינן מדרגה כזה שאפש"ל דזה בכל לבו, ויתכן דהכוונה שיהי' לו חרטת גמורה בשלימות ממש וגם שיוודע תעלומות יעיד שלא יעשה את זה שוב.

והנה לענין סוטה מבואר בגמ' **קידושין כז:** דאם אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין אותה, ולד' **הרמב"ם פ"ב מסוטה ה"ח** אם בא איזה ביאה אסורה אפי' מד"ס מימיו כבר לא נחשב מנוקה מעון, ומבואר בגמ' שם דליכא היכי תמצי שיקנא לה כשהיא ארוסה וישקה אותה כשהיא כבר נשואה לו דא"כ בא עלי' באיסור אחרי שנסתרה, והק' תוס' דאולי בא עלי' בשוגג ותי' דכיון דבשעת ההשקאה כבר ידע שעבר על איסור הגם דהי' בשוגג לא נקרא מנוקה מעון, והסתפק **במל"מ** שם [ד"ה **יש להסתפק**] אי מהני תשובה כדי להיות מנוקה מעון, וכ' דאף דבעת מלחמה בירא מעבירות שבידו מבואר בסוטה מג: דמהני תשובה, אין ללמוד משם לסוטה דשאני התם דבהכרח לא הקפיד הכ' אם עשה תשובה דכיון דהי' חוזר גם על עבירה קטנה כסח בין תפלה לתפלה, אי לא מהני תשובה לא **משכח"ל שיעשו המלחמה אלא כעין אותם הד' שמתו בעטיו של נחש וזהו דבר שלא יתכן**, אלא ודאי שכל שעשה תשובה חוזר, אבל הכא שלא הקפיד הכתוב אלא על עון פרטי דביאה אסורה, אפשר דכל שבא ביאה אסורה אפילו הושחרו שיניו מפני תעניותיו אין המים בודקין אותה דגזה"כ שלא יעשה המקום נס זה אלא למי שלא בעל ביאה אסורה כל ימיו. וכן מוכח מאותה גמ' קידושין שלא מצא ציור לקנאות כשהיא ארוסה ומשקה כשהיא נשואה ואי מהני תשובה נימא דמיירי כשאחר שידע שנסתרה לבש שק על בשרו ועשה תשובה לגמרי והביא **שבעל קרבן חגיגה** שנסתפק בזה אי תשובה מועלת כדי שיהיו המים בודקין אותה ונר' מדבריו שדעתו נוטה קצת שמועיל התשובה לזה, ודבריו לא שרירין ולא קיימין. **עכ"ד מל"מ**. ומבואר **חידוש גדול** דבעצם כל מי שעבר עבירה אף שעשה תשובה שלימה וישב בשק ותענית ועבר כל חילוקי כפרה הנאמרים ביומא פו. יתכן דעדיין לא יהי' ראוי לנס, וכן הי' ראוי להיות בכל מלחמה, אלא דא"כ לא ישאר מי שיצא למלחמה ולכן מוכרח שתשובה יתקבל, וא"ש מה שבא המרדכי לחדש דס"ד דבעבר בשוגג ולא עשה תשובה או במזיד גם אם עשה תשובה אי"ר ליעשות לו נס, דמצד המלחמה סגי להקל

²⁷ ומבואר לפ"ז דאיסור דשיחת חולין בין תפלה לתפלה אינו מצד גורם ברכה שא"צ, והטעם כמבואר בר"ן בסוף ר"ה [יא. ד"ה **שאלן** בשם הר"ה דאע"ג ששתי מצות הן כיון דכתיב **[שמות יג ט]** בתפילין של יד ושל ראש והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה שיהא תוכף תפילה של ראש לתפילה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיים, וכן מבואר בב"י סי' כ"ה בשם תרומה"ד ח"ב סי' ק"ז לסמ"ק [סי' קנ"ג] דגם בחול המועד שאין מברכין על התפילין, מ"מ אסור לדבר ולהסיח דברי חולין בין תפילה לתפילה, דעבירת הסיחה אינו דוקא משום דמביא עצמו לברכה שאינה צריכה לו אלא בלא זה יש עבירה להסיח ע"כ והביא ראיות לדבר, וא' מהן מד' הרא"ש הנ"ל, וכנר' דבמפסיק לקדיש וקדושה ל"ה הפסק לענין הוי' א' לשתיים ומ"מ הוי' הפסק לענין להתחייב לברך שוב וא"כ בחוה"מ מותר לענות. ועי' בשו"ע סי' כ"ה ס"ט דאסור להפסיק בין תש"י לתש"ר, ובסי' דאם שמע קדיש וקדושה לא יפסיק, וא"ש הבלד הלשון, דהאיסור להפסיק בד' חולין הוא בגדר עבירה, ומבואר כ"ז בקיצור במג"א סק"ד ופמ"ג ומחצה"ש ומשנ"ב שם.

ומכ"ז יל"ע בד' מהר"ם שיק [חידושי המצוות מצוה תקכ"ו] דכ' לבאר טעמא דריה"ג דגם בעבירה דרבנן חוזר מעורכי המלחמה דס"ל כשי' הרמב"ם ריש הל' ממרים דכל דרבנן הוי דאו', ומהא דסח בין תפלה לתפלה הוכיח כשי' הרמב"ם דברכה שא"צ דאורייתא דאל"כ איזה איסור יש, ולא הביא כלל ד' הראשונים הנ"ל דיש כאן איסור גם בלי ברכה שא"צ.

חמורות עד כמה שמהרהר בתשובה. אבל הירא בעבירות שבידו חושב שאין לבטוח בהקב"ה רק כשיש פחד גשמי אבל ביש לו עבירות אפי' בעשה תשובה אינו ראוי לנס.²⁸ ויש שהוסיפו דכאן מרומז הסגולה הידועה של הגר"ח מוולוז'ין שאם יתחזק בלבבו ההכרה שאין עוד מלבדו לא יארע לו כלום.

גם בעלי עבירה יש להם לבטוח בהקב"ה

ויסוד זה דגם כשיש בידו עבירות עדיין יכול לבטוח בהקב"ה מבואר היטב בדברי רבינו יונה במשלי ג' כ"ו וביאורו היטב בשפתי חיים [מדות ועבודת ה' בטחון ועד י'] דהתקוה האצולה מן הבטחון הוא כי גם בהיות עוונותיו רבים ועצומים יקוה אל רחמי ה' וכמ"ש כי לא על צדקותינו וגו' ומבאר שם בשפתי חיים באריכות, דבעת צרה יש על האדם מתחלה לפחד מעונש על חטאיו ואח"כ להגביר הבטחון בחסדי ה' על הפחד, כמ"ש ביעקב ויירא יעקב מאד וגו' שמא נתלכלך בחטא, ואעפ"כ בטח בהקב"ה והתפלל אליו, ואמר קטנתי מכל החסדים וגו' הרי אני כ"כ קטן לעומת חסדיך הגדולים ופירט חסדי ה' ובוזה התחזק ברחמי הקב"ה עליו. התלבטות זו צריך להיות מנת חלקו של כל עובד ה' בעת צרה, דאין לו סתם לומר שהכל יהי' בסדר דלזה אין קשר למדת הבטחון, אלא יש לו לחשוש שמא ילקה על עוונותיו ולהתחזק ולהגביר בלבו את התקוה לטובה כי חסדי ה' רבים.

וא"כ בוודאי אין להשאר אדיש ושווה נפש, אבל מאידך לא לפחד אלא להרגיש שהקב"ה עושה זאת לעוררו לפחד מעונש, ואחרי שהאדם שם על לבו להאיר ולתקן מעשיו יש להתחזק בהכרה שהכל מהקב"ה ושאינו מעצור בידו להושיע בכל מצב.

גם באלול יש לפחד ולבטוח

ויסוד זה נוגע לימי האלול דמצד אחד אין להשאר אדיש ולחשוב שהקב"ה לא יקפיד על עבירות קטנות, ולזה נקטו אפי' שיחה בין תפלה לתפלה להורות דגם עבירה קטנה דרבנן הוא חמור מאד ושבעבורו יתכן שלא יזכה לנס,²⁹ ומאידך יש לו לדעת שרחמי הקב"ה מרובים ועד כמה שמחליט לתקן מעשיו גם אם הי' לו עבירות חמורות, כבר ראוי לזכות לרחמי ה' וכמו שאנו אומרים

כיון דפוגע בקדו' תפילין שמסייע למלחמה, ולכן בגרם ברכה שא"צ ל"ש לתפילין, עוד דחה הג"ר שמואל אמסלם שליט"א דלא כל גרם ברכה שא"צ לא יהי' בגדר עבירה דרק כאן דסו"ס זה צורך עניית קדיש וקדושה לא יתכן לקראו עבירה, אבל גרם ברכה שא"צ בעלמא בוודאי הוי עבירה]

לכאורה מיירי בצדיקים גדולים

עכ"פ לנתבאר במרדכי דבסח בין תפלה לתפלה מהני תשובה למה לא יעשה תשובה. עוד הקשה הג"ר יהודה מרמורשטיין שליט"א [ממנטשטערן] דהרי אם מפחד על עבירה קלה כזו סימן שחזן מעבירה זו אין לו שום עבירה אחת לדאוג, ועוד דבעצם אדם בינוני לא הי' מפחד כלל שבעבור עבירה קלה כזו ימות במלחמה דמהיכי תיתי יתחייב מיתה עבור חטא קל כזו, וצ"ל דהקב"ה מדקדק עם צדיקו כחוט השערה, ויש להוסיף דברי אור החיים הק' כי הנכנס למלחמה צריך לעשות לו נס וכל שיש בידו בחי' הרע אינו ראוי לנס, וא"כ מדובר בצדיקים גדולים מאד וא"כ מי זה שישאר במלחמה.

והרב הנ"ל רצה לתרץ דבאמת הצדיקים הגדולים הם הם שיחזרו מחמת פחד מחטא קטן, ומה שחזיק אותם הכהן בזכות שמע ישראל הוא להמון העם שאינם במדרגה גדולה כ"כ שבלא"ה מלאים חטאים ואין להם סיכוי כלל ולהם מספיק הזכות של ק"ש. וזה להיפך מדברי הרמב"ן דתחלת הדברים הוא לצדיקים, עוד לא מתיישב הקושיא דלמה לא יעשו תשובה.

ירא שלא יקבל ה' תשובתו ואינו ראוי לנס

והנראה בעז"ה בהקדם מה שיש לדקדק דלא כתוב מי שהוא בעל עבירה רק הירא מעבירות שבידו הרי דהחסרון הוא מחמת היראה והפחד, ולא מחמת עצם העבירה, וי"ל דבוודאי מיירי בעשה תשובה, אלא דהוא ירא ומפחד שלא נתקבל תשובתו והקב"ה לא ירחם עליו כיון שפעם חטא, והוא יודע חומר החטא אפי' חטא קל דרבנן ולכן חושב שאינו ראוי לנס. ולדברינו לעיל דמה שנכנס תחת ההגדרה עבירה היא בידו בורא מציאות של רע שמקטרג עליו א"כ יתכן דבזה צריך שיהי' התשובה במדרגה יותר גבוה כיון שצריך לסלק גם המציאות של רע שנוצר ע"י מעשיו ולזה האדם מפחד גם אחרי שעשה תשובה שאולי לא עשה מספיק תשובה כדי לסלק אותה מציאות.

שמע ישראל הוא האמונה והבטחון

אולם האמת הוא מה שאמר להם הכהן שמע ישראל אפילו אין לכם אלא זכות ק"ש בלבד סגי. ואין הכוונה בזה מצות ק"ש בעלמא, אלא המכוון הוא האמונה והבטחון בהקב"ה שאין עוד מלבדו ושרחמיו על כל מעשיו ושבידו להושיע בכל מצב אפי' ביש לו עבירות

²⁸ ועד"ז מבואר בס' אמת ואמונה עמ' ק"ח ושיח שרפי קודש עמ' קל בשם הרמ"מ מקאצק זי"ע וכע"ז תי' הר"ר בונם דאם רוחו שבורה מחמת העבירות יש סכנה.

²⁹ והנה בספרי קודש האריכו בכל מיני רמזים לפרש מה שמונה בהפסק בין תפלה לתפלה עי' לדוגמא בבאר משה אחרוב דתפילין של יד הוא ענוה וכדו' ולכאורה במשנה מבואר דזה דוגמא לעבירה הכי קטנה, אולם יתכן דאדרבה באים לרמז לנו, דגם מה שנראה לך שהוא עבירה קטנה מאד אין לך לדעת כמה עומק מונח בזה ולכן אין לזלזל בשום דבר.

לפי האמת הרבה מכלל ישראל ישארו

בלדוד ה' אורי אם תחנה עלי מחנה וגו' קוה אל ה' חזק וגו'.

החפץ חיים חיזק את החיילים בפסוק שמע

ישראל

ובאמת הח"ח בהדרכותיו לחיילים בספר מחנה ישראל [עמוד כב] כתב בשם ר' נחום מהורודנא זצ"ל שהי' מייעץ לאנשי הצבא שיציעקו בקרב המלחמה "שמע ישראל" ויש בזה תועלת לעורר זכותן של ישראל שמקבלין עמ"ש כל יום, ורמז לזה מאמר חז"ל הנ"ל דאפי' אין בהם אלא זכות ק"ש בלבד.

מה שכתב חייל הונגרי בענין שמע ישראל

והג"ר צבי הירש פרבר זצ"ל מלונדון תלמידו של ר' איצ'ל בלאזר הי' מספר שראה במכ"ע לונדוני י"ט תמוז תרע"ו העתקה ממכ"ע הונגרי "פעסטי היראלפ" מכתב מאיש צבא הונגרי משדה הקרב, שכותב לאשתו "שתבקש מן השכן היהודי שלנו חיים, לפתור לך המילים "שמע ישראל", כי בשעה שכדורי משחית עפים על ראשינו ואנשי הצבא נופלים, אז יתחילו אנשי הצבא היהודים לצעוק שמע ישראל וניצולים בשעה שחבריהם הגוים נהרגים, ותיכף כשיפתור לך השכן חיים המילים האלו תודיעני וכשיהי' סכנת מוות ינצלו חיי".

ההצגה של המשכילים על מלחמת ישראל

והנה בספר שערי אורה ח"ב עמוד ר"כ להגרמ"צ ברגמן שליט"א הביא ששמע מפי רבו הגה"צ ר' אלי' דישניצר זצ"ל שמשכיל אחד בא להגה"ק הח"ח זצ"ל וא"ל שברצונו לעשות הצגה להראות כיצד תראה מלחמת ישראל עם הגוים לפי מה שכתוב בתורה. שאלו הח"ח ואיך תציגנו? והשיב לו שאראה על הבמה איך מתכוננים שני המחנות, מצד אחד כלל ישראל ומצד שני מחנות הגוים הבאים להלחם עם ישראל. ובמחנה ישראל יגש הכהן ויכריז "מי האיש הירא ורך הלבב מעבירות שבידו" ואפי' שח בין תפלה לתפלה וכש"כ הנכשל בלה"ר ורכילות, ואז ילכו כולם הביתה וישארו שם רק הח"ח והג"ר חיים עוזר והגר"ח מבריסק וצחק בקול גדול.

א"ל הח"ח, "המשך המשך מדוע הפסקת את ההצגה" תמה המשכיל "מה יש עוד להציג"? א"ל הח"ח "תמשיך ותגלה את סוף המערכה, ששלשת היהודים הזקנים שישארו ינצחו את השונא, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, ובלבד שיהיו מחננו טהור כי לה' המלחמה והמם מהומה גדולה עד השמדם".

והנה לדברינו לעיל כל ההצגה אינו נכון כלל, כיון שי"ל שדוקא אלו גדולי העולם הם הם שיפחדו מפני עבירה קלה כזה דשח בין תפלה לתפלה, ולולא חיזוק הכהן באמת גם הצדיקים יחזרו, אלא דאחרי החיזוק של שמע ישראל, א"כ גם מהמון עמך בית ישראל שנכשלו בעבירות חמורות יתחזקו לשוב ולשפר מעשיהם, ושוב לא יפחד מעבירות שבידו כיון דרחמי הקב"ה מרובים. אבל משכיל אין ביכולתו להבין זאת דחושב דעד כמה שהקב"ה מקפיד גם על חטא קל אין תקוה כלל, ולזה אמר הח"ח דגם לשיטתו אכתי יצליחו במלחמה.

עצם היציאה מביהמ"ד גורם סכנה מיצה"ר

והנה לפי העולה מההצגה שרק הח"ח והגרמ"ע והגר"ח נשארו הק' דודי הג"ר ישראל ראקאו שליט"א מראשי ישיבת שערי תורה³⁰ דהרי בפרשה הבאה כתוב פרשת יפת תאר ליוצאים במלחמה ופירש"י דיברה תורה כנגד יצה"ר, וק' וכי לאלה צדיקים גדולים שייך ענין זה. ותי' בדרך מוסר לתלמידים החוזרים לשיבה מבין הזמנים, דאם יש מצב דכי תצא שיוצאים מכותלי ביהמ"ד כבר ממילא יש סכנה מיצה"ר וגם לאנשים גדולים יש סכנה. אבל לדברינו דגם המון עם ישראל ישארו שם ל"ק כלל.

המקור שהרוצח לא נפטר ע"י עגלה ערופה

כפר לעמך ישראל כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם: ואתה תבער הדם הנקי מקרבך כי תעשה הישר בעיני ה': [כא-ח-ט]

וברש"י ואתה תבער וגו' "מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג, והוא הישר בעיני ה'".

הנה בפסוקים ב' מסעי כתוב "וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנַפְשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת כִּי מוֹת יוֹמָת: וְלֹא תִקְחוּ כֶּפֶר לְנוֹס אֶל עֵיר מְקַלְטוֹ לָשׁוּב לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ עַד מוֹת הַפֶּה: וְלֹא תִחְנִיפוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם בָּהּ כִּי הָדָם הוּא יִחְנִיף אֶת הָאֶרֶץ וְלֹאֲרֹץ לֹא יִכְפֹּר לְדָם אֲשֶׁר שָׁפַךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדָם שִׁפְכוּ: " [במדבר לה לא-לג] ואמרי' בגמ' כתובות לו: דמפסוק א' ילפי' דא"א לפדות חיוב מיתה דרוצח בממון, ומפסוק ב' ילפי' דא"א לפדות חיוב גלות בממון, ומפסוק ג' דכ' ולא רץ לא יכופר וגו' ילפי' דאם נמצא הרוצח אחר עריפת עגלה אין פוטרין אותו, ופריך דא"כ ל"ל קרא דסו"פ שופטים ואתה תבער דם הנקי מקרבך, ומשני דצריך לילפותא לכל המומתים בסייף שהוא מן הצואר דומיא דעגלה ערופה.

³⁰ מפי גיסי הרב חנוך קויפמן שליט"א ששמעו מפיו כשלמד שם.

וגם הפסוק דפ' מסעי מוקדם בתורה, כיון שהפסוק שלפנינו הוא בענין אותה הפרשה וכדרכו בכ"מ.

מאי ס"ד דעגלה יפטור את הרוצח

ובעיקר הא דס"ד דעגלה יכפר על הרוצח לשון רש"י כתובות "שאיין פוטרין אותו לומר כבר נתכפר בעודו ספק שהעגלה מכפרת על הספק" וצ"ע טובא איך ס"ד כן דהא להרוצח לא הי' ספק רק לדידן והכפרה ע"כ היא רק לדידן ועל העיר הסמוך לנרצח, אבל למה נימא שזה יהי' כפרה על הרוצח בעצמו שלא הי' לו ספק נזזה באמת כעין טענת אביי לענין יו"כ דלא מכפר במקום העגלה כיון דההורג מכיר אבל רבא ור"פ סברו דכפרה כאן אינו על הרוצח רק על כלל ישראל ולהם זה בגדר ספק. והעיר בזה באילת השחר בכתובות שם וכתב דל"ד רש"י הי' אפשר לפרש דאע"ג דעיקר חיוב מיתה הוא משום דהוא ראוי ליענש במיתה על חטאו, מ"מ גם כלול בחיוב מיתה מחמת דאנו מצווים להעניש אותו, וכ"ז שלא הענשנו אותו יש לנו חטא, היינו לא רק דע"ז שב"ד מצווין להרוג יש חטא אם לא מקיימין חיובן בתור ב"ד, אלא דע"י עצם הדבר שנשפך דם יהודי יש ענין דהכלל צריך כפרה דלכן הצריכה תורה עגלה ערופה,³² ובזה שהביאו עגלה ערופה נתכפר החטא שעל הכלל, וס"ד דאין אנו כבר מוזהרים להרוג אותו כיון דחיובו תלוי ג"כ במה שאנו צריכין להתכפר, וכיון שאנו כבר יצאנו ידי כפרה ס"ד דאין אנו כבר חייבין להורגו, אמנם עדיין צ"ע דהא בשאר חייבי מיתות ב"ד יש תמיד רק חיוב על ב"ד מחמת מצותן, א"כ גם ברוצח נהי דבזה שהבאנו עגלה ערופה נתכפר לנו הענין הזה, מ"מ נהי מחויבים להמית את הרוצח כמו דאנו מחויבין להרוג לשאר מחויבי מיתה ב"ד. עכ"ד אילת השחר.

אולם יש להמתיק תירוצו ע"פ מש"כ בפרדס יוסף כאן לתרץ קושיא זו בשם ספר שארית נתן [להגר"נ לוברט זצ"ל] על כתובות שם די"ל דכל חטא נתקן ע"י העונש שמקבל החוטא, וישנם מקרים שמסרה התורה לב"ד של מטה לתקן את החטא שהם יענישו את החוטא ויש מקרים שדינם מסור לב"ד של מעלה, והו"א דאחר שב"ד ערפו את העגלה בזה נפטרו מחיובן ודינו מסור לב"ד של מעלה שהם יענישוהו, וא"כ י"ל דכל העונשים המוטלים על ב"ד הוא כיון דע"י עבירה שעשה כאן נוצר מציאות

עוד יש סוגיא בכריתות כו. בהא דיו"כ מכפר דוקא על חיוב אשם תלוי ולא על חייבי חטאות ואשמות, דהטעם הוא שנא' מכל חטאתיכם לפני ה' חטא שאין מכיר בו אלא המקום [כמו ספק חטא] יו"כ מכפר אבל חטא שנתודע לו שחטא אין יו"כ מכפר, וכלול בזה חייבי מלקיות חטאות ואשמות דאינו נפטר ממלקות וקרבן ע"י יו"כ. ופריך דא"כ בנתחייבו עגלה ערופה ועבר עליהם יו"כ לא לייתי דאין מכיר בו אלא ה', ומשני אמר אביי הורג מכיר [היינו הרוצח בעצמו יודע שהרג] רבא אמר אמר קרא ולא רץ לא יכופר לדם אשר שפך בו, רב פפא אמר אמר קרא כפר לעמך ישראל וגו' ראוי כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים [והרי כמה יו"כ עברו עליהם ועדיין הם צריכים כפרה אם נמצא חלל ביניהם]. והנה לד' רבא יל"ע אם יסכים לדרשא דמס' כתובות דילפי' דבנמצא הרוצח אחרי עריפת עגלה אין פוטרין אותו, דלגמ' כתובות קאי על פטור הרוצח וזה יותר פשטי' דקרא "כי אם בדם שופכו" אבל לרבא בכריתות קאי על פטור העגלה דיו"כ לא מהני במקום העגלה וא"כ כי אם בדם שופכו קאי על דם העגלה. אי לא דנימא דעד כמה דיו"כ לא מהני לפטור הרוצח אז ממילא חובת עגלה במקומה עומדת, דזה מה שנתחדש להיות כפרה במקום דם הרוצח.

והנה בתוס' כתובות שם [ד"ה ואח"כ], כתב דרש"י בחומש כאן שהביא הדרשא דבנמצא הרוצח אחרי עריפת עגלה שאין פוטרין אותו מקרא דואתה תבער דם הנקי לא עיין בגמ' שם,³¹ דמפורש דזה ילפי' מקרא דפ' מסעי וקרא דפ' שופטים איצטריך לצורת מיתת סייף, [ובאמת גם בגמ' סוטה מז: על המשנה דנמצא ההורג אחר עריפת עגלה דאין פוטרין אותו הובא דרשא דפ' מסעי] עוד יק' לרש"י מה יעשה עם הפסוק דולארץ לא יכופר לדם, ותי' התוס' דמבואר בסנהדרין נב: דלמ"ד חנק קל אפשר ללמוד סייף ברוצח מק"ו מעבד שכ' בו נקם ינקם, א"כ לדידי' אייתר הא דואתה תבער דם הנקי לנמצא הרוצח אחר עריפת העגלה, וקרא דפ' מסעי דולארץ לא יכופר לדם וגו' איצטריך להא דכריתות דלא מהני יו"כ במקום העגלה. ובפ"י הרא"ש ובדעת זקנים עה"ת כאן כ' כעין ד' התוס' אולם סיימו דקרא דפ' מסעי איצטריך שאם נמצא הרוצח אחרי עריפת העגלה וגם יו"כ דלא נימא כיון דאיכא תרתי עגלה ויו"כ נפטרין קמ"ל. ועדיין צ"ע מנ"ל לרש"י לפרש מה שלא כתוב בגמ' כלל הגם דזה טוב ע"פ חשבון, אבל כבר העיר בתורה תמימה כאן דדברי רש"י מפורש בירושלמי סוטה פ"ט ה"ו ומה שבחר בדרשה זו הגם דבעלמא תפסינן כבבלי נגד ירושלמי,

³² בא ליישב דלכ' עד כמה שאומרים ידינו לא שפכו את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא אכילה ושתי' ולוי' א"כ ל"ל כפרה כלל וכ"ה בחי' אילה"ש עה"ת, לזה תי' דעצם זה שדם יהודי נשפך מחייב כפרה על הכלל, ויל"פ יותר דבזה אנו מראים להקב"ה דאיכפ"ל בזה ונעשה כל טעדיק שלא יקרה דבר כזה עוד, ולפ"ז יש היכי תמצוי לכפרה בלי שיש איזה עון שצריך תשובה, ומזה העיר ש"ב הג"ר אברהם משה נוסבוס שליט"א על ד' הפנים יפות כאן במש"כ כי תעשה הישר בעיני ה' דקאי על עצם החטא שנעשה ישר ע"י שעושים תשובה מאהבה ומתהפך לזכיות, והלא אין כאן חטא שצריך להתהפך לזכות.

³¹ יש לנו רש"י מפורש שציטט גמרא זו ערכין טז. ד"ה קשיא. - ידידי הרב יוסף שיין שליט"א.

עגלה ערופה, ותי' **החיד"א** דיש שתי דרשות דמאשר פדית ה' ילפי' כפרה ליוצאי מצרים, ואח"כ יש עוד דרשא "כפר לעמך אלו החיים אשר פדית אלו המתים" וזה כבר דרשא כללי שמועיל לכפר על המתים תמיד, ורק לענין עגלה ערופה גופא שמועיל בתורת קרבן צ"ל דאין ציבור מתים דא"א להביא קרבן על מת.

וכן מבואר להדיא בתנחומא [פרשת האזינו א] "לכך רגילין להזכיר המתים בשבת שלא ישובו לגיהנם, שכן איתא בת"כ כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מכאן שהחיים פודין את המתים, לכך אנו נוהגין להזכיר את המתים ביום הכפורים ולפסוק עליהם צדקה שכן שנינו בת"כ יכול משמתו לא יועיל להם הצדקה ת"ל אשר פדית" ומוסיף שם דברים נפלאים בתועלת שמקבל מזה המת "מכאן כשפוסקין צדקה בשבילם מוציין ומעלין אותן כחץ מן הקשת מיד נעשה רך ונקי כגדי ומטהרין אותו כשעה שנולד ומזין עליו מים טהורין מדלי וגדל ברוב הנאה כדג הנהנה במים כך הוא טובל בכל שעה בנהרי אפרסמון ובחלב ובשמן ובדבש ואוכל מעץ החיים תמיד הנטוע במחיצת הצדיקים ונופו נוטה על כל שלחן של צדיק וצדיק וחי לעולם" וכ"כ רבינו בחיי כאן בשם פסיקתא כפר לעמך ישראל אלו החיים שמתכפרין בממונם, אשר פדית, אלו המתים שמתכפרין בממון החיים, ולמדנו מזה שההקדשות שנוהגין החיים להקדישם בעד המתים שיש להם תועלת למתים, וכל שכן אם הבן מקדיש בעד אביו שהוא זכות לאביו בהיות אוכל הבן פירותיו, והוא הדין לאומר בשבילו קדיש או שום ברכה³³ בבית הכנסת בצבור, וכמו שאמרו באגדה באותו מעשה של רבי עקיבא, וכדאיתא במסכת כלה [כלה רבתי פ"ב ה"ט].³⁴ [וצע"ק מזבחים ט: לענין חטאת ששחטה לשם מת דכשרה דאין כפרה למתים וכן בעו"מ בש"ס, ואה"נ דהתם לענין קרבנות וכן תי' בתורה תמימה פ' ויקרא הערה ק"ג ומה דקרבן שאני י"ל דענין קרבן דיהי' נחשב כאילו הקריב את דמו וזה ל"ש במת, מ"מ קשה דהלשון משמע דבאופן מוחלט אין כפרה למתים והעיר בזה בדע"ת למהרש"ם סי' תרכ"א]

של רע בעולם וגם פוגע בכלל ישראל ועל הב"ד מוטל לתקן ולבער ד"ז כדי שלא ישאר בעולם וכלשון הפסוק ואתה תבער דם הנקי מקרבך, אבל היכא דיש כפרה מחודשת דעגלה ס"ד דבכה"ג לא נשאר אותה מציאות של רע וקילקול בעולם, ואף דבוודאי אותו הרוצח יתן דין וחשבון על מעשיו מ"מ זה כבר נוגע לב"ד של מעלה, לזה קמ"ל קרא דואתה תבער דם הנקי וגו' או קרא דולארץ לא יכופר לדם וגו' דגם אחרי עריפת העגלה עדיין הארץ כאן בעולם לא התכפר לגמרי עד שאתם הב"ד יקיימו בו דין מיתת ב"ד.

תועלת הצדקה עבור המתים

והנה איתא בספרי ובילק"ש כאן "הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל. כשהוא אומר אשר פדית ה', מלמד שכפרה זו מכפרת על יוצאי מצרים. כפר לעמך, אלו החיים, אשר פדית, אלו המתים, מגיד שהמתים צריכים כפרה. נמצינו למדים ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים. כפר לעמך, אלו החיים, אשר פדית, אלו המתים, מגיד שהמתים צריכים כפרה" ובפשטות ענין כפרה זו על המתים שייך לשפיכות דמים שהי' כאן שגורם פגם העבירה עד ליוצאי מצרים, והביאור בזה כ' המלבי"ם דעיקר הפדיון ממצרים הי' ע"מ שלא ימצא בשום דור מן הדורות שופכי דמים, ועתה שנמצא שופכי דמים התגלה למפרע שיוצאי מצרים לא היו ראויים אל הפדיון, וכל הנסים שעשה להם היו ללא צורך, דאם היו ראויים לפדיון היה זכותם מציל את בניהם מחטא שפיכת דמים ולכן הם צריכים כפרה, וזה שאמר שהמתים צריכים כפרה, ומבאר כי השופך דמים חוטא עד יציאת מצרים וכפרה זו שמנקה אותם מעון שפיכת דמים מכפרת על יוצאי מצרים, [וכבר אמרו שהעושים לו נס מנכים לו מזכויותיו, ואחר שנודע שלא היו ראויים לנסים האלה ונעשו לבטלה ממילא ינוכה להם מזכויותיהם וצריכים כפרה], ולפ"ז לא כתוב כאן עצה כללית לכפר על מתים דאין כפרה למתים דכיון שכבר מתו תו ל"ש לעשות כלום ומקבלים עונשם בגיהנום. וכן מה דאיתא בגמ' הוריות ו. דראוי כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים פי' שם הרא"ש דהיינו באופן שנמצא חלל ולא הביאו עגלה ערופה, ומתחלה רצו להוכיח משם דאין ציבור מתים דאל"כ איך שייך כפרה למתים, ודחו דעגלה ערופה שאני דמיגו דמכפרא אחיים מכפרא גם אמתים, ומבואר דבאמת לא הי' שייך כפרה למתים לולא מעלת ציבור, או עכ"פ ע"י מיגו, וכ"כ בב"י סי' רפ"ד בשם שבלי הלקט סי' רל"ט בשם הרב ר' אביגדור כהן צדק שאינו יודע איך סמכו מכאן לתת צדקה עבור מתים דכאן איירי דוקא ברוצח וכטעם הנ"ל אבל לענין צדקה לא אשמועין מדי. ובשער יוסף לחיד"א שם הביא בשם בית דוד שהק' דגם לענין עגלה ערופה שמכפר על המתים זה רק לדור המדבר שלא הי' להם יכולת להביא

³³ לכו המקור ממעשה דרע"ק בהערה לקמן שכתוב רק שבירך בציבור ולא כ' "קדיש" ולזה ציין למס' כלה, וא"כ זה עצה נפלאה למי שאינו יכול לומר קדיש כגון שאינו על הוריו וכדו', שלפחות יגיד ברכת השחר בציבור ויכוון שיהי' לע"נ.

³⁴ מסופר שם דר' עקיבא הלך לאיזה מקום וראה לא' שהי' נושא משאות כבדות על כתיפו ומתאנח וצועק מרוב צער, וגילה לו שכבר נפטר ולא הי' איסור שלא עבר בחייו, ויש עליו ממונין שלא מניחים אותו לנוח אפי' רגע, ובירר אצלו שהניח אשתו מעוברת, הלך לרע"ק לאותה עיר לברר על אשתו וכולם אמרו עליו שישחקו עצמותיו, כיון שהי' ליסטים והי' מצער הבריות הרבה, וגם בא על נערה המאורסה ביוהכ"פ, הלך לאשתו והמתין שתלד, ומהלי' ולכי גדל הביאו לבית הכנסת לברך בציבור, ונתגלה לו אותה המת ואמר לו תנוח דעתך שהנחת את דעתך.

דהרבה פעמים חטאי הבנים באים מחמת שלא חנוכם האבות כראוי בתורה ויר"ש, א"כ אם אף שאין בשאול חוטאים בפועל מ"מ צריכים לידון בכל פעם מחדש על העבירות שעושין בניהם ובני בניהם בעוה"ז בכל פעם ופעם, וע"ז צריכים גם המתים כפרה. וזה כפר לעמך ישראל, אלו החיים, ממילא כיון שהחיים צריכים כפרה על חטאם, ממילא אשר פדית אלו המתים, כי הם צריכים ג"כ כפרה ע"י שחטאו החיים. ולפ"ז זה ע"ד חטא שפיכות דמים דעגלה ערופה שזכות האבות הי' צריך להגן שלא יהי' שפיכות דמים. עוד תי' שם כי בכל פעם שהצדיקים מתעלים שיבואו בעולם העליון במדריגה יותר גדולה, נידונים בכל פעם, כי לפי המדריגה היותר גבוהה נחשב לחטא מה שלא הי' חשוב במדריגה הקטנה מזו, כמו שמצינו כמה פעמים בגמ' שדבר זה מותר ולאדם חשוב שאני, [ע"י יומא פו. ה"ד חילול ה', כגון אנא [ריו"ח] דמסגינא ד' אמות בלא תורה, וכגון רב דלקח בישראל מטבחא בלא נתינת דמים לאלתר, הגם שאין בו שום איסור ליקח בלי דמים מ"מ אדם חשוב שאני] וצריך לוותר יותר, והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ועפ"י נידונים המתים ביום הכיפורים אם להתעלות במדריגה גדולה ולפי מדריגה צריכים כפרה עוד.

טעם מה שעושים לנשמה ביארציט

ובאמת זה גופא טעם המנהג בכל העולם שעושין יא"צ, לפי שכל שנה עולה הנשמה למדרגה יותר גדולה, ולכן צריך לדון אותה מחדש, שיש עבירות שבעולם התחתון אינו נחשב לחטא, אבל בעולם העליון נחשב לחטא, לכן צריך בכל שנה ושנה להתפלל עבורו [כ"כ בטעמי המנהגים סי' תתרע"א בשם אזור אליהו, פ' בהעלותך, בשם הרה"ק ר' יעקב מנאראל זצוק"ל ובקו"א שם אות נ' כתב בשם ספר מדרש אליהו בשם בעל ליה לדרך, דהמנהג לומר קדיש מדי שנה בשנה ביום שמת בו אביו או אמו, לפי שבכל שנה מעלין אותו ממדרגה למדרגה יותר גדולה וכל עלייה שהוא עולה נקראת פטירה מן העולם שיצא משם, והיא כעין מיתה מן העולם הזה לעולם הבא] ובגשר החיים ח"א פל"ב בשם אריז"ל דקדיש בשנה ראשונה הוא להעלותו מגיהנום ובכל יארציט זה להעלותו מעולם לעולם יותר גבוה ע"י מעשה הבן אם זכאי, ובס' סוכת שלם לר"א גוטמכער כלל ג' כ' דבכל שנה דנים אם יזכה להעלות יותר דיש מדרגות בלי סוף וע"כ החיוב להתפלל בימי היארציט עולמית עבור הנשמות אפי' לחסידים ואנשי מעשה ויש לציין מש"כ הגרע"א בצוואתו אות ח' שביארציט שלו לא יתענו אבל ילמדו כל הלילה וכל היום ההוא בלי הפסק.³⁵

³⁵ פעם דיבר מן הגרצי"ל שטינמן זצ"ל בהתרגשות אודות צוואת רעק"א זה, א' העומדים בחדרו של הגרצי"ל שאל מדוע לא ביקש מהם שיבואו ויעלו על קברו? הגרצי"ל התרעם עליו ואמר מה יש להם לעשות שם?? ואזיל בש"י החזו"א שנשאל אם לעלות על הקבר ביארציט וענה לו שבשו"ע לא הזכיר רק בסיום השבעה, החודש ושנה ראשונה, אבל לא כ' כל שנה, ומ"מ אמר לו לילך כי אם יבטל מנהג זה

ועי' ב"י סי' רפ"ד שהביא כל דברי שבלי הלקט שמכאן המקור להזכיר ולהתפלל על נשמות המתים ובעיקר בשבת, לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא דעתיד לבוא ליום שגם המתים נחים בו ואינם נידונים, ולכן ראוי להזכיר למנוחה ולברכה ולהתפלל עליהם והובא ברמ"א שם, וכבר כ' בפסקי תשובות שם אות יד דבהרבה קהילות קודש כבר נשתכח מנהג זה, ונתחבטו בטעם הדבר, כי המנהג יסודתו בהררי קודש, וטעמיו נשגבים, ובפשטות הטעם כיון שעיקר המנהג היה לאבלים תוך י"ב חודש, והיה גורם הדבר צער ומעורר עצבות ובכי האסור בשבת, לכן ביטלוהו. ויש עוד טעמים נסתרים לביטול מנהג זה, וכדמצינו בכתבי האר"י ז"ל שלא היה נוח ליה ענין ההשכבות. ונמצינו שם בהערה ליקוטי תורה וטעמי המצוות סו"פ ויחי מש"כ הרח"ו בשם רבו האריז"ל שהיה מלעג על ענין ההשכבות שאומרים מנוחה נכונה וכו', והיה אומר שאין מעלין ולפעמים מורידין אם אין ראוי לכך וכו', הו"ד באורחות חיים ספינקא סי' תרכ"א סקי"א, ועי"ש שכן הוא בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' צ"ד שענין ההשכבה קרוב להפסד ורחוק לשכר, ואכן בסידורי האריז"ל ובסידור הרב אינו מובא]

ובב"י סי' תרכ"א הביא בשם המרדכי מה שהורגלו לידור צדקה ביו"כ עבור המתים מקורו מד' הספרי אצלינו ובשם רוקח [סי' ריז ד"ה ומה] כתב לזה אסמכתא ממש"כ בסו"פ פרשת תצוה [נשמות ל' הכפורים אחת בשנה יכפר וסמוך ליה ונתנו איש כופר נפשו ליי', והקשה הרוקח "ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו" ותי' יי' בוחן לבות החיים והמתים אם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב והיה נותן אם היה לו אז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדור על אבשלום [סוטה י:]; וכרבי יוחנן על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנים לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם" ע"כ. והובא כ"ז בשו"ע ורמ"א שם ס"ו וכן מנהג יזכור, וכתב שם במשנ"ב דכשנודרין בעבורן אמרינן אלו היה חי היה נותן ג"כ צדקה [ואפילו אם היה עני היה טהור לב ורוצה ליתן] אבל בעבור רשע אינו מועיל ואם התודה קודם מותו י"ל דיש לו כפרה וכצדיק חשוב ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא ע"כ. ועי"ש בפסקי תשובות הרבה פרטי דינים ומנהגים בענין יזכור.

הטעם שמתים צריכים כפרה

עכ"פ מבואר מכ"ז דיש מקום לכפרה למתים, ובספרי דמ' שיש חידוש בזה דהמתים צריכים כפרה, וצ"ע דממנ"פ אם מדובר על עבירות שעשו מחיים וכמעשה דרע"ק, אין כאן חידוש, ואם לא עשו עבירות מה יכול להתחדש שיצטרכו כעת כפרה, וי"ל ע"פ מש"כ הגר"ש סופר זצ"ל בספרו שיר מעון פ' אמור [ויקרא כג כח]

ומסופר על השפ"א³⁶ שאמר פעם לאחד שלכל נשמה ביארציית יש פחד גדול, וא"ש כיון דכעת דנים אותה מחדש, ולכן זה טובה גדולה לנשמה אם עושים מצוות לזכותה ביום זה.

ונוראות מסופר על מרן הגר"א³⁷ שטינמן זצ"ל [בספר הנפלא חכימא דיהודאי עמ' 422] בענין זה. מידי יום רגע לפני התחלת התפלה התעטף לדקה אחת, לפעמים פחות מדקה, אולי רק חצי דקה, בארשת פנים רצינית נוספת, ניכר הי' עליו כי הוא פועל כעת גדולות ונצורות. הוא הי' עומד כפוף ומשלשל מטבעות לקופות הצדקה שהי' בבית עשר אגורות ועוד עשר אגורות [שיהי' שו"פ] ברוב המקרים גם ממלמל משהו וברבות הימים כבר הפסיק למלמל והי' רק מהרהר ומשלשל, בדרך כלל הי' מכניס מטבעות לכל הקופות שהיו על השלחן. בוקר אחד ליוה אותו נכד, אחר התפלה לחדרו, ושאל אותו בהססנות בענין הפרוטות שנותן. וענה מרן אני נותן צדקה לזכות כל אלו שנהרגו ע"י הרשעים ימ"ש, גם לאבי, ולאמי, לאחי, לאחותי, לר' שמחה זעליג, ולמחבר ס' תורת הארץ [חבר מישיבה ר' יהודה משובים הי"ד] ולכל אלו שנפטרו ועדיין לא עברו י"ב חודש מפטירתם וליהודי פלוני בן פלוני [לא נקב בשמו]³⁷ שכבר נפטר

יבטל מנהג אחר וכן אמר מרן הגר"א זצ"ל שהולך לביה"ק רק כדי שלא יגידו שאינו הולך וכן אומר לאנשים, ורק מתמיד גדול באמת שלא מפסיק מלימודו אף רגע יכול שלא ללכת. [ספר מאחורי הפרגוד עמ' 452] אולם כבר נתפשט המנהג לעלות ביארציית, עיין דברים נפלאים בספר קב הישר [פרק עא], טעמי המנהגים ח"ג לו. ובספר גשר החיים חלק א' עמ' שמ"ג הביא משם התפארת ישראל סופ"ב דעדות שכתב, דלכן ביום היארציית נאות ללכת על הקבר, כי אז יש לנשמה השפעה גדולה להפיץ אורה עד להבלא דגרמא שבקבר, וראה ברש"י יבמות קכב. ד"ה תלתא ריגלי בשם תשובת הגאונים דכל הנך ריגלי דאמוראי היינו יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבודו ומדי שנה בשנה כשמגיע אותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם להושיב ישיבה שם". וזה מסתמא הנח"ר הכי גדול שאפשר לעשות לנפטר שמתקבצים על קברו וגם קובעים ישיבה לכבודו.

³⁶ בספר ממענות אריות עמ' שצ"א [לידידי הרב אברהם פרישמן שליט"א] הביא סיפור החסיד רבי אברהם פראשקער מתושבי העיירה גור, מעשה שאירע לו פעם באחת השנים, שלא עלה על זכרוננו יום היארציית של אביו, ובלילה ההוא באה אליו אמו בחלום והוכיחה אותו על כך ששכח את היארציית של אביו, מיד נייער משנתו ברוב פחד ורץ בבחלה אל עבר בית המדרש, וחשב הגם שזה באמצע הלילה אולי ימצא מקום ליכנס אל הרבי השפת אמת. הממשש ר' בונם אמר לו כי בעת שישתה השפת אמת הקאווע אז יתן לו לילך פנימה. כשבא אל השפת אמת סיפר לו אודות החלום ושלא יכול למצוא מקום לעצמו מרוב פחד ובעתה. השיב לו השפת אמת "תדע כי בזמן שהנשמה צריכה לעלות למעלה בעת היארציית אז תיפול עליה פחד גדול" ובעת שאמר השפ"א אותם הדיבורים שהנשמה צריכה לעלות למעלה, הגביה שתי ידיו למעלה. ואמר אח"כ בזה"ל "זיי זאלען דארטען האבען מנוחה און אונז זאלען דא האבען מנוחה". [שתהי' להם שם מנוחה ולנו תהי' פה מנוחה]

³⁷ בהזדמנות אמר לנכד, "לפני הרבה שנים הי' אחד שאמר שקרים בשמי והייתי לי תרעומת גדולה עליו אח"כ חשבתי מה ייצא לי מזה שלא אמחול לו, וגם דנתי אותו לכף זכות, שלא שיקר בשמי במזיד רק שהי' רגון בטבעו, ולא שמע טוב כי כעסן בטוח שהוא צודק, אני מוחל לו במחילה גמורה שינח בשלום על משכבו, כי מה יש לו לאדם מזה שחבירו יענש על ידו", ואז לפתע מלמל ואמר "אני מוסיף פרוטה עבורו

מזמן רב. שאל הנכד "עשר אגורות לשש מליון נשמות, וכי זה לא סכום חסר משמעות ???

מרן הסתכל עליו בפליאה: נכון שעשר אגורות לא מתחלקות לשש מליון אבל מצווה !! מצוות צדקה מצווה יכולה להתחלק למליונים ועוד ישאר עודף...! שתק מרן קצת ועצבות קלה נמרחת על פניו, ואמר: "והנשמות, אוי, הן רעבות לכל פרוטה, איזה תשוקה, מסכנים, הרי אין להם אפשריות" והמשיך לספר שהי' צדיק גדול [לא נקב בשמו אבל הכוונה לבעל ישמח משה זי"ע] שנסע בשליחות להתפלל על קברו של הנועם אלימלך זי"ע, אביו אמר לו כי כאשר יגיע לקברו, ידע שלא בכל עת הנשמות נמצאות בקבר, ולכן כאשר יגיע יתן פרוטה לעילוי הנשמה שתלך להודיע לנשמת הנועם"א שבאו להתפלל על קברו. הצדיק עשה כך ואמר אח"כ שראה אלפים ורבות נשמות הרצות בכל כחם להשיג להיות ראשון לומר להר"א זי"ע ובכך לזכות למטבע זו. כן החל הגר"א ללכת, הם רעבים לפרוטה נוספת, לכל מצוה נוספת הנשמות לאחר פטירתם יודעים מהו ערך מצוה. שם הם כבר כמו "שנורר" כמה מסכן האדם שזקוק להרבה "שנור" אחרי פטירתו – כן אמר הסבא לנכד בדמעות, כמי שצופה עם הרבי הישמח משה על הנשמות המתרוצצות בכל כוחם לתפוס מצוה נוספת שתעטוף אותם. ע"כ מספר חכימא דיהודאי.

ושמעתי³⁸ על ראש ישיבת מנטצסטר הגה"צ ר' יהודה זאב סג"ל זי"ע שהי' לו כוס של פֶּעִנִים וחצאי פֶּעִנִים [מטבע באנגלי' ששוה בערך חמש אגורות] וכל ערב הי' נותן פעני או חצי, לכל אחד מרבותיו שהכיר להם טובה כמו הגר"ש שקאפ זצ"ל והחפץ חיים זצ"ל והמשגיח ר' יחזקאל לעווונשטיין זצ"ל ועוד, וכן לע"נ הג"ר יוסף שמואל מקראקא זצ"ל בעל מסורת הש"ס באמרו שבלי הגהותיו איך היינו מוצאים ידיו ורגלינו, ואם הי' יום שלמד רעק"א ונהנה מזה והכיר לו טובה הי' נותן עבורו פרוטה, וכשנשאל ע"י חתנו הגה"צ ר' מאיר צבי ארנטריי זצ"ל איזה תועלת כבר יכול להיות מכסף כ"כ מועט, ענה ע"פ הקיצור של"ה שמחצית השקל הוא לע"נ משה רבינו, חזינו דגם כסף כזה קצת ונשמה כה גדולה כמה שרבינו יש תועלת.

ומה שמרומז ענין זה דוקא בפ' שופטים י"ל דפ' שופטים הוא תמיד בהתחלת אלול שמתקרבים לימי הדין וימי הסליחה ואנו מתחילים לעשות חשבון הנפש כדי להיות מוכן ליום הדין ולזכות לכפרה ביו"כ, ולזה נרמז שכמו שאנו חושבים על עצמינו יש לנו לחשוב גם על המתים

לצדקה כל בוקר לפני התפלה הוא כבר שוכן עפר כבר שנים רבות" ואז הבינו שזה אותו פלוני שלא נקב בשמו.

³⁸ מפי ידידי נכדו הרב אהרן הכהן ארנטריי שליט"א.

שגם הם צריכים כפרה, ויש הרבה דברים שאנו יכולים לעשות עבורם כגון לתת איזה פרוטות לצדקה או ללמוד משניות עבורם ואין לנו השגה כמה יכירו לנו טובה עבור זה, ואין לזלזל גם בפרוטות בודדות או משנה אחת,

ויש להוסיף מש"כ בפרדס יוסף כאן ממש"כ בלב שמחה על ר"ה [עמ' 76] במש"כ בחז"ל [ר"ה טז:] דבר"ה ספרי

חיים וספרי מתים פתוחים, ותמוה מה הפי' ספרי מתים, וכתב שם דנראה דג"כ המתים נידונים, ולפי"ז ודאי א"ש דצריכים החיים לתת צדקה עבור המתים, עוד כתב בלב שמחה על ר"ה (עמ' מ"ו) בשם האמרי אמת זצ"ל במה שאומרים: לא המתים יהללו וכו' ואנחנו נברך וגו'. ופי' דר"ל שאנחנו נברך עבור המתים ג"כ ע"ש וג"כ י"ל עפ"י הנ"ל.



בענין תקיעת שופר דאלול וסגולת ארבעיםימי רצון**המנהג לתקוע בשופר בחודש אלול**

[א] איתא בשו"ע סי' תקפ"א "נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך עד יה"כ". וכ' רמ"א "ומנהג בני אשכנז אינו כן אלא מר"ח ואילך מתחילין לתקוע אחר התפלה בשחרית" ושורש הדברים מבו' בטור בשם פרקי דר"א פמ"ג "בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ז (ר"ל כמו שטעו במ' יום ראשונים שטעו בחשבון כמ"ש רש"י פ' כי תשא עה"פ וירא העם כי בשש וגו' לבוש) והקב"ה נתעלה באותה שופר שנא' עלה אלקים בתרועה וגו' ולכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנא' היתקע שופר בעיר וגו' כדי לערבב השטן וכן המנהג באשכנז לתקוע כל בוקר וערב אחר התפלה, ויש מי שמרבין בסליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך וכו' ושמענא דמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול ואמרי דבי' סליק משה להר בפעם הג' ונחית בלוחות שניות ביוה"כ וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לו". ע"ש בטור. והובא כ"ז ברא"ש ומרדכי מס' ר"ה.

[ב] והנה שורש ימי רצון באלול הוא ע"פ הגמ' בתענית ל': דלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיוה"כ"פ וטעם יוה"כ"פ דאית בי' סליחה ומחילה ויום שניתנו בו לוחות אחרונות ופירש"י "דבי"ז בתמוז ירד משה מן ההר תחלה ושיבר את הלוחות ובי"ח טחן את העגל ודן את הפושעים ועלה למרום ונשתהה שם שמונים יום מ' יום עמד בתפלה שנא' ואתנפל וכו' ובוקר יוה"כ"פ ירד שהוא עשרה בתשרי ואותו היום נקבע ליו"כ להודיע שמחל וניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו וע"כ נקבע צום כפור בעשרה בתשרי כך שמעתי" עכ"ד רש"י שם. וכ"כ רשב"ם ב"ב קכא. ד"ה יום וכו'. ועד"ז כ' רש"י פ' כי תשא (שמות ל"ג י"א) "דבר"ח אלול נאמר לו ועלית בבוקר אל הר סיני לקבל לוחות אחרונות ועשה שם מ' יום שנא' ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון וכו' בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם וא"ל למשה סלחתי כדברייך ומסר לו לוחות אחרונות וכו'" וכן ברש"י פ' עקב (דברים ט' י"ח) עה"פ "ואתנפל לפני ה' כראשונה שנתעכב שם מ' יום נמצאו כלים בכ"ט באב שהוא עלה בי"ח בתמוז בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה פסל לך שני לוחות עשה עוד מ' יום נמצאו כלים ביוה"כ"פ בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה

וא"ל סלחתי כדברך לך הוקבע למחילה ולסליחה. ומנין שנתרצה ברצון שלם שנא' בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון וכו'" וכ"כ שם (י' עה"פ ואנכי עמדתי בהר" ל' לקבל לוחות אחרונות וכו' כימים הראשונים כללוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון".

מ' יום אחרונים היו בשביל שלימות הריצו

[ג] ומה שהוצרך רש"י דרשה מיוחדת דמ' ימים אחרונים היו ברצון, אף דמפ' בקרא דבתחלת המ' יום כבר אמר לו הקב"ה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וגו' ומבו' דכבר נתרצה לו הקב"ה לתת לוחות שניות וכ"ה הרא"ם, והארבעים יום שהי' בהר בפשטות הי' כדי לקבל הלוחות שניות, אולם מפ' בקראי פ' כי תשא דבאותן ימים הי' גם הגילוי של י"ג מידות רחמים, ומה שנתחדש ביוה"כ"פ כבר מדויק בד' רש"י הנ"ל שנתרצה הקב"ה לישראל "בשמחה ובלב שלם" וע"כ כ' רש"י "ומנין שנתרצה ברצון שלם" שנא' בארבעים וכו' אלא דלכ' הריצו בלב שלם היה רק ביוה"כ וא"כ מה ענין הרצון דמ' יום, ואיך אפשר מ"רצון" דמ' יום להוכיח על רצון שלם ביוה"כ ומוכח דלא הי' יתכן הריצו השלם בלי מ' ימי רצון לפני זה, ואף דמשרע"ה כבר התפלל מ' יום לפני זה וימים אלו היו ימי כעס, ובתפלתו פעל ריצו לקבל לוחות שניות, ואז מה נעשה במ' ימים אחרונים כדי לקבל הריצו בשמחה, ובהכרח צ"ל כמש"כ הגרא"י ברזל זצ"ל בספרו עיוני הפרשה, עפ"י ד' רבינו יונה שע"ת (שער א' ט"ו) ד"יתכן שיהא העון נסלח ונפדה מן היסורין ומכל גזירה ואין לה' חפץ בו ומנחה לא ירצה מידו ותאות הצדיקים מן ההצלחות להפיק רצון מה' ושיחפץ בו", ע"ש באריכות, ומ' יום אחרונים הי' ע"י עבודת כלל ישראל ביחד עם משה רבינו וזה הי' עבודה מסוימת של מ' יום דדוקא אחרי מ' יום אלו הי' אפשר להגיע לריצו השלם. וכ' שם דהי' ע"י שתקעו שופר במחנה והתעוררו לזה זה גרם הריצו הנוסף וכמובן שהדבר צ"ב ויבו' להלן בעז"ה.

ביאור חשבון ארבעים יום

[ד] עכ"פ מבו' מהנ"ל דיסוד מחילה וסליחה דיוה"כ"פ מיוסד על יום דניתנו בו לוחות אחרונות, וכיון דלוחות אחרונות מיוסד על המ' יום לפני זה, שהתחיל בזה שעלה משה להר בר"ח אלול, לכן כדי שנוכל לקבל הריצו השלם דיוה"כ"פ גם אנו צריכין להתחיל מ' יום לפני זה, וכיון שמפ' בתורה שהי' ארבעים יום ממילא יוצא החשבון שהי' בר"ח אלול. ומה שמפ' בתורה הוא רק ענין מ' יום, ולא מוזכר לא יוה"כ ולא ר"ח אלול, ולכן באמת נתחבטו המפרשים בחשבון מ' יום איך שיתאים

בזה תלוי באיזה יום מתחילים לתקוע

ה] ובכל הנ"ל תלוי באיזה יום מתחילים לתקוע, עי' מג"א סק"ב שם חכמת שלמה שבת שם, ולבוש, שו"ת משאת בנימין ושל"ה דיש להתחיל לתקוע ביום ראשון דר"ח אלול דרך אז יוצא החשבון דמ' יום לפני יוה"כ וכדאיתא בטור דאז עלה משה להר, והא דיש נוהגים לתקוע מב' דר"ח, כ' מג"א דזה ע"פ התנחומא הנ"ל המובא בתוס' בב"ק וצ"ל דעברוה לאלול, ומסיק ד"א"כ אין לזוז מהמנהג להתחיל ביום שני" אלא דלפ"ז יוצא דאנו תוקעים בב' דר"ח כדי שיהי' אותו תאריך שעלה משה להר, אבל לדידן לא יהי' לנו חשבון דארבעים יום כלל כיון דאין אנו מעברין אלול, ומ' יום שלנו מתחיל מא' דר"ח, וא"כ הספרדים בודאי צריכין למנות מיום א' כיון דהם צריכים מ' ימי תחנונים, וכמפ' בטור, ומקורו מרא"ש בשם רי"צ גאות דמנהג תחנונים דר"ח אלול מיוסד מזה שעלה משה להר בר"ח וירד ביוה"כ"פ עם לוחות שניות "וכל המוסיף לבקש רחמים זכות הוא לו" ומב' דיסודו מדין שעת רצון, וזה זמן מיוחד לבקשת רחמים וזה וודאי כל הארבעים ימי רצון, אבל לדידן לכ' שאנו עושים סתם זכר לתקיעה דעליית משה להר, מספיק לתקוע באותו יום.

איך ילפי' התקיעה ממדבר

ו] אלא דהדבר פשוט דאינו כן דלכ' מה לנו לאותה תקיעה, דלכ' ההיא תקיעה הי' היכי תמצי שלא נעשה הטעות הראשון בחשבון הארבעים, ואצלינו אין שום עליית משה להר, ובלא"ה ק' ההיא תקיעה הו"ל להיות בסוף מ' יום, ועוד דל"ל בדוקא שופר, ולא הכרזה בעלמא (וראה מש"כ בזה אחי הג"ר יעקב שליט"א בספרו בצל הקודש עמ' פ"ד בשם דו"ז הג"ר בצלאל צ"ל) ומטעם זה כ' הב"ח דהוצרך הטור להוסיף הפסוק דעלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר דזה יתור על אותה תקיעה דיש לו חשיבות יותר מכרוז בעלמא, ובב"י כ' שם דמדבר לא למדנו אלא מניעה מחטא, וצריך רא' ששופר מעורר לתשובה אבל עדיין צ"ב מה באמת החשיבות בזה, ואם זה תקיעה להזהיר על עבודה זרה כל' המדרש אז למה לא השתמשו באותה עצה בשאר זמני נסיונות ע"ז, עוד צ"ב דהרי במדבר לא תקעו רק בר"ח ואנו תוקעין כל החודש, (שו"מ בהג' הרד"ל על פירי דר"א דצ"ל בד' הטור דבאמת תקעו במדבר כל החודש ושכ"כ להדיא ברוקח סי' ר"ח שמשא אמר להם לתקוע בכל יום עד יו"כ, וכ' רד"ל דכן מוכרח מחמת הקו' הנ"ל דעיקר טענתם הי' בסוף וכ' דהי' צריך לתקוע עד יוה"כ רק ע"פ הטעמים שכ' בטור כדי לערוב השטן א"צ לתקוע אחר ר"ה וצ"ב). וע"ז כ' הב"ח דלכך הוסיף הטור "להזהיר על התשובה" ומשופר המדבר למדנו דמתחילין בר"ח, והא דלא תוקעין בעשי"ת כדי לערוב השטן, אלא דמצד עירוב השטן מספיק לתקוע ג' וד'

מר"ח אלול עד ליוה"כ"פ, דבפרקי דר"א מפ' שעלה בר"ח אלול וירד ביוה"כ, ולא נתפרש באיזה ר"ח האם א' דר"ח או ב' דר"ח, אבל באמת הדבר תלוי באיזה יום עלה משה אחרי י"ז תמוז דאם עלה ב"ח תמוז נמצא דירד בכ"ט אב וא"כ עלה בל' אב ואם עלה ב"ט תמוז נמצא דירד בל' אב וא"כ עלה בב' דר"ח אלול, וכ"ז נתבאר בתוס' בב"ק פב. דבסדר עולם מב' דבי"ח עלה ובכ"ט אב ירד ונתרצה המקום לפסול לוחות שניות, ועלה עוד מ' יום מל' אב עד יוה"כ"פ, אלא דאז מ' יום חסרים לילה דהרי עלה בל' אב בהשכמה וירד ביוה"כ"פ. ובתנחומא מב' דבי"ט עלה ולפ"ז ירד בל' אב ועלה שוב בב' דר"ח אלול אלא דא"כ לא יהי' ירידה ביוה"כ"פ אם לא דנימא דעברוה לאלול באותה שנה ולכן לד' הסדר עולם שפיר הוי מ' שלמים, ולד' תנחומא א"ש דירד ביוה"כ"פ (ומהרש"א שם מציע לד' תנחומא דירד בל' אב ועלה באותו יום) וברש"י יש סתירות בזה, דבפ' כי תשא כ' דעלה ב"ט תמוז וכ' דעלה בר"ח אלול וזה בשי' התנחומא ולפ"ז כוונתו לב' דר"ח אלול, ובפ' עקב וכן בפ' יתרו (שמות י"ח י"ג) כ' דעלה ב"ח תמוז וכבר נתקשו בזה המפרשים בפ' כי תשא עי"ש רא"ם, וגו"א, ומהדו"ב בב"ק כ' דפעם א' כ' כשי' תנחומא ופעם א' כ' כשי' סדר עולם, (ושי' פירי דר"א משמע דמ' יום אמצעיים הי' במחנה ואח"כ כ' דעלה בר"ח אלול עי' בזה רמב"ן פ' כי תשא לג' ז' ועי' רא"ש סוף ר"ה דט"ס הוא, ועי' גבו"א תענית ל' והעמק דבר שמות לב' ל' ל"ד כ"ח) ויש גם צד דמשה עלה בכ"ט אב, כ"ה לכ' עפ"י שי' רש"י שבת פט. ד"ה כשעלה משה דמ' יום צריך להיות שלם, ואין יום עלי' מן המנין והק' עליו בתוס' שם דא"כ לא ישלמו מ' יום אחרונים ביוה"כ"פ וכן הקשו על מש"כ רש"י דבי"ט תמוז עלה דאז לא תמצא ששלמו מ' ימים אחרונים ביוה"כ"פ, וע"ש בחכמת שלמה דלד' התוס' עלה בל' אב, ועי' תו' בב"ק הנ"ל דיש לו צד דלרבנן עלה ב"ז תמוז וביום כ"ח אב ירד ובכ"ט אב עלה שאז הי' יום חמישי (דעי"ש בתוס' דאיתא במדרש דמשה עלה בחמישי לקבל לוחות שניות וירד בשני ונתרצה לו המקום ולפי שהי' עת רצון באותה עלי' וירידה קבעו בשני וחמישי ולכן נהגו להתענות בב' וה' ולזה נדחקו לפרש איך יהי' לד' רבנן דביום ב' הוי ר"ח סיון וא"כ יום ל' אב הוא ביום ו') או שנאמר דבכ"ט אב ירד ובו ביום עלה ולפ"ז צ"ל דהי' אב חסר כדי שיבוא יום הירידה ביוה"כ"פ כדאמר ביש נוחלין שבו ניתנו לוחות אחרונות, אלא דכבר נדחקו המפרשים (פנ"י בב"ק שם וחי' הגרי"ז עה"ת פ' כי תשא משוכפל) דפשטי' דקרא מ' דלא הי' עלי' וירידה ביום א' שכ' "והיה נכון לבוקר" ומסתמא הירידה הי' יום קודם, ולפ"ז הפשטות הוא דעלה משה להר בל' אב דהוא א' דר"ח אלול.

אמצעים הלא הי' לצורך תפלה, ומ' יום ראשונים הי' לכ' עבור קבלת התורה, ואיך נזדמן בדיוק אותו מס' ימים.

משמעות מספר ארבעים אצל תורה

ט] עוד מבו' דגם זה שקבלת התורה הי' למ' יום יש בזה משמעות מיוחדת ונקבע בעצם התורה גם אצלנו, ולא רק אצל משה, דהרי מבו' בגמ' תענית ח. ד"ר"ל הי' מסדר מתני' מ' זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה ועייל קמי' דריו"ח" וזה ודאי לא סתם דמיון בעלמא, ובמנחות צט: "ריו"ח ור"א דאמרי תרויהו תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה בארבעים, כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת" וכן הא דמבו' בע"ז ה: דלא קאי אינש אדעת' דרבי' עד ארבעין שנין [-לדעת סוף דעתו ותבונתו עד מ' שנה שהרי משה לא רמזה לישראל עד מ' שנה, רש"י], וכן הא דמוזכר כמה מקומות בש"ס "דתני מיני' ארבעים זמני ודמי לי' כמאן דמנח בכיסתי" (ברכות כח. פסחים עב. מגילה ז: כתובות כב: ג.) וכ' רבינו בחיי סו"פ משפטים וכ"כ החיד"א בס' פתח עינים דזה נגד מ' יום שהי' משה בהר לקבל התורה וכן כ' בספרו דבש לפי ודימה לגמ' תענית הנ"ל, ובזוה"ק (תשא קצ.) דצריך לעשות ארבעין קשרין בכיס לזכור כדי שלא יתעדי מינאי לעלמין, ובחיד"א בהגהות ניצוצי אור על הזוה"ק דימה לגמ' תענית הנ"ל, וכן מסופר במדרש אמור (פרשה ל') על ריו"ח שהי' מטייל מטבריא לצפורי עם תלמידו ר"ח בר אבא ועבר על שדה וכרם ועצי זית, ואמר על כולם דהיו שלו ומכרם כדי לזכות לתורה ובכה ר"ח ב"א שלא נשאר לו כלום לעת זקנותו וא"ל ריו"ח "קלה היא בעיניך מה שעשיתי שמכרתי דבר שנברא בששה ימים וקניתי דבר שניתן לארבעים יום שנא' ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה וכתוב ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה" הרי מבו' דיש משמעות מיוחדת באותו מספר של ארבעים יום כלפי התורה שזה תשובה מספקת למה זה יותר חשוב מעוה"ז. (גם יעויין בפנים יפות עה"ת ריש פ' דברים חשבון מר"ח שבט עד ז' אדר עם ד' פעמים שלמד משה את התורה לכלל ישראל יוצא מ' פעמים) וצ"ב.

מ' יום לענין תשובה ותעניות וסגולות

י] עוד מצינו לענין זמן תשובה, ותעניות, וסיגופים, דיש זמן מסוגל דארבעים יום, לראשונה מצינו במ' יום אמצעיים דמשרע"ה ואתנפל לפני ה' וגו' ואצל נינוה מצינו ביונה (ג' ד') "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת" ומבו' דנתן להם זמן לתשובה ארבעים יום. (ואחרי' יעקב שליט"א אמר לי בשם הגר"א בפ' על יונה דמ' יום אלו הי' חודש אלול ועשיית) עוד מבו' בגמ' דר' זירא התענה מ' תעניות כדי להשכיח ממנו תלמוד בבלי, ור' צדוק התענה מ' שנה שלא יחרב ביהמ"ק, ואולי הא ד"ויהי הגשם על

ימים לפני ר"ה ונתקע רק בר"ח לזכר שהי' במדבר לזה כ' להזהיר על התשובה דמזה צריך כל החודש משום דאיכא אסמכתא מקרא אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול וס"ת עולה מ' יום מר"ח אלול עד יוה"כ כי באלו מ' ימים התשובה מקובלת להיות לבן קרוב אל דודו בתשובה ואז דודו קרוב לקבל תשובה מאהבה וכו' עכ"ד הב"ח והועתק סו"ד אלו במשנ"ב בהקדמת הסימן.

תקיעה דר"ח ותקיעות דכל החודש ב' עינים

הם

ז] ולפ"ז יוצא דהא דתוקעין בר"ח הוא לזכר שהי' במדבר ומה שתיקנו לתקוע כל החודש הוא לעורר על התשובה ועד"ז כ' שם בחי' הגהות דלכ"צ תרי מקורות, דלא הביא ממדבר רק הא דתוקעין בר"ח, אבל למה שתיקנו לתקוע בכל החודש צריך להביא ראי' ממש"כ אם יתקע וגו' ומשו"ז לחוד לא היו מתחילין בר"ח רק ביום ב' לחודש כמו שאין גוזרים תענית בר"ח, וכן נקט בס' בינה לעיתים דרוש עת קץ דתקיעה דר"ח הוא זכר בעלמא ולא מחמת תשובה והטור הוסיף מדילי' מנהג אחר לכל החודש בשביל תשובה, וגם הגרמ"מ קרפ שליט"א בספרו משמרת ימים נוראים הרחיב בזה, דכ' כאן ב' תקנות נפרדות ודייק ד' הרא"ש שהתחיל ד"וכן התקינו חכמים שיהיו תוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנה ושנה" ורק אח"כ כ' "וכן נהגו באשכנז לתקוע כל חודש אלול בבוקר וערב אחר התפלה" מבו' דזה רק מנהג בעלמא ורצה לחלק בדינא האם צריך לתקוע כמו תקיעות דר"ה, דמה שתוקעין בר"ח הוא "תקנה" וזה כמו תקיעות דר"ה, ותקיעות דכל החודש הוא רק "מנהג" עי"ש באריכות, אבל לכ' הדבר תמוה ביותר דבמקרה נזדמנו לפונדק אחד שתי סוגי תקיעות, ובמקרה יזדמן אותן הימי רצון הנרמזים באני לדודי ודודי לי עם המ' יום שעלה משה להר ועוד שאלות שהקדמנו לעיל.

משמעות המספר ארבעים אצל משה

ח] והנראה בכ"ז בעז"ה, מה שצריך לבאר שורש ענין ארבעים יום המוזכר כאן, וגם בהא דעשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה, לאיזה צורך הי', דבודאי לא יבצר מהקב"ה לתת לו כל התורה בבת אחת, ובמ' ימים ראשונים בלא"ה כ' [שמות ל"א י"ח] ויתן אל משה ככלתו ופירש"י בשם תנחומא "ככלתו כתיב חסר, שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא הי' יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה" וא"כ ל"ל מ' יום כלל נוכח עמד בזה אברבנאל פ' משפטים ופ' עקב וכ' שלא מצא א' שיעמוד בזה וכ' דכ' ע"ז קונטרס שלם, אולם כבר עמד בזה רבינו בחיי פ' משפטים, והחת"ס בחידושי כתובות נ: וסוף מס' נדה, ויבו' להלן) וגם צ"ב שכל פעם עשה משה בהר בדיוק מ' יום, גם מ' יום

וביום האחרון מקבל הולד את הנשמה, (ואצל גוי יש איזה דרגה של נפש) וכל חטא בא רק מצד פחיתות הגוף והנשמה בעצמותה ל"ש בה חטא רק מצד מה דמחובר אל הטמא, וצריך להכות את הגוף ל"ט פעם עד שהחטא יוסר מן הגוף וכיון שהגוף נזדכך, שוב אין צורך להכות עוד דהנשמה היא ממילא טהורה, ועי' המלקות נתבטלה היצירה הראשונה שהי' רעה ונעשה יצירה טובה חדשה, עי"ש בארוכה. ועי' **בית האוצר לר' יוסף ענגל** (ח"א מערכת א-ד כלל י' סוף אות ג') דהסביר לפ"ד מהר"ל למה לפני מ' יום אינו מטמא באהל כיון דעד מ' יום לא מקרי אדם דשם אדם הוא רק הצירוף בין גוף ונשמה. ונתבאר לפ"ז היטב דכדי לייצר הוויי' חדשה לגמרי נצרך דוקא מס' ארבעים יום ורק אחרי לט' יום של בריאת הגוף שייך שיכנס בו הנשמה.

ענין ארבעים הוא לקניית הוייה חדשה

יגן ועד"ז מבאר מהר"ל את ד' הגמ' מנחות הנ"ל דכל פעם מספר ארבעים מורה על שלב של הכנה לקראת מעלה נשגבה יותר (ולזה הי' נצרך מ' שנה במדבר לעבור למצב של ישיבה בא"י, ולד' ר"א סנהדרין צט. ימות המשיח ארבעים שנה) ותורה הוא למעלה ומוכדל משכל אנושי, ויתבאר היטב ד' הספורנו שהבאנו בריש דברינו דהוצרך משה להיות בהר "לקנות הוויי' נכבדת" דכיון דהוצרך לקנות הוויי' חדשה לגמרי לזה הי' נצרך מ' יום, ועד"ז מבואר בחי' חת"ס סו"מ נדה וז"ל "הא דהי' משרע"ה בהר מ' יום אף דבוודאי לא יבצר מה' ללמדו תורה על רגל אחת כיון דבלא"ה ניתנה לו במתנה, ולזה שפטו קצת מדרשי חז"ל שלא הי' שם ללמוד אלא לזכך נפשו מכל חלאת עוה"ז וכנתינתה כך נטילתה כמו שנתנת חיים עוה"ז לאדם הוא מ' יום שהוולד נוצר בו כך הי' זמן הזיכוך ואח"כ ניתנה לו התורה במתנה בשעה וברגע א"י וכו' עכ"ל. ולהנ"ל א"ש דכל יום שהסתגף ולא אכל ולא שתה הי' כמו מכה אחת לגוף ועד שנשלם בחי' ל"ט מלקות לגוף ממילא הוסר לגמרי מן הזוהמא והי' ראוי להתחבר לנשמת התורה לגמרי.

לקניית שלימות ההשגה צריך מ' יום

ידן אולם באמת יש כאן עוד נקודה, שנתבאר מזה שחזרו על דברים מ' פעם כנגד מ' יום שניתנה תורה ומבואר דשלימות ההשגה וקנין נפשי בדבר של תורה לוקח מ' יום ומ' פעם, והדבר נתבאר בחת"ס שם שכ' וז"ל "מה שנר' יותר להלכה מדברי חז"ל שכבר הי' מזוכך ונקי בתחלת עלייתו להר והארבעים יום היו נקיים וזכים וקבל התורה מיד בעלייתו, אלא שהוצרך לחזור אחר לימודו מ' יום כדי שיהי' שמור אצלו, ומזה למדו ק"ו אם משה רבינו שקבל התורה מפי הגבורה הוצרך מ'

הארץ ארבעים יום וארבעים לילה (בראשית ז' י"ב) הוא לתת להם פרק זמן לתשובה, גם מבואר בספרים לתיקון על עבירות מסוימות להתענות מ' יום, והובא בפוסקים, עי' **שו"ע תקס"ח ס"ד ורמ"א שם** הדינים בתענית כזה, עוד מבואר ברמ"א המנהג להתענות מ' יום לפני יוה"כ לזכר עליית משה להר, וכן הא דר"ז אלול הוא תענית צדיקים כיון דאז מתו המרגלים, ונמצא דזה מ' יום מעת תשעה באב, וי"א שנתן להם זמן זה לתשובה, וי"א דבאמת שבו אז רק שלא נתקבלה תשובתם, דאל"כ למה לנו להתענות אז עכ"פ מבואר להדיא ענין תענית ותשובה מ' יום, עוד מבואר **בצעטיל קטן להר"ר אלימלך זי"ע** בכדי לשבור מדה, צריך לעבוד ע"ז ארבעים יום (ושמעתי שבספר צמאה נפשי האריך טובא בזה) ומכל זה בא מה שמפורסם בפי העולם הסגולה להתפלל אצל הכותל מ' יום, או מ' יום פרק שירה וכדו' (עדיין לא מצאתי מקור ברור לדברים אלו). וצ"ע בכ"ז מה המשמעות במס' הארבעים לזה.

מ' יום לענין יצירת הולד

יאן עוד דבר שלישי מצאנו דתלוי במ' יום, והוא מה דמבואר בכמה מקומות דיצירת הולד הוא במ' יום ולפני מ' יום אין לו דין נפש לכמה הלכות, דאין אמו טמאה לידה אם הפלתו אמו לפני מ' יום (נדה ל). ואינו פוסל אמו מן התרומה עד ארבעים יום "דעד ארבעים מיא בעלמא היא" (יבמות טז:) והבא אחריו חייב בבכורה (משנה בכורות מז:) וגם הנפל עצמו אינו מטמא טומאת אהל, כמבואר בפיי"ח דאהלות מ"ז הובא בפסחים ט. לגבי מדורות העכו"ם דרק אחר מ' יום צריך לחשוש שקבור שם נפל, וגם האיסור להפיל עובר קל יותר לפני מ' יום כמבואר בשו"ת חוות יאיר ל"א ובוודאי שיש לזה שייכות עם הענינים שהבאנו לעיל, וצ"ב.

ענין מלקות ארבעים

יבן והנה שורש הדברים נתבאר בד' הספורנו סו"פ משפטים דהא דעלה משה להר לשעור מ' יום ולילה הוא כ"מי יצירת הולד לקנות תחתיו שם הוויי' נכבדת, ראוי לשמוע מפי הרב מה שלא ישיגהו זולתו" וכ"כ הרש"ר הירש בפ' עקב, ובחי' חת"ס סוף מס' נדה (יובא להלן) ועצם הדמיון כבר נתבאר בגמ' מנחות צט: הובא לעיל אות ה'. ויתבאר בהקדם דבריו הנפלאים של המהר"ל (בגו"א דברים כ"ה ג' באר הגולה סוף באר א') שהביא ד' הרמב"ן שכ' בשם התנחומא בטעם מספר מלקות ארבעים לפי שעבר על התורה שניתנה בארבעים יום וגרם מיתה לעצמו שנוצר לארבעים יום ילקה ארבעים ויצא ידי עונשין, ועדיין ק' דא"כ למה לוקים רק ל"ט מלקות, ולזה תי' מהר"ל דבריאת הגוף הוא ל"ט יום

יום לחזור אחר לימודו מה נעשה אנן עיי"ש מה שהסביר לפ"ז, וכ"כ מהרש"א תענית ח. "דמשה נמי סידרן באותן מ' יום ולכה"פ פעם אחת בכל יום" ועד"ז כ' רבינו בחיי סו"פ משפטים אחר שהביא את המדרש וז"ל "בוא וראה שכל מעשה בראשית נברא בששה ימים והתורה ניתנה לסוף מ' יום אשרי מי שנותן מעשה ששה ונוטל מעשה מ' (וזה כדברי ריו"ח לתלמידו רחב"א לעיל סוף אות ה') ויראה לי במספר הזה כי מן הידוע כי השיג משה בחכמת התורה תכלית ההשגה אשר המין האנושי יכול להשיג אבל א"א לו אל המין האנושי לבוא אל תכלית אותה ההשגה בפחות מן הזמן הזה וע"ז הוצרך להתעכב שם ללמוד התורה מ' יום ומ' לילה ומזה הורגלו רז"ל לומר תנא מיני' מ' זמנין ודמיה לי' כמאן כמנחא בכיסתי עכ"ל. וצ"ב קצת שמ' מדבריו דלקח לו מ' יום ללמוד הכל, וא"כ איך לומדים משם "לחזור" מ' פעם, ועוד צ"ב הקשר בין "מ' יום" ל"מ' פעמים" דאי' מ' יום הוא "שיעור משך זמן" לכ' ל"ש למ' פעם, וגם דמבו' בגמ' נדרים לח. "ארי"ח בתחלה הי' משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה שנא' ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו" וכ' מהרש"א שם "דא"א לדעת אנושי לקבל כל מצות התורה תוך זמן מועט כזה מ' יום ולהכי קאמר ריו"ח שהי' לומד ומשכחה שתקפה עליו משנתו אלא שמתנת אלוקים היא שתקויים בידו ולא תשתכח".

טו] ובהכרח צ"ל דכיון דמצד עומק המושג וקוצר המשיג ל"ש כלל ע"פ דרך הטבע להשיג שום דבר מן התורה, אז נקבע מעיקרא כסדר יצירת האדם דע"י מ' פעם שהוא עושה פעולה משלו להתחבר לתורה, אז אחרי מ' פעם הוא מתחבר לעצם נשמת התורה, ולהקב"ה, וממילא ניתן לו במתנה, וא"כ אולי למד הכל ביום אחד ורק ע"י חזרה מ' פעם שייך להגיע לתכלית ההשגה דאז מקבלים במתנה מן הקב"ה. וע"ד ד' רבינו בחיי, כ' גם אברבנאל בפ' משפטים ובפ' עקב באריכות לפרש הא דהוצרך למ' יום וכ' שם ג' סיבות א: מצד המשיג דהשכל האנושי נקשר בנו והי' צריך להעלותו בזה הזמן להווי"י חדשה ולפי שמ' יום הוא התהוות הולד והוא בלי אכילה ושתי' כן הי' צריך משה. ב: מצד המושג כיון שהשיג כל חלקי ההשגה, והשיג באמיתיות הדברים ובכל חלקי הבריאה לכן הי' נצרך מ' יום עשרה ימים לכל חלק, עיי"ש שסידר כל חלקי ההשגה וזה כדברי רבינו בחיי הנ"ל. ג: כדי להכניע יצרו ותאוותיו ולנקות מחשבותיו מכל הבלי וחלאי עוה"ז וזה כנקודה ראשונה שכתבנו בשם חת"ס. לפ"ז נר' מן המפרשים דיש כאן ג' נקודות א. לקבל כל חלקי ההשגה שאפשר לשכל האנושי להשיג ב. לחזור על כל מה שלמד מ' פעם. ג. לנקות ולזכך גופו מכל חלאת עוה"ז.

טז] ונר' בעז"ה דענין החזרה מ' פעם, וענין הזיכוך והסיגוף מ' יום שניהם ביסודם דבר אחד, בנוי על הא דזמן היצירה והווי"י חדשה הוא במ' יום, דדברי תורה אינו כקנין גשמי שלא שייך לעצם האדם כלום, אבל דברי תורה נעשית חלק מעצמות האדם ונעשה לו קנין נפשי נצחי, ונעשה מזה ברי' חדשה, ורק ע"י חזרה מ' פעם נעשה חלק ממנו, וכן מ' פעם סיגופים ותעניות משכיח ומנקה ממנו כל הבלי עוה"ז, וכמש"כ חת"ס בחי' כתובות נ: מה שחזר שם מ' זמנין דבעל המימרא הוא ר"י בר חנינא ולא ר' יהודה בר"ח "דהי' צריך לחזור אחר שמועה זו מ' פעם בשם ר' יוסי ב"ח כדי להשכיח ממנו רגילותו הראשונה ששנאה בשם ר' יהודה בר"ח, כי מספר ארבעים מסוגל להשכיח כדר' ירמיה דמתעני מ' תעניתא להשכיח ממנו תלמוד בבלי, וזה נגד מ' יום שהי' משרע"ה בהר סיני, ולא הי' צורך לכ"ז האריכות ללומדי תורה כי בין כך ובין כך לבסוף ניתנה לו במתנה כדכתיב ויתן אל משה ככלתו ולא הי' כל האריכות אלא לנקות מחשבותיו מכל סברות חכמות העוה"ז שהיו שקועים בדעתו קודם קבלת התורה הרמוזים בלחם לא אכל ומים לא שתה" ומבו' דעצם החזרה על דברי תורה משכיח ממנו ההנחות הישנות, עד שאחרי מ' פעם נקנה בנפשו קנין חזק וברור. וא"כ אולי אפשר לחלק בין מ' יום ראשונים ומ' יום אחרונים דמ' יום ראשונים הי' בעיקר להשיג כל חלקי ההשגה כיון שפסקה זוהמתן במתן תורה, ובמ' אחרונים כיון דנכשלו בעגל, היו צריכין ארבעים יום להתנקות לגמרי.

השייכות בין "פעמים" ל"ימים"

יז] לפ"ז יתבאר היטב מה שהערנו לעיל אות ה' בענין תורה ומה הי' נצרך מ' יום למשרע"ה ולהנ"ל מבו' ע"פ חת"ס, רבינו בחיי, ואברבנאל, דהי' נצרך לשלמות ההשגה, ולהעלות השכל האנושי לשכל אלוקי, ולחזור על תלמודו, ולזכך עצמו, ונת' דברי חז"ל מנחות צט: דהשווה שמירת התורה לשמירת הנשמה, ולהנ"ל א"ש דשיעור מספר הימים הנצרך ליצירת הנשמה זהו שיעור מס' הימים שנצרך ליצירת התורה בתוך עצמו, שיהי' חלק ממנו, והא דנתב' שהיו מסדרין מ' פעם את תלמודם או שהיו חוזרים על תלמודם כנגד מ' יום דמשרע"ה, אף דלכ' ל"ש "פעמים" ל"ימים" אולם י"ל דהרי כל יום הוא מציאות רוחנית נפרדת בפנ"ע, וכדביאר אה"ק ריש פ' ויחי בשם אריז"ל דכפי מספר הניצוצות שיש בנשמתו של אדם כך מס' ימי חייו והימים שעושה בהם מצוות מתקן ניצוץ א' של הצלם עיי"ש. עוד מבו' דכמו דכל יום מתחדש הבריאה שנא' ובטובו מחדש וגו', כן מתחדש האדם כל יום וכמש"כ שפ"א ריש פ' ראה, ועה"פ בתהילים יום ליום יביע אומר וגו' והמילה הכי נפוץ בס' דברים הוא "היום" כמנין

לשוב לדרגת ריצוי שלם וחיבור שלם, ביום חתונתו וביום שמחת לבו, ועד"ז מבו' בד' רש"ר הירש פ' עקב שעמד בזה שהפסוק מבליט ענין מ' יום ולילה וכתב דבהכרח דיש משמעות פנימית עמוקה לאותה זמן הכנה שנקצב ללוחות ראשונים ושניות ולהחזרת חסדי ה', ובין מ"ת וקבלת הלוחות ה' פער רב משמעות שמתן תורה חייב אותם לקיים את התורה וזמן מ' יום ה' מיועד כדי להביא אותם למצב שיהיו הם מופקדים על התורה, אבל כל זה בתנאי שיהיו הם נאמנים לתורה בימים אלו ולכן ה' כל יחיד חייב לתקן את מדותיו להחדיר מה ששמע אל לבו ולהתחזק בנאמנות בנעשה ונשמע. ועצם העובדא שנתרחק משה מן העם ה' בו כדי לעורר כל יחיד ויחיד שיהי' הוא בעצמו אחראי לתורה ושיהי' חלק מעצמותו, ואחרי שנכשלו לא ה' מספיק בחרטה רגעית למחוק את האשמה, אלא ה' צורך בעמל ותיקון המידות כדי שיוולדו מחדש והיו זקוקות לסיוע וחסד ה' שיצליחו את עמלם ולנס כפרה שימחק את חטאם, וגם לעמל זה להשגת תכלית נשגב זה נקצב הזמן של מ' יום, ודימה לענין יצירת הולד מ' יום דנמצא שזהו זמן של תחלת התפתחות אדם מתהווה עכת"ד הרש"ר הירש, וזה ממש כדברינו.

שופר דאלול הוא שופר של מתן תורה

כ' ולפ"ז נבוא לבאר ענין תקיעת שופר שהי' בעליית משה להר, ע"פ מה ששמעתי מהג"ר משה שפירא זצ"ל, דלא ה' היכי תמצי בעלמא שלא יטעו בחשבון דלזה היה סגי בכרוז בעלמא בכל יום ובסוף החודש, וגם דזה לא היה קשור אלינו וכמשה"ה לעיל אות ד', אלא דהשופר הוא אותו שופר שהי' מצורף למתן תורה, שהיסוד בזה הוא שזה גורם פחד וחרדה בכל העולם כמו שמבו' בפיוט "גם כל העולם כולו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך" וכו' והכוונה, כיון דמצד התחלת הבריאה שהקב"ה רצה בקיום העולם, לזה אין המשך כלל, ועכשיו מתחיל קיום וחיות חדש שמבוסס רק על קבלת התורה וכל הקיום של העולם מוטל בספק, שהקיום הישן הלך, והחדש עדיין לא בא, ולכן "ארץ יראה ושקטה" כמבו' בשבת פת. ולכן נבהלו אומות העולם כמבו' בחז"ל, ואותו שופר נתקע גם בר"ח אלול, דכיון דנגזר עליהם כלי' והפסידו הקיום הישן ובעצם הם בבחי' גברא קטילא, וצריכים עכשיו לזכות לקיום מחודש ע"י נתנת התורה מחדש זה גורם פחד גדול שמא לא נזכה לקיום החדש (עה"פ לולא האמנתי שזה אותיות אלול מבו' בברכות ד. הפחד שמא יגרום החטא) וזה בא השופר להזהיר, דעו לכם, שכל העתיד שלכם תלוי בעבודת מ' יום אלו, דאתם צריך להולד מחדש, דהיצירה הישנה אינו קיים ונתבטל ואין לו המשך, וא"כ אותו השופר שתקעו בעלי' להר הוא הוא אותו השופר

ס"א בגי' היום, וכל יום ויום צריך כל ישראל לחזור עוה"פ על ברכת השחר ולהודות מחדש גם על דברים דלא ניתן לשינוי כגון שלא עשני אשה, וגוי, ומתפלל כל יום ג"פ, וב"פ ק"ש, ולפ"ז י"ל דענין מ' יום תורה הוא לא שעור "משך זמן" רק ארבעים פעם כל יום נחשב התחלה חדשה, וממילא מעין זה אפשר לחזור על דבר תורה מ' פעם ולקנות את זה קנין נפשי שיהי' חלק ממהותו, וזה מה שאמר ריו"ח שעדיף לקנות תורה שניתן למ' יום, הכוונה דמזה שניתן למ' יום מבו' דהתורה הוא יצירה חדשה לבן אדם שאין לו שום שייכות למציאותו הקודמת.

ע"י מספר מ' אפשר לפעול השתנות

יח' ולפ"ז יתבאר היטב ג"כ ענין תשובה, וסיגופים, דזמן מ' יום הוא זמן כזה שאפשר להשתנות לגמרי, והרי מבו' רמב"ם פ"ב הל' תשובה ה"ד דמדרכי התשובה דמשנה שמו "כלומר שאני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים" ולהנ"ל א"ש דליצירת אדם חדש נצרך ארבעים יום, ולכן זמן התשובה לנינוה ה' ארבעים יום, וכן למרגלים, ולכן לשבור מדה מסוימת צריך זמן של מ' יום דאז אפשר לפעול בעצמו השתנות בעצם כלפי אותה מדה, וכן כל התעניות של מ' יום הוא לסגף את הגוף מ' פעם על דרך ל"ט מלקות עד שיסור החטא לגמרי וישאר יצירה טובה וחדשה, ויתבאר הא דהי' הגשם על הארץ אצל המבול מ' יום, דכמו דזהו הזמן הנצרך ליצירה חדשה, זהו גם הזמן למחות יצירה ישנה רעה וכד' מהר"ל, (ע"ע רש"י עה"ת פ' נח ז' ד') "ארבעים יום כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרים לצור צורת ממזרים" ובזה י"ל פ' ענין סגולת התפלה דמ' יום שמצינו כבר אצל משרע"ה, דכדי לפעול השתנות גמורה לטובה בענין מסוים, צריך ארבעים פעם.

הדגשת מ' יום ולילה אצל משרע"ה

יט' ולפ"ז נבוא לבאר בעז"ה ענין מ' יום במדבר, דמ' יום הראשונים הי' לקנות השלימות הנצחי, שיקבע החיבור בין הקב"ה לישראל בחיבור גמור, ע"י שחיי עולם נטע בתוכינו, ולזה הי' נצרך מ' יום, והכל הי' תלוי בגמר הארבעים ולכן נלחם היציה"ר בכל עוז שלא יבוא לידי גמר ונכשלו באמת ב"ז בתמוז, ולכן הפסדנו מה שהיינו צריכין להשיג אז, ואח"כ פעל משרע"ה אצל הקב"ה ע"י תפלת מ' יום אפשרות להוויי מחודשת, ונתרצה לו הקב"ה בסוף חודש אב, וארבעים ימים האחרונים הי' התחלת התהוות הוויי ויצירה חדשה, כדי לשוב ולקבל עוה"פ את התורה, ולזה הי' נצרך עבודה מיוחדת מכלל ישראל של מ' יום רצופים לזכך עצמם מכל חלאי עוה"ז וחטא שנדבק בהם ע"י החטא, כדי

והנה הגה"צ ר' חיים שאול קויפמן זצ"ל הי' תמיד מזהיר דבעי' שלימות מ' יום דימי רצון ולכן יש להתחיל עבודת ימי אלול מיד בא' דר"ח, ובשנה שא' דר"ח חל בשבת יש לבחורים להקפיד לחזור לישיבה כבר לפני שבת כדי שיתקיים ענין מ' יום בשלימות.

[אחרי כתבי כל זאת, הגיע לידי ספר נפלא "טוב נהור" להרב נאור ארי' אורבך שליט"א שהעמיק והרחיב בכ"ח פרקים לבאר המשמעות האחידה של מספר ארבעים בתנ"ך ובחז"ל ע"פ ראשונים ואחרונים, וגם מסקנתו הוא כדברינו דארבעים מבטא "שינוי וחילוף מצב".]



שאנו תוקעים כל החודש אלא שבמדבר הרגישו שמשרע"ה לא נמצא וזה גופא גרם הפחד שידעו שהם נמצאים לבד, ואנחנו לא מרגישים את זה גם שגדולי ישראל עזבו אותנו בזמן האחרון לזה נצרך השופר כל יום ויום, ודין אחד להם השופר דר"ח והשופר בכל החודש, ובא להזהירנו שלא נחסיר אף יום אחד מארבעים יום דאז א"א לזכות להווי' חדשה, ולכן נרמז מ' סאה דמקוה כדי לקבל הווי' חדשה, ולפ"ז יש סבה נוספת למה צריך להתחיל דוקא עכשיו, דבכוכבי אור כ' להקדים דאז יש יותר סיכוי לזכות ע"פ הגמ' דמלך נכנס לדין תחלה מקמי דליפוש חרון אף (ע"ז ב:) ולפ"ז גם אם נתאחר קצת עדיין יש מעלה להקדים, אבל לדברינו צריך להקדים דוקא מר"ח, ולפ"ז הענין דוקא בא' דר"ח אלול דרק אז יש לנו מ' יום ואף דנתחיל לתקוע רק ביום ב' אבל בוודאי צריך להתעורר לענין זה ביום א' דר"ח.³⁹

ענין ר"ח אלול בשבת

כא] ובקביעות שנה שר"ח אלול חל בשבת, אומרים בתפלת מוסף "אתה יצרת" ושמעתי בשם שפ"א לבאר מה שתיקנו נוסח תפלה מחודשת שלא מצינו ביו"ט שחל בשבת, כיון דיו"ט דר"ח הפסדנו ע"י חטא העגל ונשאר רק לנשים, ובשבת אנו חוזרים למצב של קודם חטא העגל, כמש"כ שפ"א כמ"פ, ובשבת לא חלה ענין שבירת הלוחות, ולכן בשבת אנו זוכים ליו"ט דר"ח האמיתי, ולכן אנו אומרים "אתה יצרת עולמך מקדם" שאנו חוזרים למצב של קודם החטא, ולפ"ז בוודאי הזמן מסוגל ביותר להתחיל יצירה חדשה לגמרי שהארבעים יום מתחילים עם שבת ונגמרת בבחי' של שבת שבתון ונזכה בעז"ה ליום כפרה וסליחה.

³⁹ ולפ"ז א"ש דיש בכח תקיעות דחודש אלול לשנות את בן אדם, והגרצ"מ זילברברג שליט"א סיפר מעשה נפלא שבירר ממקור ראשון ואמר שעשה עליו הסיפור רושם חזק מאד עד שמרגיש שאחרי ידיעת הסיפור יכול להיות מהפכה לכל הגישה לשופר דאלול. וזה הסיפור דבשנת תשס"ד הוזמן איזה ראש הכולל חשוב לחתונה והי' שם דוד של החתן שגר בחו"ל שהי' רחוק מאד מתורה ומצוות, וראש הכולל רקד עמו באמצע והי' נראה שנדלק אצלו אז איזה ניצוץ יהודי. לכן אחרי שכבר חזר הדוד לחו"ל ביקשו מהראש הכולל אם יוכל להתקשר לו ולהשפיע עליו וסירב, שלא חשב שיש לו מה להגיד לו, עד שהפצירו בו מאד, וכיון שראש הכולל הי' בעל תוקע החליט שמיד שיתקשר אליו יתקע תשר"ת בתוך הטלפון וכך עשה, ושאל אותו אם ידע מה זה וענה בוודאי זה שופר, ודיבר עמו רק כמה מילים ולא שמע ממנו שוב. אחרי הרבה שנים [תשע"ח] הוזמן הראש הכולל שוב לבר מצוה לבנו של אותו חתן, ובאמצע הסעודה ניגש אליו יהודי בעל צורה עם זקן ופנים טהורות ומאירות ועמו ילדים עם פאות מסולסלות ופניהם מפקים וזהו קדושה, ואמר לו אני הוא אותו דוד מחו"ל, וע"י התקיעות שתקעת לי נעשה אצלי מהפכה ונעשיתי בעל תשובה. [וכעת תשפ"ה כבר לומד בכולל י"ז שנה] ע"כ הסיפור. ואפשר לעשות ק"ו אם מי שהוא רחוק מתורה ומצוות שמע קול הברה בעלמא של שופר [דע"י הטלפון גרע גם מקול הברה דגמרא] ורק של אלול, ונשתנה לגמרי, אז כש"כ אנחנו שומרי תורה ומצוות ואנו שומעים יום יום קול שופר עצמו בוודאי אפשר להתעורר ולהתחזק מאד.